

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
Π.Μ.Σ. : «ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ - ΝΟΜΟΣ 3028/2002
«ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΧΩΡΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΗΛΙΑΣ Π. ΒΛΑΧΑΚΗΣ, Α.Μ.: 25323
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΑΘΗΝΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2007

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
Π.Μ.Σ. : «ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ - ΝΟΜΟΣ 3028/2002
«ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΗΛΙΑΣ Π. ΒΛΑΧΑΚΗΣ, Α.Μ.: 25323
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΑΘΗΝΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2007

**Αφιερωμένη αυτή η μελέτη
να πείτε σε κείνους ...**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
SUMMARY	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ	12
2.1 Ιστορική αναδρομή	12
2.2 Συνταγματική προστασία	15
2.3 Συμβολή του Συμβουλίου της Επικρατείας	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	
ΝΟΜΟΣ 3028/2002 «ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΝ ΓΕΝΕΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ»	22
3.1 Θεμελιώδεις Αρχές	24
3.2 Βασικές Διατάξεις	26
3.2.1 Αντικείμενο προστασίας	26
3.2.2 Πολιτιστικά αγαθά	27
3.2.3 Μνημεία	27
3.2.4 Αρχαιολογικοί χώροι και ιστορικοί τόποι	28
3.2.5 Άυλα πολιτιστικά αγαθά	29
3.2.6 Περιεχόμενο της προστασίας	29
3.3 Ακίνητα Μνημεία	30
3.3.1 Γενικές διατάξεις	30
3.3.2 Επεμβάσεις σε ακίνητα μνημεία και στο περιβάλλον τους	31
3.4 Χωρικές Ρυθμίσεις	32
3.4.1 Οριοθέτηση αρχαιολογικών χώρων	32
3.4.2 Αρχαιολογικοί χώροι εκτός οικισμών - Ζώνες προστασίας	33
3.4.3 Αρχαιολογικοί χώροι σε οικισμούς - Οικισμοί που αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους	33
3.4.4 Ενάλιοι αρχαιολογικοί χώροι	35
3.4.5 Ζώνες προστασίας γύρω από μνημεία	35
3.5 Απαλλοτριώσεις - Στέρηση Χρήσης	35
3.5.1 Απαλλοτριώσεις	35

3.5.2	Αποζημίωση για τη στέρηση χρήσης ακινήτου _____	36
3.6	Αρχαιολογική Έρευνα Πεδίου και Εργασίες Προστασίας Μνημείων _____	36
3.7	Πρόσβαση και Χρήση Μνημείων και Χώρων _____	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ Ν. 3028/2002 _____	39
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ & ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ _	43
---	----

5.1	Κοινοτικό Επίπεδο: Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης _____	44
5.1.1	Πρωτογενές Κοινοτικό Δίκαιο _____	45
	(1) Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας _____	45
5.1.2	Παράγωγο Κοινοτικό Δίκαιο _____	46
	(1) Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 3911/1992 του Συμβουλίου της 9 ^{ης} Δεκεμβρίου 1992 σχετικά με την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών _____	46
	(2) Οδηγία 93/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 15 ^{ης} Μαρτίου 1993 σχετικά με την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών, τα οποία παράνομα έχουν απομακρυνθεί από το έδαφος κράτους-μέλους _____	47
5.2	Διεθνές και Ευρωπαϊκό Επίπεδο _____	48
5.2.1	Κυρωθείσες συμβάσεις από την Ελλάδα _____	49
	5.2.1.1 Διεθνές Επίπεδο: Στο πλαίσιο του Ο.Η.Ε. (UNESCO) _____	49
	(1) Σύμβαση για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης (Διεθνής Σύμβαση της Χάγης, 14 Μαΐου 1954) _____	49
	(2) Σύμβαση σχετικά με τα Ληπτέα Μέτρα για την Απαγόρευση και Παρεμπόδιση της Παράνομης Εισαγωγής, Εξαγωγής και Μεταβίβασης της Κυριότητας των Πολιτιστικών Αγαθών (Διεθνής Σύμβαση των Παρισίων, 17 Νοεμβρίου 1970) _____	51
	(3) Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (Διεθνής Σύμβαση των Παρισίων, 23 Νοεμβρίου 1972) _____	52
	(4) Σύμβαση του Διεθνούς Ινστιτούτου για την Ενοποίηση του Ιδιωτικού Δικαίου (UNIDROIT) για τα Κλαπέντα ή Παρανόμως Εξαγχθέντα Πολιτιστικά Αγαθά (Ρώμη, 24 Ιουνίου 1995) _____	55
	5.2.1.2 Ευρωπαϊκό Επίπεδο: Στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης _____	56
	(1) Ευρωπαϊκή Μορφωτική - Πολιτιστική Σύμβαση (Παρίσι, 19 Δεκεμβρίου 1954) _____	56
	(2) Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία της Αρχαιολογικής	

	Κληρονομιάς (Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Λονδίνου, 6 Μαΐου 1969)	56
	(3) Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ευρώπης (Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Γρανάδας, 3 Οκτωβρίου 1985)	58
5.2.2	Μη κυρωθείσες συμβάσεις από την Ελλάδα	61
	(1) Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τις Παραβάσεις που Αφορούν Πολιτιστικά Αγαθά (Δελφοί, 23 Ιουνίου 1985)	61
	(2) Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς [αναθεωρημένη], (Σύμβαση της Μάλτας, 16 Ιανουαρίου 1992)	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ		
	ΦΟΡΕΙΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	63
6.1	Εθνικοί Φορείς	63
	6.1.1 Υπουργείο Πολιτισμού	64
	6.1.1.1 Τοπικά Συμβούλια Μνημείων	68
	6.1.1.2 Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο	68
	6.1.2 Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί	70
	6.1.2.1 Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς	70
6.2	Διεθνείς Οργανισμοί	72
	6.2.1 Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO)	72
	6.2.2 Διεθνές Κέντρο για τη Μελέτη της Συντήρησης και της Αποκατάστασης των Πολιτιστικών Αγαθών (ICCROM)	74
	6.2.3 Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Χώρων (ICOMOS)	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ		
	ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	75
	ΕΠΙΛΟΓΟΣ	80
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	83
	(1) Ελληνόγλωσση	83
	(2) Περιοδικά	85
	(3) Διαδίκτυο	85
	(4) Νομικά κείμενα	86
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	87
	Διάγραμμα Ι	88

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσης διπλωματικής εργασίας είναι το νομικό καθεστώς προστασίας των αρχαιοτήτων και της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς από τη σύσταση του νεότερου ελληνικού κράτους μέχρι σήμερα. Ειδικότερα, σκοπός της μελέτης είναι να γίνει μια διεξοδική έρευνα του ισχύοντος νομικού συστήματος γύρω από την προστασία των ακινήτων μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων, με στόχο να αναδειχθεί ο βαθμός που αυτό εφαρμόζεται στην πράξη για τη διαφύλαξή τους.

Αφού προσδιοριστούν οι έννοιες του πολιτιστικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, γίνεται μια ιστορική αναδρομή στους μέχρι πρόσφατα νόμους που ρύθμιζαν την προστασία των αρχαιοτήτων και παρατίθεται η συμβολή του Συντάγματος και του Συμβουλίου της Επικρατείας για την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Παρουσιάζεται ο νέος αρχαιολογικός νόμος, όσον αφορά τα ακίνητα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους και παρατίθενται αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας σχετικές με το νόμο αυτό. Εξετάζεται ο τρόπος προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς τόσο στο κοινοτικό επίπεδο όσο και στο διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Γίνεται αναφορά στους εθνικούς φορείς προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και στους διεθνείς οργανισμούς. Τέλος, αναλύεται η συμβολή των πολιτών στην προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος.

SUMMARY

The object of the present dissertation is the legal established order of the protection of antiquities and of national cultural heritage from the formation of the modern Greek state till nowadays. Especially, the aim of the dissertation is to be held an in depth research of legal system which is in force, as far as the protection of the immovable monuments and of the archeological sites is concerned, in order to prove to what extent this system has been put into practice for their protection.

Having determined the meanings of cultural environment and of cultural heritage, a historic flashback is realized at the recent laws which regulated the protection of antiquities. It is also mentioned the contribution of Constitution and of State Council for the protection of cultural environment. The new archeological law is presented, as far as the immovable monuments and the archeological sites are concerned and decisions of State Council, related to the previous law, are mentioned as well. It is examined the way in which the cultural heritage is protected, not only in the level of Community, but also in the International and European level. The national vehicles of protection of cultural heritage are the point of reference, the international organizations as well. Finally, the contribution of citizens in the protection of cultural environment is analyzed.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πολιτιστικό περιβάλλον της χώρας μας είναι ιδιαίτερα πλούσιο και πολυποίκιλο και αποτελεί έναν, εξίσου με το φυσικό περιβάλλον, ανεκτίμητο και ευαίσθητο πόρο. Η Ελλάδα δεν αποτελεί απλά μια χώρα με πολύ μεγάλη ιστορία, αλλά και μια χώρα που ο πολιτισμός της είχε καθοριστικές επιδράσεις στην ανάπτυξη του δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού. Η πολιτιστική κληρονομιά της περιλαμβάνει πολύ μεγάλο αριθμό μνημείων διαφόρων εποχών και αρχαιολογικών χώρων. Ορισμένα από αυτά είναι αναγνωρισμένα ως διεθνούς σημασίας.

Η διατήρηση και ανάδειξη του πολιτιστικού πλούτου και ιδιαίτερα της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας συνδέεται με τη διατήρηση της ταυτότητας του έθνους, αλλά και με την ακτινοβολία της χώρας σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Από πλευράς χωρικής κατανομής, τα μνημεία και οι αρχαιολογικοί χώροι βρίσκονται διάσπαρτα στον ελληνικό χώρο και ορισμένες περιοχές της χώρας έχουν καταφέρει να διατηρήσουν και να αξιοποιήσουν αυτή την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά που διαθέτουν¹.

Αντικείμενο της παρούσης διπλωματικής εργασίας είναι το νομικό καθεστώς προστασίας των αρχαιοτήτων και της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς από τη σύσταση του νεότερου ελληνικού κράτους μέχρι σήμερα και ειδικότερα των ακινήτων μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων. Συγκεκριμένα, μετά από μια σύντομη παρουσίαση στις έννοιες του πολιτιστικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, γίνεται μια ιστορική αναδρομή στους μέχρι πρόσφατα νόμους που ρύθμιζαν την προστασία των αρχαιοτήτων και στη συνέχεια γίνεται αναφορά στη συμβολή του Συντάγματος και του Συμβουλίου της Επικρατείας για την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Έπειτα, παρουσιάζεται ο νέος αρχαιολογικός νόμος, όσον αφορά τα ακίνητα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους και παρατίθενται αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας σε σχέση με το νόμο αυτό.

Στη συνέχεια, εξετάζεται ο τρόπος προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (συνθήκη, κανονισμός, οδηγία), στο πλαίσιο του Ο.Η.Ε. - UNESCO (κυρωθείσες συμβάσεις από την Ελλάδα) και στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης (κυρωθείσες και μη κυρωθείσες συμβάσεις από την Ελλάδα). Αμέσως μετά, γίνεται αναφορά στους εθνικούς φορείς προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως το Υπουργείο Πολιτισμού και μη κυβερνητικοί οργανισμοί της χώρας, καθώς και στους διεθνείς οργανισμούς

¹ Αθανασούλη-Ρογκάκου Αθ., *Πολιτικές προστασίας πολιτιστικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα. Μέσα και εργαλεία*, Περιβάλλον και Δίκαιο, Τριμηνιαία Επιθεώρηση Επιστημών του Χώρου, Τόμος 4, 3/2000, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 399, 400.

(UNESCO, ICCROM, ICOMOS). Τέλος, αναλύεται η συμβολή των πολιτών στην προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος μέσα από τον ενεργό ρόλο που διαδραματίζουν, ως συνέπεια της πληροφόρησης και της συμμετοχής τους σε θέματα προστασίας του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Σύμφωνα με το άρθρο 2 § 1 του ν. 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος» ως «περιβάλλον» νοείται το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες.

Η έννοια του πολιτιστικού περιβάλλοντος εμφανίστηκε για πρώτη φορά στο Σύνταγμα του 1975 στο άρθρο 24 (§§ 1 και 6), παράλληλα με τη ρύθμιση για το φυσικό περιβάλλον, χωρίς όμως να προσδιορίζονται οι έννοιες αυτές. Κατά το άρθρο 1 § 6 του ν. 360/1976 «Περί Χωροταξίας και Περιβάλλοντος» ως «πολιτιστικό περιβάλλον» νοούνται ανθρωπογενή στοιχεία πολιτισμού και χαρακτηριστικά, όπως διαμορφώθηκαν από την παρέμβαση και τις σχέσεις του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον, περιλαμβανομένων των ιστορικών χώρων και της καλλιτεχνικής και πολιτιστικής εν γένει κληρονομιάς της χώρας.

Παράλληλα, κατά τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, το πολιτιστικό περιβάλλον συγκροτείται από τα μνημεία και λοιπά στοιχεία που προέρχονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα και συνθέτουν την ιστορική, καλλιτεχνική, τεχνολογική και εν γένει πολιτιστική κληρονομιά της χώρας (Σ.τ.Ε. 1364/1981, 3898/1982, 3146/1986 κλπ.)². Υπό τον ορισμό αυτό, η νομολογία θέλησε να υπαγάγει στην έννοια του πολιτιστικού περιβάλλοντος κάθε ανθρώπινο έργο, που ανήκει στην πολιτιστική κληρονομιά της χώρας μας.

Το πολιτιστικό περιβάλλον, επειδή δημιουργείται από τις ανθρώπινες παρεμβάσεις στο χώρο, ονομάζεται και ανθρωπογενές ή τεχνητό περιβάλλον. Ειδικότερα, συγκροτείται από δύο κατηγορίες πολιτιστικών αγαθών: (α) τα πολιτιστικά αγαθά και στοιχεία, που ανάγονται στην ιστορική και πολιτιστική παράδοση, καθώς και τις αισθητικές αξίες και που αποτελούν έκφραση της πνευματικής και καλλιτεχνικής εξέλιξης του ανθρώπου, δηλαδή τα μνημειακά και παραδοσιακά πολιτιστικά αγαθά και (β) τα ανθρωπογενή στοιχεία πολιτισμού και

² Τάχος Αν., *Δίκαιο προστασίας του περιβάλλοντος*, Πέμπτη έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 19-20.

χαρακτηριστικά, όπως αυτά που δημιουργήθηκαν από την επιστημονική και τεχνική εξέλιξη του ανθρώπου σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον³.

Οι σοβαρότερες απειλές στο πολιτιστικό περιβάλλον της χώρας προέρχονται: (α) από την ατμοσφαιρική ρύπανση, που προκαλεί διάβρωση στα μνημεία, (β) από τη γενικότερη ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος, που μειώνουν την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα στο ευρύτερο περιβάλλον της, (γ) από πιέσεις, που σχετίζονται με την κερδοσκοπία πάνω στη γη σε περιοχές με πολιτιστικό ενδιαφέρον αλλοιώνοντας τη φυσιογνωμία τους, (δ) από αναπτυξιακές πιέσεις, που σχετίζονται με την τουριστική δραστηριότητα και (ε) από την αυθαίρετη δόμηση, που αλλοιώνει τη φυσιογνωμία των ανθρωπογενών τοπίων ιδιαίτερου κάλλους⁴.

Η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος επιτελεί τρεις λειτουργίες: (α) αποβλέπει στη συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (παρελθόν), (β) αποβλέπει σε υψηλή ποιότητα ζωής ενόψει και των σύγχρονων πολιτιστικών αξιών (παρόν) και (γ) επιδιώκει συνέχιση του σύγχρονου πολιτισμού ως πολιτιστικής κληροδοσίας (μέλλον)⁵. Εξάλλου, κατά τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς περιλαμβάνει: (α) τη διατήρηση στο διηνεκές αναλλοίωτων των αρχαιοτήτων και των εν γένει πολιτιστικών στοιχείων και (β) τη δυνατότητα επιβολής από τη διοίκηση, κατόπιν αιτιολογημένης κρίσης, γενικών περιορισμών ή ιδιαίτερων μέτρων για την αποφυγή οποιασδήποτε βλάβης, αλλοίωσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος χώρου των μνημείων, σε τόση έκταση, ώστε να είναι εξασφαλισμένη η ανάδειξή τους (Σ.τ.Ε. 1364/1981, 1743/1985, 3146/1986, 3096/1990, 4735/1995, 3565/1996, 736/1997)⁶.

Στο χώρο του πολιτιστικού περιβάλλοντος επικρατεί σε διεθνές επίπεδο η αρχή της πολιτιστικής κληρονομιάς, της οποίας το περιεχόμενο επικεντρώνεται στα εξής σημεία: (α) η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να είναι ολοκληρωμένη και μάλιστα να αποτελεί σημαντικό στόχο του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, (β) το νομικό καθεστώς προστασίας πρέπει να είναι αποτελεσματικό, δηλαδή να ενσωματώνει τους

³ Χριστοφιλόπουλος Δ., *Προστασία πολιτιστικών αγαθών*, Πολιτιστικό δίκαιο, Δίκαιο και Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2005, σελ. 100-101.

⁴ Αθανασούλη-Ρογκάκου Αθ., *Πολιτικές προστασίας πολιτιστικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα. Μέσα και εργαλεία*, Περιβάλλον και Δίκαιο, Τριμηνιαία Επιθεώρηση Επιστημών του Χώρου, Τόμος 4, 3/2000, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 400-401.

⁵ Τάχος Αν., *Δίκαιο προστασίας του περιβάλλοντος*, Πέμπτη έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 171.

⁶ Γκέρτσος Β., *Αρχαία μνημεία και διατηρητέα*, Περιβάλλον και Δίκαιο, Τριμηνιαία Επιθεώρηση Επιστημών του Χώρου, Τόμος 2, 1/1998, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 71.

κατάλληλους ελέγχους, ώστε τα προστατευτέα μνημεία να μην αλλοιωθούν, ερειπωθούν ή κατεδαφιστούν, (γ) πρέπει να υπάρχει απογραφή της πολιτιστικής κληρονομιάς, (δ) τα μνημεία και λοιπά πολιτιστικά στοιχεία πρέπει να προστατεύονται από το μείζονα κίνδυνο της ρύπανσης του περιβάλλοντος, (ε) πρέπει να υπάρχει υποχρέωση αποκατάστασης των διατηρητέων κτιρίων και αναστήλωσης των προστατευτέων μνημείων και (στ) στον περιβάλλοντα χώρο των μνημείων και στο εσωτερικό των αρχιτεκτονικών συνόλων πρέπει να διασφαλίζεται ποιότητα περιβάλλοντος⁷.

Παρόλα αυτά, η πολιτιστική κληρονομιά δεν ταυτίζεται κατά το περιεχόμενο με το πολιτιστικό περιβάλλον που περιλαμβάνεται στο άρθρο 24 § 1 του Συντάγματος, καθώς στην έννοια του πολιτιστικού περιβάλλοντος ανήκουν όχι μόνο τα πολιτιστικά αγαθά που συγκροτούν την πολιτιστική κληρονομιά (πολιτιστικό περιβάλλον με στενή έννοια), αλλά και εκείνα που αποτελούν το οικιστικό περιβάλλον (πόλεις, οικισμοί).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

2.1 Ιστορική αναδρομή

Η μέριμνα για την προστασία των αρχαιοτήτων και της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς εκδηλώθηκε ήδη κατά τη διάρκεια του Αγώνα της Ανεξαρτησίας πριν από τη σύσταση του νεότερου ελληνικού κράτους⁸. Το πρώτο συστηματικό και συγκροτημένο νομικό κείμενο για την προστασία των αρχαιοτήτων επιχειρήθηκε στο Ανεξάρτητο Ελληνικό Κράτος, επί της Αντιβασιλείας του πρώτου βασιλέα Όθωνα, το 1834. Πρόκειται για τον πρώτο αρχαιολογικό νόμο 10/22.5.1834 «Περί των επιστημονικών και τεχνολογικών συλλογών, περί ανακαλύψεως και διατηρήσεως των αρχαιοτήτων και της χρήσεως αυτών» (ΦΕΚ 22), έργο του Μάουρερ⁹, που βασιζόταν μάλλον στο ιταλικό δίκαιο.

Ο νόμος αυτός αποτελεί αναμφίβολα μια σύγχρονη εθνική νομοθεσία, πρωτοπόρα μάλιστα για την εποχή της, που τοποθετείται στο πλαίσιο της ευρύτερης προσπάθειας των Βαυαρών για

⁷ Γκέρτσος Β., *Αρχαία μνημεία και διατηρητέα*, Περιβάλλον και Δίκαιο, Τριμηνιαία Επιθεώρηση Επιστημών του Χώρου, Τόμος 2, 1/1998, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 81.

⁸ Δελλαπόρτα Κ., *Υποβρύχια αρχαιολογική κληρονομιά στην Ελλάδα: Νομική προστασία και διαχείριση*, Νόμος και Φύση, 11/2005, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=2093&lang=1&catid=1>.

⁹ Ο Georg Ludwig von Maurer ήταν μέλος της Αντιβασιλείας, αρμόδιος για θέματα δικαιοσύνης, εκκλησίας και παιδείας, διαπρεπής νομικός και ιστορικός. Βουδούρη Δ., *Κράτος και μουσεία: Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 18.

την οικοδόμηση ενός σύγχρονου κράτους, κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα ορθολογικής οργάνωσης. Με το νομοθέτημα του 1834 οργανώθηκε για πρώτη φορά αρχαιολογική υπηρεσία και ρυθμίστηκαν θέματα σχετικά με τις αρχαιότητες (άρθρα 61 - 111), ιδίως ζητήματα σε αυτές ιδιοκτησίας Κράτους και ιδιωτών. Αποτελεί τον πρώτο και μέχρι πολύ πρόσφατα τουλάχιστον μοναδικό νόμο που θεσπίζει ενιαίο σύστημα κανόνων για την ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία των αρχαιολογικών και άλλων δημοσίων μουσείων σε όλη την επικράτεια (άρθρα 1 - 60). Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 61 όλες οι εντός της Ελλάδας αρχαιότητες, ως έργα των προγόνων του Ελληνικού λαού, θεωρούνται ως «κτήμα εθνικών όλων των Ελλήνων εν γένει». Κατά το άρθρο 62 όλα τα αρχαία εντός της εθνικής γης, αδιακρίτως του χώρου στον οποίο βρίσκονται, στην ξηρά ή στη θάλασσα, στους ποταμούς και τις λίμνες της ελληνικής επικράτειας είναι ιδιοκτησία του Κράτους. Η διάταξη αυτή έχει αδιαμφισβήτητη ιδεολογική και πολιτική σημασία, αλλά η νομική της σημασία είναι περιορισμένη, αφού στις αμέσως επόμενες διατάξεις του νόμου αναγνωρίζεται, υπό όρους και περιορισμούς, δικαίωμα κυριότητας ιδιωτών σε αρχαιότητες¹⁰.

Ο παραπάνω νόμος αντικαταστάθηκε από το νόμο ΒΧΜΣΤ' (2646) του 1899 «Περί αρχαιοτήτων» (ΦΕΚ Α' 158), όπου τέθηκαν οι βάσεις της νομικής προστασίας των αρχαίων, καθιερώνοντας το αποκλειστικό δικαίωμα κυριότητας του Κράτους σε όλα τα αρχαία, κινητά και ακίνητα, που βρίσκονται οπουδήποτε στην Ελλάδα, ακόμη και σε ιδιωτικά κτήματα. Ωστόσο, ο νόμος αυτός δεν περιλάμβανε συστηματικές διατάξεις για την προστασία των αρχαιοτήτων και τροποποιήθηκε εν μέρει από το νόμο 5351 του 1932 «Περί τροποποίησης και προσθηκών εις τον νόμον ΒΧΜΣΤ' περί αρχαιοτήτων» (ΦΕΚ Α' 93), ο οποίος περιείχε για πρώτη φορά ειδικότερες διατάξεις για την προστασία αρχαίων (άρθρα 21 - 24). Οι διατάξεις των δύο αυτών νόμων, σε συνδυασμό με ορισμένες άλλες νομοθετικές διατάξεις (491, 2447, 4823, ν.δ. 12/16.6.1926), ενσωματώθηκαν στον κωδικοποιημένο, με το Προεδρικό Διάταγμα της 9/24.8.1932, νόμο 5351 «Περί αρχαιοτήτων» (ΦΕΚ Α' 275) [στο εξής ΚΝ 5351/1932], που αποτέλεσε το βασικό κείμενο της ελληνικής αρχαιολογικής νομοθεσίας μέχρι τη δημοσίευση (28.6.2002) του νόμου 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» (ΦΕΚ Α' 153).

Ο ΚΝ 5351/1932 πραγματευόταν κυρίως το ζήτημα του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των αρχαιοτήτων. Το άρθρο 1 του νόμου, χωρίς να προβαίνει σε χρονολογική διάκριση, όριζε ότι όλα τα αρχαία, κινητά και ακίνητα, όπου κι αν βρίσκονται ανήκουν στο Κράτος, το οποίο έχει το

¹⁰ Βουδούρη Δ., *Κράτος και μουσεία: Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 21-24, 29.

δικαίωμα να αναζητά και να διασώζει τις αρχαιότητες στα δημόσια μουσεία. Στο άρθρο 2 δινόταν ο ορισμός των αρχαίων, των κινητών και ακινήτων από τους αρχαιοτάτους χρόνους και εφεξής. Μια σειρά διατάξεων ρύθμιζαν τις αποζημιώσεις των ιδιοκτητών ακινήτων στα οποία βρίσκονται αρχαία (άρθρα 3 - 5). Προβλέπονταν ακόμη ποινές για τους κατόχους αρχαίων που παραλείπουν να δηλώσουν την ανεύρεση (άρθρο 6). Διατάξεις σχετικές με τα ζητήματα αυτά ήταν και τα άρθρα 7 - 14. Τα επόμενα κεφάλαια του νόμου αφορούσαν την εισαγωγή και εξαγωγή αρχαίων (άρθρα 15 - 22), τις αρχαιολογικές συλλογές (άρθρα 23 - 34), τις ανασκαφές (άρθρα 35 - 45), τις παράνομες ανασκαφές (άρθρα 46 - 48), την προστασία των αρχαίων (άρθρα 49 - 52), την πώληση άχρηστων αρχαίων (άρθρο 53) και την εμπορία αρχαίων (άρθρα 54 - 62).

Ειδικότερα, σημαντικές για την προστασία των αρχαιολογικών χώρων από καταστροφές και έργα ήταν οι διατάξεις των άρθρων 49 - 52, που προέρχονταν από τα άρθρα 21 - 24 του νόμου 5351 του 1932. Σύμφωνα με το άρθρο 49 όποιος με πρόθεση καταστρέφει ή βλάπτει αρχαία τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο έτη και χρηματική ποινή 500 έως 10.000 δρχ., ενώ σε βαριά περίπτωση καταστροφής με φυλάκιση μέχρι πέντε έτη και χρηματική ποινή 2.000 έως 20.000 δρχ.. Επίσης, όποιος χωρίς άδεια του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας (νυν Υπουργείο Πολιτισμού) επιχειρεί να μεταβάλει με οποιονδήποτε τρόπο την όψη κινητών ή ακινήτων αρχαίων τιμωρείται με πρόστιμο 2.000 έως 5.000 δρχ.. Κατά το άρθρο 50 απαγορεύεται, χωρίς προηγούμενη άδεια από το Υπουργείο, κάθε επιχείρηση έργου πλησίον αρχαίων που θα μπορούσε να τα βλάψει άμεσα ή έμμεσα. Οι παραβάτες θα τιμωρούνται με φυλάκιση πέντε ημερών έως ενός έτους και με χρηματική ποινή 200 έως 10.000 δρχ.. Παρέχεται έτσι στη διοίκηση η ευχέρεια να επιβάλλει περιορισμούς στην εκτέλεση κάθε έργου και κάθε δραστηριότητας, όταν κρίνει ότι βλάπτεται με οποιονδήποτε τρόπο, από υλική ή από αισθητική άποψη, το αρχαίο μνημείο ή ο αρχαιολογικός χώρος. Επιπλέον, κατά το άρθρο 51 ο ιδιοκτήτης, που παρακωλύεται να ενεργήσει στο κτήμα (χώρο) του οποιαδήποτε πράξη απαγορευμένη από το άρθρο 50, μπορεί να ζητήσει την απαλλοτρίωση του κτήματός του και εάν δεν γίνει αυτή μετά την πάροδο διετίας από την υποβολή της αίτησης, ο ιδιοκτήτης μπορεί να διαθέσει το κτήμα του κατά βούληση. Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 52 η επισκευή μνημείων πριν το 1830 γίνεται μόνο μετά από έγκριση του Υπουργείου, ενώ όποιος χωρίς έγκριση προβεί σε επισκευή ή μεταβάλει με οποιαδήποτε εργασία την όψη αυτών των μνημείων τιμωρείται με πρόστιμο 500 έως 10.000 δρχ. και φυλάκιση μέχρι τρεις μήνες.

Βασικός για την προστασία των αγαθών της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι και ο νόμος 1469/1950 «Περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενέστερων του 1830» (ΦΕΚ Α' 169). Με τις διατάξεις του προστατεύονται τόποι

ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (άρθρο 1 § 1α), οικοδομήματα ή μνημεία μεταγενέστερα του 1830 (άρθρο 1 § 1β), έργα τέχνης μεταγενέστερα του 1830 (άρθρο 1 § 3), καθώς και ιστορικά κτίσματα νεώτερα του 1830 και ιστορικοί τόποι (άρθρο 5). Τα προστατευόμενα αγαθά των παραπάνω κατηγοριών χαρακτηρίζονται ως τέτοια με πράξη του Υπουργού Πολιτισμού ή Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων¹¹.

Τόσο ο ΚΝ 5351/1932, όσο και ο νόμος 1469/1950 συνέβαλαν αποφασιστικά στη διαφύλαξη ικανού μέρους της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου μας. Οφείλουμε όμως να επισημάνουμε ότι τα νομοθετήματα αυτά πρέπει να προσεγγίζονται ως προϊόν των συνθηκών και των αναγκών της εποχής τους. Οι τελευταίες προσδιορίζονταν με βάση τους κανόνες της επιστήμης, αλλά και την πρόοδο της έρευνας της περιόδου εκείνης. Είναι φανερό ότι επρόκειτο για περιστάσεις διαφορετικές από τις σημερινές, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από αξιοσημείωτη τεχνολογική, επιστημονική και ερευνητική εξέλιξη. Έτσι, είναι γεγονός, ότι τα νομοθετικά αυτά κείμενα, που συγκροτούσαν τον πυρήνα της νομοθετικής ρύθμισης για την προστασία των αρχαιοτήτων, δεν διακρίνονταν για την πληρότητά τους.

Γενικά, οι προαναφερθείσες βασικές νομοθετικές πράξεις είχαν πολλές αρετές και σε ένα βαθμό η διάσωση μεγάλου μέρους της πολιτιστικής κληρονομιάς οφείλεται στην εφαρμογή τους. Το ισχύον όμως καθεστώς παρουσίαζε σοβαρές ανεπάρκειες, που οφείλονταν σε αντινομίες, σε ασάφειες ή σε κενά¹². Παρόλο που οι παραπάνω διατάξεις συμπληρώθηκαν και από μεταγενέστερες ρυθμιστικές προσθήκες, με τη μορφή είτε συγκεκριμένων εθνικών κανόνων, είτε διεθνών συμβάσεων για την προστασία των αρχαιοτήτων και γενικά του πολιτιστικού περιβάλλοντος, η ρύθμιση του ζητήματος φαινόταν να μην είναι απαλλαγμένη από αμφιβολίες, χρίζοντας ερμηνευτικής συμπλήρωσης¹³.

2.2 Συνταγματική προστασία

Πριν από το 1975 δεν υπήρχε ειδική συνταγματική πρόβλεψη για τις αρχαιότητες. Πρώτο το Σύνταγμα του 1975, με τα άρθρα 18 § 1 «Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα σχετικά με την ιδιοκτησία και τη διάθεση των μεταλλείων, ορυχείων, σπηλαίων, αρχαιολογικών χώρων και θησαυρών, ιαματικών, ρεόντων και υπόγειων υδάτων και γενικά του υπόγειου πλούτου.» και 24

¹¹ Αποστολάκης Γ., *Προστασία αρχαιοτήτων και θρησκευτικά μνημεία*, Πρότυπες Θεσσαλικές εκδόσεις, Τρίκαλα - Αθήνα 2002, σελ. 24.

¹² Σκουρή Π. - Τροβά Ε., *Προστασία αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο Ν. 3028/2002*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 58-59.

¹³ Χρυσανθάκης Χ., *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της διοικητικής διαδικασίας*, Νόμος και Φύση, 7/2003, <http://www.nomosphysis.org/articles.php?artid=39&lang=1&catid=1>.

§ 1 «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα. ...» και § 6 «Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος. Νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών.», καθιέρωσε αυξημένη συνταγματική προστασία για τα αρχαία και το πολιτιστικό περιβάλλον τους.

Από τις §§ 1 και 6 του άρθρου 24 του Συντάγματος απορρέει η υποχρέωση του Κράτους προς διάσωση και προστασία των στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς, δηλαδή των μνημείων και των άλλων στοιχείων που προέρχονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα, συνθέτουν την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας και συμβάλλουν στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης. Έτσι, δεν επιτρέπονται επεμβάσεις που συνεπάγονται την καταστροφή, την αλλοίωση ή την υποβάθμιση των αγαθών και στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι παραπάνω διατάξεις συγκροτούν το θεμέλιο της συνταγματικής ρύθμισης, παρέχοντας τη δυνατότητα για την ερμηνευτική κάλυψη των κενών ή των ασαφειών, που σε ορισμένες περιπτώσεις χαρακτήριζαν την ισχύουσα νομοθεσία (έως το 2002). Για να συμμορφωθεί προς τις συνταγματικές αυτές επιταγές ο κοινός νομοθέτης εισήγαγε κατά καιρούς σημαντικές ρυθμίσεις, οι οποίες περιλαμβάνονται είτε σε νομοθετήματα που έχουν γενικό περιεχόμενο, είτε σε ειδικότερους νόμους που αφορούν την προστασία επιμέρους στοιχείων του πολιτιστικού περιβάλλοντος, όπως τα μνημεία και οι παραδοσιακοί οικισμοί.

Με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1986 το άρθρο 24 παρέμεινε αναλλοίωτο. Αντίθετα, η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος ενισχύθηκε με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001, ως εξής: άρθρο 24 § 1 «Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας. ...».

Σύμφωνα με την αναθεώρηση αυτή κατοχυρώνεται και συνταγματικά το πολιτιστικό περιβάλλον ως ατομικό δικαίωμα για την αποτελεσματικότερη προστασία του. Δηλαδή, αναγνωρίζεται εκτός από την υποχρέωση του Κράτους και το δικαίωμα του κάθε πολίτη στην προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Έτσι, διευρύνεται η δυνατότητα προσφυγής στη δικαιοσύνη για θέματα προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος, δυνατότητα η οποία παρέχεται πλέον και σε μεμονωμένους πολίτες, αφού μέχρι τότε έννομο συμφέρον για τέτοιου

είδους περιβαλλοντικά ζητήματα αναγνώριζαν τα δικαστήρια μόνο σε νομικά πρόσωπα ή ομάδες προσώπων, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις¹⁴. Επίσης, θεσπίζεται συνταγματικά η αρχή της αειφορίας, η οποία ορίζεται ως η ανάπτυξη εκείνη που δεν εξαντλεί τους φυσικούς και εν προκειμένω και τους αισθητικούς πόρους, δηλαδή τα πολιτιστικά αγαθά, αλλά τα διαφυλάσσει για τις μελλοντικές γενεές, στο πλαίσιο της οποίας το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα.

Το Σύνταγμα δεν περιέχει ορισμό του πολιτιστικού περιβάλλοντος, όμως στο άρθρο 24 § 6 μας δίνει κάποιες ελάχιστες κατευθύνσεις, στο βαθμό που αναφέρεται στα «μνημεία», τις «παραδοσιακές περιοχές» και τα «παραδοσιακά στοιχεία». Η απαρίθμηση αυτή είναι ενδεικτική και ενόψει της γενικής διάταξης της § 1, η υποχρέωση της κρατικής προστασίας αφορά κάθε πολιτιστικό αγαθό. Τέλος, το άρθρο 24 του Συντάγματος τείνει να προστατεύσει κατά τρόπο απόλυτο το πολιτιστικό περιβάλλον, καθώς, ακόμα και όταν λείπει η σχετική νομοθετική ρύθμιση ή η υπάρχουσα ρύθμιση είναι ελλιπής και αποσπασματική, η Διοίκηση έχει ευθεία υποχρέωση από το Σύνταγμα να εξασφαλίζει τη διηνεκή προστασία του μνημείου και να παίρνει τα κατάλληλα μέτρα ή να απέχει από την έκδοση δυσμενών για το περιβάλλον μέτρων, κινούμενη όμως πάντα μέσα στη δέσμη των παραπάνω κριτηρίων, που κατευθύνουν τη σχετική νομοθετική ρύθμιση (Σ.τ.Ε. 2282/1992)¹⁵.

2.3 Συμβολή του Συμβουλίου της Επικρατείας

Σημαντική ιδιομορφία της νομολογίας είναι ότι, και πριν τεθεί σε ισχύ το Σύνταγμα, είχε αρχίσει με ήπιους τρόπους να ερμηνεύει το περιεχόμενο των διαφόρων ειδικών νόμων προς τη συνταγματική κατεύθυνση που ακολούθησε. Το Σύνταγμα ουσιαστικά αφομοίωσε τη νομολογία αυτή και περιέλαβε τις υποδείξεις της με τη δημιουργία του όρου «πολιτιστικό περιβάλλον». Με βάση τις διατάξεις του Συντάγματος του 1975, το Συμβούλιο της Επικρατείας ερμήνευσε τη νομοθεσία με τρόπο καινοτόμο. Θα μπορούσε έτσι να υποστηριχθεί ότι η νομολογία για την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί μοντέλο μελέτης των κανόνων της συνταγματικής ερμηνείας¹⁶.

¹⁴ Χριστοφιλόπουλος Δ., *Πολιτιστικό περιβάλλον - Χωρικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη. Διαμόρφωση πολιτιστικού (ανθρωπογενούς) περιβάλλοντος μέσω χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού. Η πόλη του 21ου αιώνα*, Δίκαιο και Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2002, σελ. 25-26.

¹⁵ Αποστολάκης Γ., *Προστασία αρχαιοτήτων και θρησκευτικά μνημεία*, Πρότυπες Θεσσαλικές εκδόσεις, Τρίκαλα - Αθήνα 2002, σελ. 96-97.

¹⁶ Τροβά Ε., *Η έννοια του πολιτιστικού περιβάλλοντος κατά το Σύνταγμα του 1975/86*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1992, σελ. 31-32.

Το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της χώρας, το Συμβούλιο της Επικρατείας (Σ.τ.Ε.), με την πλούσια νομολογία του, βοήθησε και βοηθά στην κατανόηση, όχι μόνο του γενικότερου πλαισίου που θεσπίζεται στην ελληνική έννομη τάξη για την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, αλλά και του πνεύματος που επικρατεί κατά την ερμηνεία και εφαρμογή των σχετικών νομοθετικών ορισμών. Η συμβολή του Σ.τ.Ε. στην όλη εξέλιξη της προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος στη χώρα μας ήταν και είναι σημαντική και ιδιαίτερα του Ε' Τμήματος αυτού, το οποίο λειτουργεί από το 1992¹⁷. Το Τμήμα αυτό μεταξύ άλλων αρμοδιοτήτων είναι επιφορτισμένο με την εκδίκαση διαφορών που αναφέρονται σε θέματα πολιτιστικού περιβάλλοντος, όπως μνημεία, αρχαιότητες κλπ. και γενικότερα τη βιώσιμη ανάπτυξη της χώρας. Επίσης, κατέστη κύριος θεματοφύλακας του πολιτιστικού περιβάλλοντος και με τη σταθερή νομολογία του επιδιώκει να διαμορφώσει περιβαλλοντική συνείδηση, όχι μόνο στους πολίτες, αλλά και στη δημόσια διοίκηση, η οποία ακόμη δεν φαίνεται να έχει αντιληφθεί πλήρως την αναγκαιότητα του σεβασμού του.

Το Σ.τ.Ε., το οποίο εκτός από το δικαιοδοτικό του έργο, έχει και την αρμοδιότητα να γνωμοδοτεί για τη νομιμότητα των σχεδίων των προεδρικών διαταγμάτων κανονιστικού περιεχομένου, είχε πολύ συχνά την ευκαιρία να εφαρμόσει τη νομοθεσία για την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, κατά την άσκηση τόσο των δικαστικών αρμοδιοτήτων του, δηλαδή κατά την εκδίκαση κυρίως αιτήσεων ακύρωσης κατά ατομικών και κανονιστικών πράξεων της Διοίκησης, όσο και της γνωμοδοτικής του αυτής αρμοδιότητας. Λόγω δε της φύσης των υποθέσεων που ανήκουν στη δικαιοδοσία του, το Σ.τ.Ε. είναι το δικαστήριο στο οποίο, κατά κύριο λόγο, ανήκει η ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων που αφορούν το πολιτιστικό περιβάλλον. Και μάλιστα, όχι μόνο των διατάξεων των κοινών νόμων, αλλά και των συνταγματικών διατάξεων, αφού σύμφωνα με το σύστημα ελέγχου της συνταγματικότητας του περιεχομένου των νόμων, το οποίο ισχύει στην Ελλάδα, ο έλεγχος αυτός ανήκει σε όλα τα δικαστήρια (διοικητικά, πολιτικά και ποινικά) και ασκείται κατά περίπτωση κατά την εκδίκαση συγκεκριμένης διαφοράς. Πρέπει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του το Σ.τ.Ε. καλείται πολύ συχνά να εφαρμόσει τις συνταγματικές διατάξεις και έτσι κατέχει την προέχουσα θέση στο δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων στην Ελλάδα γενικότερα και όχι μόνο σε σχέση με την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος¹⁸.

¹⁷ Παναγόπουλος Θ., *Δίκαιο περιβάλλοντος*, Γ' έκδοση, εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, Αθήνα 2001, σελ. 28-29.

¹⁸ Μενουδάκος Κ., *Προστασία του περιβάλλοντος στο ελληνικό δημόσιο δίκαιο. Η συμβολή της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας*, Νόμος και Φύση, 2/1997, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=17&lang=1&catid=1>.

Καμπή στη νομολογία του Σ.τ.Ε. σημειώνει η έκδοση της υπ' αριθ. 810/1977 απόφασης της Ολομέλειας του Δικαστηρίου¹⁹. Με την απόφαση αυτή κρίθηκε το κύρος διατάγματος, με το οποίο είχε εγκριθεί η εισαγωγή κεφαλαίων από το εξωτερικό για την ίδρυση στο Νομό Μεσσηνίας μονάδας επισκευής πλοίων και πλωτών ναυπηγημάτων στην ανατολική πλευρά του όρμου της Πύλου, σε χώρο αρχαιολογικό και εξαιρετικού κάλλους. Η απόφαση αυτή έκρινε δύο καίρια ζητήματα. (α) Το πρώτο αφορά στη δυνατότητα εφαρμογής της κείμενης νομοθεσίας για την ίδρυση και λειτουργία μεγάλων βιομηχανικών μονάδων και την εκτέλεση τεχνικών έργων πριν από τη σύνταξη γενικότερης χωροταξικής μελέτης, που να καθορίζει τις προστατευτικές παραδοσιακές περιοχές, τα διατηρητέα μνημεία και να προσδιορίζει τις βιομηχανικές ζώνες, τις περιοχές οικισμών, τους τουριστικούς χώρους και τις άλλες χρήσεις. Με την εν λόγω απόφαση ορίσθηκε ότι οι διατάξεις του άρθρου 24 του Συντάγματος και του νόμου 360/1976, που επιβάλλει τη σύνταξη χωροταξικών σχεδίων και προγραμμάτων (εθνικών, περιφερειακών και ειδικών), δεν αποτελούν πρόσκομμα για την εφαρμογή της βιομηχανικής νομοθεσίας. Η επιχειρηματολογία της στηρίχθηκε στην οικονομική τελμάτωση της χώρας, που θα επέφερε η αποδοχή της αντίθετης άποψης. (β) Το δεύτερο αφορά στην απευθείας εφαρμογή του άρθρου 24 του Συντάγματος και πριν ή και άσχετα από την έκδοση νόμου, που θα εξειδικεύει τις επιταγές του. Κατά την απόφαση όμως αυτή οι περιβαλλοντικοί παράγοντες, υποχρεωτικά ληπτέοι υπόψη από τη Διοίκηση σε κάθε θέμα που έχει επιπτώσεις στο περιβάλλον, αποτελούν μια συνιστώσα, ένα κρίκο στη δέσμη των συντελεστών που στοιχειοθετούν το δημόσιο συμφέρον, όπως μπορούν να είναι η απασχόληση και η οικονομική ανάπτυξη. Από το συγκερασμό των παραγόντων αυτών πρέπει να προέλθει η διοικητική ρύθμιση, που δεν αποκλείεται να θέτει σε δεύτερη μοίρα την προστασία του περιβάλλοντος, όταν στη συγκεκριμένη περίπτωση το δημόσιο συμφέρον θάλπεται με την επικράτηση των άλλων παραγόντων. Η απόφαση αυτή αποτελεί σταθμό στη νομολογία του Σ.τ.Ε. στο δίκαιο του πολιτιστικού περιβάλλοντος, γιατί αξιώνει από τη Διοίκηση την υποχρεωτική στάθμιση των περιβαλλοντικών απόψεων, ακόμη και όταν ελλείπει σχετική κανονιστική διάταξη.

Η νομολογία του Σ.τ.Ε. ανέλαβε να καλύψει τα κενά, τα οποία ανέκυψαν κατά καιρούς. Με κύριο μοχλό τα άρθρα 24 § 6 και 18 § 5 του Συντάγματος²⁰, καθώς και τα άρθρα 50 και 52

¹⁹ Δεληγιάννης Γ., *Οι όχλουσες δραστηριότητες στη νομολογία του Σ.τ.Ε.*, Νόμος και Φύση, 4/1997, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=18&lang=1&catid=1>.

²⁰ Άρθρο 18§5 του Συντάγματος: «Εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται στις προηγούμενες παραγράφους, μπορεί να προβλεφθεί με νόμο και κάθε άλλη στέρηση της ελεύθερης χρήσης και κάρπωσης της ιδιοκτησίας που απαιτείται από ιδιαίτερες περιστάσεις. Νόμος ορίζει τον υπόχρεο και τη διαδικασία καταβολής στο δικαιούχο του ανταλλάγματος της χρήσης ή κάρπωσης, το οποίο πρέπει να ανταποκρίνεται στις υφιστάμενες κάθε φορά συνθήκες. Μέτρα που επιβλήθηκαν με την εφαρμογή της παραγράφου αυτής αίρονται αμέσως μόλις εκλείψουν οι ιδιαίτεροι λόγοι που τα προκάλεσαν. Σε περίπτωση αδικαιολόγητης παράτασης των μέτρων αποφασίζει για την άρση τους, κατά κατηγορίες περιπτώσεων, το Σ.τ.Ε., ύστερα από αίτηση όποιου έχει έννομο συμφέρον.».

του ΚΝ 5351/1932 και το άρθρο 91 του νόμου 1982/1990 «Για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 101)²¹, το Σ.τ.Ε. κατέβαλε έντονη προσπάθεια να διαγράψει ένα ευρύ κύκλο αρμοδιότητας των κρατικών οργάνων, προκειμένου να περιλάβει και περιπτώσεις τις οποίες δεν φαίνεται ότι ο νομοθέτης είχε επιλέξει, τουλάχιστον ρητώς, στο εύρος των επιλογών του. Πράγματι, η σχετική με το ζήτημα νομολογία επέδρασε στο νομικό καθεστώς δραστικά, είτε με διορθωτική ερμηνεία των οικείων διατάξεων, είτε με ερμηνευτική επέκταση του περιεχομένου τους, προς την κατεύθυνση της διευρυμένης υπαγωγής και άλλων κατηγοριών προστατευτέων πολιτιστικών αγαθών. Υπό την έννοια αυτή, δεν μπορεί να γίνει λόγος για έλλειμμα προστασίας των πολιτιστικών αγαθών στον τόπο μας.

Είναι χαρακτηριστική η προσπάθεια την οποία κατέβαλε η νομολογία για να προστατεύσει το πολιτιστικό περιβάλλον και τις αρχαιότητες. Έτσι, με την απόφαση του Σ.τ.Ε. 2182/1994 έγινε δεκτό ότι ο καθορισμός της Ζώνης Προστασίας Α' και Β' στην περιοχή των Δελφών είναι έγκυρος, έστω και αν το διάταγμα καθορισμού Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ) στην περιοχή, στο οποίο παρέπεμπε, είχε τύχει δικαστικής ακύρωσης. Μάλιστα, στη Ζώνη Β' η απαγόρευση οικοδομικών εργασιών μπορεί να φθάσει σε απόλυτο βαθμό (απόφαση του Σ.τ.Ε. 727/2002). Επίσης, με τις αποφάσεις του Σ.τ.Ε. 1471/1996, 2072/1997, 356-359/1998, 1712/1998 έγινε δεκτό ότι η οριοθέτηση παραδοσιακού ή παράκτιου οικισμού μπορεί να γίνει μόνο με προεδρικό διάταγμα, για λόγους μείζονος προστασίας που, εκτός των άλλων, συνδέονται και με την άσκηση της γνωμοδοτικής αρμοδιότητας του Δικαστηρίου, ενώ η κατασκευή μαρίνας ή η έγκριση οικοδομικών εργασιών μπορεί να αποκλειστεί, αν δεν λάβει υπόψη τον παραδοσιακό χαρακτήρα μιας περιοχής (αποφάσεις του Σ.τ.Ε. 637/1998, 3347/1998). Εξάλλου, η εφαρμογή της νομοθεσίας περί αυθαιρέτων κατασκευών επεκτάθηκε και σε ακίνητα προγενέστερα του Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού (ΓΟΚ) 1955, προκειμένου να διασφαλιστούν αρχαία προ του 1830 (απόφαση του Σ.τ.Ε. 2881/2000). Επίσης, με την απόφαση του Σ.τ.Ε. 3892/1986 επεκτάθηκε η έννοια του ιστορικού μνημείου, περιλαμβάνοντας κτίρια που συνδέονται όχι μόνο με την πολιτική, αλλά και με την πολιτιστική ιστορία του νεότερου ελληνικού κράτους. Ομοίως, με την απόφαση της Ολομέλειας του Σ.τ.Ε. 2801/1991 επεκτάθηκε ερμηνευτικά η προστασία των ιστορικών μνημείων, εκτός από το κτίριο και στον εσωτερικό χώρο, ενώ με την απόφαση του Σ.τ.Ε. 1474/1996 διευκρινίστηκε ότι στο πλαίσιο του αρχαιολογικού χώρου προστατεύεται

²¹ Άρθρο 91 του νόμου 1982/1990: «Ο Υπουργός Πολιτισμού δύναται με απόφασή του, που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, μετά γνώμη του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου, να καθορίζει εντός των αρχαιολογικών χώρων που βρίσκονται εκτός των ορίων των νομίμως υφισταμένων οικισμών ζώνες, στις οποίες, κατά περίπτωση, θα απαγορεύεται παντελώς η δόμηση (ζώνη Α') ή θα επιτρέπεται (ζώνη Β') υπό όρους και περιορισμούς που ορίζονται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων κατά τις κείμενες πολεοδομικές διατάξεις, ύστερα από πρόταση του Υπουργού Πολιτισμού. Η διαδικασία οριοθέτησεως των ζωνών και του καθορισμού των όρων και των περιορισμών δόμησης, κατά τα ανωτέρω, πρέπει να ολοκληρωθεί εντός εξαμήνου από της υποβολής της σχετικής προτάσεως από την αρμόδια Αρχαιολογική Εφορεία.».

και η ακτογραμμή. Επίσης, με την απόφαση του Σ.τ.Ε. 2164/1994 υπήχθησαν στη συνταγματική προστασία του άρθρου 24 του Συντάγματος περιοχές, των οποίων τα ιδιαίτερης αισθητικής αξίας οικοσυστήματα συνδυάζονται με πολιτιστικά ανθρωπογενή χαρακτηριστικά, εξαιρούμενα από την πολεοδομία. Τέλος, με την απόφαση της Ολομέλειας του Σ.τ.Ε. 3146/1986 καθιερώθηκε «exconstitutione» η υποχρέωση αποζημίωσης του ιδιοκτήτη για τη στέρηση της χρήσης ή και της ιδιοκτησίας του, προκειμένου να εξασφαλιστεί η προστασία και η ανάδειξη των αρχαιολογικών μνημείων. Τα ενδεικτικά αυτά νομολογιακά παραδείγματα αναδεικνύουν το πνεύμα που διαπνέει τη νομολογία έναντι του ζητήματος²².

Το Σ.τ.Ε. ερμηνεύοντας και εφαρμόζοντας τις διατάξεις του άρθρου 24 του Συντάγματος, τις οποίες ήδη ανέφερα, καθιέρωσε νομικές αρχές πολύ σημαντικές για την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Πρόκειται για μια νομολογία που άρχισε να διαπλάθεται από τις αρχές της δεκαετίας του '80, αλλά που ενισχύθηκε σημαντικά τα τελευταία έτη, λόγω και της αλματώδους αύξησης των ένδικων μέσων, στα οποία γίνεται επίκληση των κανόνων προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Οι πολίτες στην Ελλάδα, όπως άλλωστε και στις υπόλοιπες χώρες, τουλάχιστον τις Ευρωπαϊκές, ευαισθητοποιούνται όλο και περισσότερο στην παρατηρούμενη υποβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής και αντιδρούν. Έτσι, μεταξύ των άλλων, προσφεύγουν όλο και πιο συχνά στο Σ.τ.Ε. επιδιώκοντας την ακύρωση διοικητικών πράξεων, με τις οποίες παρέχεται η δυνατότητα να ασκούνται δραστηριότητες ή να εκτελούνται έργα βλαπτικά για το πολιτιστικό περιβάλλον²³.

Γενικά, το άρθρο 24 του Συντάγματος 1975/1986/2001 έδωσε τη δυνατότητα στο Συμβούλιο της Επικρατείας να προχωρήσει σε ρηξικέλευθες λύσεις, εντείνοντας την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η εξέλιξη όμως αυτή, όσο θετική και αν ήταν, ανέδειξε την ανάγκη μιας ενιαίας και συστηματικής νομοθεσίας, καθώς η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είχε αποκτήσει πιο σύνθετο περιεχόμενο και εκτός από την ιστορική, ιδεολογική, εκπαιδευτική και αισθητική, είχε αναδειχθεί και η κοινωνικοοικονομική σημασία της. Έτσι, η ανάγκη δημιουργίας ενός σύγχρονου θεσμικού πλαισίου της πολιτιστικής κληρονομιάς κατέστη επιβεβλημένη.

²² Χρυσανθάκης Χ., *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της διοικητικής διαδικασίας*, Νόμος και Φύση, 7/2003, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=39&lang=1&catid=1>.

²³ Μενουδάκος Κ., *Προστασία του περιβάλλοντος στο ελληνικό δημόσιο δίκαιο. Η συμβολή της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας*, Νόμος και Φύση, 2/1997, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=17&lang=1&catid=1>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΝΟΜΟΣ 3028/2002 «ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΝ ΓΕΝΕΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ»

Το παραπάνω πρόβλημα επιχείρησε να αντιμετωπίσει ο νομοθέτης με την ψήφιση του νόμου 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» (ΦΕΚ Α' 153/28.6.2002), ο οποίος αντικατέστησε τον ΚΝ 5351/1932 «Περί αρχαιοτήτων» και αποτελεί πλέον το νέο θεσμικό πλαίσιο της προστασίας και ανάδειξης των αρχαιοτήτων και γενικά της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι διατάξεις του νέου νόμου είναι έντονα επηρεασμένες από τη νομολογιακή επεξεργασία του προϊσχύσαντος αρχαιολογικού νόμου και από τις διατάξεις του Κώδικα Βασικής Πολεοδομικής Νομοθεσίας, τη μεθοδολογία του οποίου σε σημαντικά ζητήματα υιοθετούν.

Ο νόμος 3028/2002 αναφέρεται ήδη από τον τίτλο του στις «αρχαιότητες» και «εν γένει» στην «πολιτιστική κληρονομιά». Ενώ όμως η έννοια της «πολιτιστικής κληρονομιάς» αποτελεί τον κεντρικό όρο γύρω από τον οποίο περιστρέφεται το πεδίο προστασίας του νόμου, ο όρος «αρχαιότητες» δεν αναπτύσσει κάποιο συγκεκριμένο κανονιστικό περιεχόμενο, αλλά περιλαμβάνεται (καταχρηστικά) στον τίτλο, προκειμένου να τονίσει τη σύνδεση του νέου νόμου με το ιστορικό παρελθόν του, τον ΚΝ 5351/1932, του οποίου αποτελεί στην ουσία το διάδοχο. Με το νέο νόμο επιχειρήθηκε να εκσυγχρονιστεί η παρωχημένη νομοθεσία περί αρχαιοτήτων και γενικότερα περί πολιτιστικών αγαθών και να τυποποιηθούν σε ενιαίο νομοθετικό κείμενο οι βασικές ρυθμίσεις για την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, ενσωματώνοντας και συστηματοποιώντας ταυτόχρονα τις σημαντικότερες κατευθύνσεις που είχε υιοθετήσει η σχετική νομολογία του Σ.τ.Ε..

Ο νέος αρχαιολογικός νόμος έρχεται να συμπληρώσει μια σειρά από νομοθετικές μεταρρυθμίσεις στον τομέα του ευρύτερου «δικαίου περιβάλλοντος», οι οποίες αποσκοπούν στον εκσυγχρονισμό της νομοθεσίας προς την κατεύθυνση μιας, θεωρητικά τουλάχιστον, βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς και στην εναρμόνισή της προς τις δεσμεύσεις, τις οποίες έχει αναλάβει η Ελληνική Δημοκρατία απέναντι στη Διεθνή και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ο νόμος 3028/2002 περιλαμβάνει εβδομήντα πέντε άρθρα και καταστρώνεται σε δέκα κεφάλαια²⁴. Στο πρώτο κεφάλαιο (άρθρα 1 - 5), με τίτλο «βασικές διατάξεις», προσδιορίζονται το αντικείμενο και το περιεχόμενο της προστασίας που προσφέρεται από το νόμο, καθώς και η έννοια κρίσιμων

²⁴ Καρύμπαλη-Γούττσου Γ., *Τα μνημεία και η κατοχή τους*, (Κατά το Ν. 3028/2002 «για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς»), εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 19.

όρων για την εφαρμογή του. Το δεύτερο κεφάλαιο (άρθρα 6 - 19) αναφέρεται στα ακίνητα μνημεία και χώρους, ενώ το τρίτο κεφάλαιο (άρθρα 20 - 34) στα κινητά μνημεία. Τα επόμενα πέντε κεφάλαια αφορούν, κατά σειρά, την αρχαιολογική έρευνα και τις εργασίες προστασίας των μνημείων (άρθρα 35 - 44), τα μουσεία (άρθρο 45), την πρόσβαση και χρήση των μνημείων και χώρων (άρθρο 46), τα οικονομικά κίνητρα (άρθρα 47 - 48) και τα συλλογικά όργανα (άρθρα 49 - 52). Τέλος, στο ένατο κεφάλαιο (άρθρα 53 - 72) περιέχονται ποινικές διατάξεις, ενώ στο δέκατο κεφάλαιο (άρθρα 73 - 75) ειδικές, μεταβατικές και τελικές διατάξεις.

Ειδικά, στον τομέα της προστασίας των αρχαίων και νεότερων μνημείων, ο νέος νόμος έρχεται να εκπληρώσει μια συνταγματική επιταγή μετά από καθυστέρηση 27 ετών και αποτελεί πλέον τον «ειδικό νόμο», που ρυθμίζει «τα σχετικά με την ιδιοκτησία και τη διάθεση των [...] αρχαιολογικών χώρων και θησαυρών...» (άρθρο 18 § 1 του Συντάγματος) και το νόμο που ορίζει «τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής [των μνημείων, των παραδοσιακών περιοχών και των παραδοσιακών στοιχείων] περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών» (άρθρο 24 § 6β του Συντάγματος). Κατά το διάστημα όλων αυτών των ετών τα σχετικά ζητήματα ρυθμιζόνταν κυρίως με βάση τις διατάξεις του ΚΝ 5351/1932, όπως συμπληρώθηκαν και επεκτάθηκαν από το νόμο 1469/1950 και όπως ερμηνεύθηκαν από το Σ.τ.Ε., το οποίο άλλωστε ανέλαβε το ρόλο της δημιουργίας ενός πλήρους και αποτελεσματικού πλέγματος προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, υιοθετώντας μια δυναμική ερμηνεία των διατάξεων του άρθρου 24 του Συντάγματος. Ο νέος νόμος αποτελεί, κατά συνέπεια, εκπλήρωση της υποχρέωσης που απορρέει από το άρθρο 24 § 1α του Συντάγματος για (κρατική) προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος²⁵.

Ειδικότερα, όσον αφορά τη σχέση μεταξύ προστασίας πολιτιστικών αγαθών και δικαιώματος της ιδιοκτησίας, οι νομοθετικές διατάξεις ρυθμίζουν μια σειρά κρίσιμων ζητημάτων²⁶. Καταρχήν, σημαντικός είναι ο προσδιορισμός της έννοιας του πολιτιστικού αγαθού, χωρίς να τίθεται χρονικός περιορισμός ως προς τη δυνατότητα χαρακτηρισμού ενός έργου ως μνημείου. Επίσης, τυποποιείται ρητά η ευθύνη του Κράτους για την καταγραφή όχι μόνο των μνημείων, αλλά και άλλων πολιτιστικών αγαθών. Εξάλλου, με το νέο νόμο θεσμοθετείται η διαδικασία χαρακτηρισμού μνημείων κατά τρόπο λεπτομερειακό, στο πλαίσιο

²⁵ Κάτσος Χ., *Πολιτιστικό περιβάλλον, πολιτιστική κληρονομιά και ο νέος νόμος 3028/2002: Πρώτες σκέψεις και εννοιολογικές προσεγγίσεις*, Νόμος και Φύση, 11/2003, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=53&lang=1&catid=1>.

²⁶ Κοντιάδης Ξ., *Η συνταγματική διαρρύθμιση της σχέσης μεταξύ προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος και δικαιώματος της ιδιοκτησίας. Σκέψεις με αφορμή το νόμο 3028/2002*, Νόμος και Φύση, 7/2003, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=37&lang=1&catid=1>.

της οποίας δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην ενημέρωση του ενδιαφερόμενου πολίτη και στη δυνατότητά του να υποβάλλει αντιρρήσεις με γνώμονα και την επιταγή του άρθρου 24 § 1 του Συντάγματος. Ακόμη, τίθενται σαφείς κανόνες ως προς την ιδιοκτησία των ακινήτων μνημείων, ενώ ως προς το ζήτημα της διενέργειας εργασιών προστασίας των ακινήτων προβλέπονται αναλυτικά οι προϋποθέσεις και η σχετική διαδικασία, σύμφωνα και με τις κατευθύνσεις της σχετικής νομολογίας του Σ.τ.Ε..

Επιπλέον, ο νέος νόμος προχωρεί, με γνώμονα τις συνταγματικές αρχές της ασφάλειας δικαίου και της αναλογικότητας, στο σαφή χωρικό καθορισμό των εκτάσεων που τελούν υπό ιδιαίτερο προστατευτικό καθεστώς, δηλαδή των αρχαιολογικών χώρων και των ιστορικών τόπων, παρέχοντας στη Διοίκηση την ευχέρεια να χρησιμοποιήσει ένα ευρύ φάσμα ρυθμίσεων, ανάλογα με τον επιδιωκόμενο βαθμό προστασίας και λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων συνθηκών. Ιδιαίτερος σημαντική είναι η νομοθετική τυποποίηση των δικαιωμάτων των ιδιωτών και ειδικότερα του δικαιώματος αποζημίωσης των δικαιούχων, είτε λόγω απαλλοτρίωσης, είτε λόγω στέρησης της χρήσης του ακινήτου, του δικαιώματος κάλυψης της δαπάνης για την εκτέλεση εργασιών προστασίας του, καθώς και του δικαιώματος άσκησης διοικητικής προσφυγής κατά των σχετικών διοικητικών πράξεων.

Από τις προηγούμενες παρατηρήσεις διαπιστώνεται ότι οι επιλογές του κοινού νομοθέτη εναρμονίζονται με τις συνταγματικές επιταγές του άρθρου 24 §§ 1 και 6 και εν πολλοίς επιβεβαιώνουν τη σχετική νομολογία του Σ.τ.Ε., ιδίως ως προς το κρίσιμο ζήτημα της οριοθέτησης του όρου «πολιτιστικό αγαθό», καθώς και ως προς τις διαδικασίες χαρακτηρισμού των μνημείων, την ενιαία προσέγγιση φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και τη διαδικασία απαλλοτρίωσης και αποζημίωσης των θιγόμενων ιδιοκτητών, λόγω στέρησης ή περιορισμού χρήσης μνημείων.

3.1 Θεμελιώδεις Αρχές

Οι θεμελιώδεις αρχές, που διέπουν το νέο αρχαιολογικό νόμο και στηρίζουν τις σημαντικότερες καινοτομίες του, όπως επισημαίνονται στην Εισηγητική Έκθεσή του, εστιάζονται στα ακόλουθα σημεία²⁷:

²⁷ Αναστασόπουλος Μ., *Ο νέος νόμος για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επισκόπηση του Ν. 3028/2002*, Περιβάλλον και Δίκαιο, Τριμηνιαία Επιθεώρηση Επιστημών του Χώρου, Τόμος 6, 4/2002, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 685-686.

(1) Στη συστηματοποίηση και διεύρυνση της έννοιας της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία επιτυγχάνεται με τον προσδιορισμό του αντικειμένου προστασίας (α) στο σύνολο των πολιτιστικών αγαθών που βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια ή οπουδήποτε και αν βρίσκονται, αλλά συνδέονται ιστορικά με την Ελλάδα, (β) στο σύνολο των πολιτιστικών αγαθών που συνιστούν μαρτυρίες της ύπαρξης και της δραστηριότητας των ανθρώπων, (γ) στο σύνολο των πολιτιστικών αγαθών από τους αρχαιότετους χρόνους έως σήμερα και (δ) σε μεμονωμένα αγαθά ή και σε σύνολα.

(2) Στην ισότιμη αντιμετώπιση των μνημείων, ήτοι στην προστασία αυτών ανεξαρτήτως τις επιμέρους διάκρισής τους σε αρχαία ή νεότερα, σε κινητά ή ακίνητα, μολονότι οι ειδικότερες μορφές προστασίας τους μπορεί να ποικίλουν.

(3) Στην κοινωνική διάσταση της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, υπό την έννοια όχι μόνο της διαμόρφωσης της ιστορικής μνήμης, αλλά και της αξίωσης του ανθρώπου για αναβάθμιση της ποιότητας ζωής του, καθώς και της παράδοσης της ιστορικής μνήμης στις μελλοντικές γενεές.

(4) Στον εμπλουτισμό της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς με την καθιέρωση ενεργειών, όχι μόνο για την αποκάλυψη και συντήρηση των μνημείων, αλλά και την ευαισθητοποίηση του κοινού και διευκόλυνση πρόσβασης αυτού στα μνημεία (ολοκληρωμένη προστασία και χρήση).

(5) Στη συμπληρωματικότητα των καθηκόντων της Πολιτείας και των πολιτών, σύμφωνα με τις επιταγές και κατευθύνσεις του άρθρου 24 του Συντάγματος 1975/1986/2001. Από τη μια η Πολιτεία αναγνωρίζεται από το νόμο ως βασικός παράγοντας προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και από την άλλη η ανάγκη της αποτελεσματικής προστασίας της επιβάλλει την ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών.

(6) Στην ιδιοκτησία και την κατοχή των μνημείων, σε σχέση πάντα με την προστασία τους, δηλαδή στην αποδοχή ότι το δικαίωμα της κυριότητας και τα άλλα συναφή δικαιώματα ως προς τα μνημεία ασκούνται κατά τρόπο που συνάδει με την προστασία τους.

(7) Στη ρύθμιση της διακίνησης των πολιτιστικών αγαθών με τη θέσπιση αρχών και κανόνων, που σέβονται όχι μόνο την οικονομική ελευθερία των πολιτών, αλλά και την προστασία των μνημείων (γνωστοποίηση στις αρμόδιες υπηρεσίες της μεταβίβασης της κυριότητας ή κατοχής αρχαίων, υποχρέωση δήλωσης της προέλευσής τους κλπ.).

(8) Στην ένταξη των μνημείων στο χώρο με τη γενικευμένη και συστηματοποιημένη οριοθέτηση των προστατευόμενων χωρικών συνόλων (αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών τόπων) στο πλαίσιο γενικών πολεοδομικών σχεδίων και την πρόνοια για την επιτόπου διατήρησή τους.

(9) Στη διευκόλυνση της πρόσβασης των πολιτών στα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς με τη διασφάλιση του δικαιώματος του πολίτη για πρόσβαση στα πολιτιστικά αγαθά με όρους ισότητας και υπό τους εντελώς αναγκαίους περιορισμούς ως προς τη φύλαξη και τη συντήρησή τους και με κεντρικό ρόλο αυτόν των Μουσείων, που αποτελούν και το βασικότερο παράγοντα προβολής των πολιτιστικών αγαθών, καθώς και την προσβασιμότητα όχι μόνο των αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών τόπων, αλλά και των χώρων όπου φυλάσσονται ιδιωτικές συλλογές.

(10) Στην οργάνωση και προαγωγή της έρευνας με την προστασία της ελευθερίας της έρευνας, όχι μόνο αυτοτελώς, αλλά και στο βαθμό που αποτελεί προϋπόθεση της πιο αποτελεσματικής προστασίας της με την εισαγωγή διαδικασιών διαφάνειας στη μελέτη των μνημείων από τους ενδιαφερόμενους φορείς κατά την ανασκαφή. Με την υποχρέωση επίσης των διευθυνόντων τις ανασκαφές να γνωστοποιούν στην Υπηρεσία τα ευρήματά τους και να διευκολύνουν την πρόσβαση άλλων επιστημόνων σε αυτά, καθώς και να τα δημοσιεύουν, προκειμένου να γίνεται κοινώνς τους η επιστημονική κοινότητα.

(11) Στη διεύρυνση των ανταλλαγών με ξένες χώρες, ως υποχρέωση της χώρας μας απέναντι στη διεθνή κοινότητα, με το δανεισμό, την προσωρινή εξαγωγή μνημείων και την ανταλλαγή μνημείων ή αντικειμένων μουσειακών συλλογών.

3.2 Βασικές Διατάξεις

3.2.1 Αντικείμενο προστασίας

Το αντικείμενο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς καθορίζεται σε σχέση με το χρόνο και το χώρο²⁸. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 1, στην προστασία του νόμου υπάγεται η πολιτιστική κληρονομιά της χώρας από τους αρχαιοτάτους χρόνους μέχρι σήμερα. Η προστασία αυτή αποσκοπεί στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης χάριν της παρούσας και των μελλοντικών γενεών και στην αναβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Εξάλλου, η πολιτιστική κληρονομιά αποτελείται από τα πολιτιστικά αγαθά που βρίσκονται εντός των ορίων της ελληνικής επικράτειας, συμπεριλαμβανομένων των χωρικών υδάτων, καθώς και εντός άλλων θαλάσσιων ζωνών στις οποίες η Ελλάδα ασκεί σχετική δικαιοδοσία, σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου. Δηλαδή, για την οριοθέτηση της πολιτιστικής κληρονομιάς χρησιμοποιείται κριτήριο εδαφικό και όχι εθνικό. Στην πολιτιστική κληρονομιά της χώρας

²⁸ Χριστοφιλόπουλος Δ., *Προστασία πολιτιστικών αγαθών*, Πολιτιστικό δίκαιο, Δίκαιο και Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2005, σελ. 36-37.

εντάσσονται και πολιτιστικά αγαθά που ανήκουν σε άλλες, εκτός της ελληνικής, πολιτιστικές παραδόσεις.

Επιπλέον, η μέριμνα για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ανήκει, σύμφωνα και με το άρθρο 24 του Συντάγματος, στο Κράτος. Στο πλαίσιο των κανόνων του διεθνούς δικαίου το ελληνικό κράτος μεριμνά και για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών, που προέρχονται από την ελληνική επικράτεια οποτεδήποτε και αν απομακρύνθηκαν από αυτήν. Επίσης, το ελληνικό κράτος μεριμνά στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών, που συνδέονται ιστορικά με την Ελλάδα οπουδήποτε και αν βρίσκονται.

3.2.2 Πολιτιστικά αγαθά

Η πολιτιστική κληρονομιά συγκροτείται από τα πολιτιστικά αγαθά τα οποία, σύμφωνα με το άρθρο 2, νοούνται ως οι μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου. Δηλαδή, τα πολιτιστικά αγαθά είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με την ανθρώπινη ύπαρξη και δραστηριότητα. Σε αυτά περιλαμβάνονται, σύμφωνα με το νόμο, τα μνημεία, οι αρχαιολογικοί χώροι, οι ιστορικοί τόποι και τα άυλα πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν την πνευματική κληρονομιά. Στην έννοια των μνημείων υπάγονται και τα πολιτιστικά αγαθά που συγκροτούν την αρχιτεκτονική κληρονομιά.

3.2.3 Μνημεία

Σύμφωνα με το άρθρο 2 του νόμου ως μνημεία νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν υλικές μαρτυρίες και ανήκουν στην πολιτιστική κληρονομιά της χώρας. Για ειδικότερη προστασία τα μνημεία διακρίνονται σε αρχαία και νεότερα, ακίνητα και κινητά.

(1) Αρχαία και νεότερα μνημεία

Ως αρχαία μνημεία ή αρχαία νοούνται όλα τα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στους προϊστορικούς, αρχαίους, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους και χρονολογούνται έως και το 1830, με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 20 (αναφέρεται στις διακρίσεις κινητών μνημείων και στο χαρακτηρισμό τους). Στα αρχαία μνημεία συμπεριλαμβάνονται σπήλαια και παλαιοντολογικά κατάλοιπα για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι συνδέονται με την ανθρώπινη ύπαρξη.

Ως νεότερα μνημεία νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που είναι μεταγενέστερα του 1830 και των οποίων η προστασία επιβάλλεται λόγω της ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους, κατά τις διακρίσεις των άρθρων 6 (αναφέρεται στις διακρίσεις ακινήτων μνημείων και στο χαρακτηρισμό τους) και 20 (αναφέρεται στις διακρίσεις κινητών μνημείων και στο χαρακτηρισμό τους).

Από τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι για το χαρακτηρισμό των αρχαίων μνημείων υπάρχει ένα αντικειμενικό, χρονικό στοιχείο (χρονολογία μέχρι και το 1830), ενώ για τα νεότερα μνημεία θα πρέπει να συντρέχει ένα αισθητικό, αξιολογικό κριτήριο.

(2) Ακίνητα και κινητά μνημεία

Ως ακίνητα μνημεία νοούνται τα μνημεία που υπήρξαν συνδεδεμένα με το έδαφος και παραμένουν σε αυτό ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών, καθώς και τα μνημεία που βρίσκονται στο έδαφος ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών και δεν είναι δυνατόν να μετακινηθούν χωρίς βλάβη της αξίας τους ως μαρτυριών. Στα ακίνητα μνημεία συμπεριλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις, οι κατασκευές και τα διακοσμητικά και λοιπά στοιχεία που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους, καθώς και το άμεσο περιβάλλον τους.

Ως κινητά μνημεία νοούνται τα μνημεία που δεν θεωρούνται ακίνητα. Δηλαδή, αν ένα πολιτιστικό αγαθό αποτελεί μνημείο και δεν έχει τις πιο πάνω προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί ως ακίνητο τότε αυτό θεωρείται κινητό μνημείο.

3.2.4 Αρχαιολογικοί χώροι και ιστορικοί τόποι

Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς όπως προαναφέρθηκε συνδέεται αναπόσπαστα με την έννοια του χώρου. Τις βασικές κατηγορίες χωρικών ενοτήτων αποτελούν οι αρχαιολογικοί χώροι και οι ιστορικοί τόποι. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 2 του νόμου:

Ως αρχαιολογικοί χώροι νοούνται εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς, οι οποίες περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται αρχαία μνημεία ή αποτέλεσαν ή υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν από τους αρχαιότερους χρόνους έως και το 1830 μνημειακά, οικιστικά ή ταφικά σύνολα. Οι αρχαιολογικοί χώροι περιλαμβάνουν και το απαραίτητο ελεύθερο περιβάλλον που επιτρέπει στα σωζόμενα μνημεία να συντίθενται σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα.

Ως ιστορικοί τόποι νοούνται είτε εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς που αποτέλεσαν ή που υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν το χώρο εξαίρετων ιστορικών ή μυθικών γεγονότων, ή εκτάσεις που περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται μνημεία μεταγενέστερα του 1830, είτε σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης μεταγενέστερα του 1830, τα οποία συνιστούν χαρακτηρισμούς και ομοιογενείς χώρους, που είναι δυνατόν να οριοθετηθούν τοπογραφικά, και των οποίων επιβάλλεται η προστασία λόγω της λαογραφικής, εθνολογικής, κοινωνικής, τεχνικής, αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους.

3.2.5 Άυλα πολιτιστικά αγαθά

Η πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει όχι μόνο τα υλικά πολιτιστικά αγαθά (μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι κλπ.), αλλά και τα άυλα, δηλαδή αυτά που δεν έχουν υλική υπόσταση, πολιτιστικά αγαθά. Ως άυλα πολιτιστικά αγαθά σύμφωνα με το άρθρο 2 νοούνται εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού. Ο νόμος περιέχει ρυθμίσεις για την προστασία των άυλων πολιτιστικών αγαθών με ιδιαίτερη σημασία και για πρώτη φορά προβλέπεται η ευθύνη του Κράτους για την αποτύπωσή τους, την καταγραφή τους και την τεκμηρίωσή τους.

3.2.6 Περιεχόμενο της προστασίας

Με το νόμο προσδιορίζεται το περιεχόμενο της έννοιας της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, που εναρμονίζεται με τις διεθνείς ρυθμίσεις, ώστε να μπορούν να πραγματοποιηθούν οι σκοποί της. Συνεπώς, η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, σύμφωνα με το άρθρο 3 § 1, συνίσταται κυρίως: (α) στον εντοπισμό, την έρευνα, την καταγραφή, την τεκμηρίωση και τη μελέτη των στοιχείων της, (β) στη διατήρηση και στην αποτροπή της καταστροφής, της αλλοίωσης και γενικά κάθε άμεσης ή έμμεσης βλάβης της, (γ) στην αποτροπή της παράνομης ανασκαφής, της κλοπής και της παράνομης εξαγωγής, (δ) στη συντήρηση και στην κατά περίπτωση αναγκαία αποκατάστασή της, (ε) στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της επικοινωνίας του κοινού με αυτήν, (στ) στην ανάδειξη και την ένταξή της στη σύγχρονη κοινωνική ζωή και (ζ) στην παιδεία, την αισθητική αγωγή και την ευαισθητοποίηση των πολιτών για την πολιτιστική κληρονομιά.

Η προστασία των μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών τόπων περιλαμβάνεται στους στόχους οποιουδήποτε επιπέδου χωροταξικού, αναπτυξιακού, περιβαλλοντικού και πολεοδομικού σχεδιασμού ή σχεδίων ισοδύναμου αποτελέσματος ή υποκατάστατών τους (άρθρο 3 § 2). Τα μνημεία καταγράφονται, τεκμηριώνονται και καταχωρούνται στο Εθνικό Αρχείο Μνημείων, που τηρείται στο Υπουργείο Πολιτισμού. Η οργάνωση και η λειτουργία του Αρχείου αυτού, ο τρόπος καταγραφής των μνημείων, ο τρόπος προστασίας των δεδομένων, οι προϋποθέσεις άσκησης του δικαιώματος πρόσβασης σε αυτά για ερευνητικούς και άλλους λόγους, ρυθμίζονται και προσδιορίζονται με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση του Υπουργού Πολιτισμού (άρθρο 4 §§ 1 και 2).

3.3 Ακίνητα Μνημεία

3.3.1 Γενικές διατάξεις

Μια από τις τρεις διακρίσεις των ακινήτων μνημείων αφορά τα αρχαία που χρονολογούνται έως και το 1830 (οι άλλες δύο είναι τα νεότερα πολιτιστικά αγαθά που είναι προγενέστερα των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών και τα νεότερα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στην περίοδο των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών) (άρθρο 6 § 1). Ο χαρακτηρισμός ακινήτου μνημείου είναι δυνατόν να αφορά και τις χρήσεις που είναι σύμφωνες με το χαρακτήρα του ως μνημείου, καθώς και τον περιβάλλοντα χώρο ή στοιχεία αυτού (άρθρο 6 § 2). Τα αρχαία ακίνητα μνημεία προστατεύονται από το νόμο χωρίς να απαιτείται η έκδοση οποιασδήποτε διοικητικής πράξης (άρθρο 6 § 4). Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, κρίνεται εάν είναι αναγκαία η ολική ή μερική, διαρκής ή προσωρινή άρση της προστασίας ακινήτου μνημείου, προκειμένου να προστατευθεί άλλο μνημείο (άρθρο 6 § 11). Τα αρχαία ακίνητα μνημεία που χρονολογούνται έως και το 1453, τα οποία δεν υπόκεινται σε κατάσχεση, καθώς και όσα αποκαλύφθηκαν ή αποκαλύπτονται κατά την εκτέλεση ανασκαφών ή άλλης αρχαιολογικής έρευνας ανήκουν στο Δημόσιο, κατά κυριότητα και νομή και είναι πράγματα εκτός συναλλαγής και ανεπίδεκτα χρησικτησίας (άρθρο 7 §§ 1, 2 και 4).

Κάθε πρόσωπο που ανακαλύπτει ή βρίσκει ακίνητο αρχαίο οφείλει να το δηλώνει, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση στην πλησιέστερη αρχαιολογική, αστυνομική ή λιμενική αρχή και η δήλωση να περιέχει την ακριβή τοποθεσία όπου βρίσκεται ή ανακαλύπτεται το αρχαίο και κάθε άλλη χρήσιμη λεπτομέρεια. Αν το αρχαίο ανακαλύπτεται ή βρίσκεται σε ακίνητο όπου εκτελούνται έργα ή εργασίες, αυτές πρέπει να διακόπτονται αμέσως μέχρι να αποφανθεί η

Υπηρεσία (άρθρο 8 § 1). Η Υπηρεσία οφείλει να εξετάζει και να καταγράφει το αρχαίο και να λαμβάνει όλα τα αναγκαία μέτρα φύλαξης και προστασίας του (άρθρο 8 § 2). Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού παρέχεται χρηματική αμοιβή στο πρόσωπο που δηλώνει την ύπαρξη ακινήτου αρχαίου, αλλά και σε όποιον υποδεικνύει τον τόπο όπου υπάρχουν άγνωστα για την Υπηρεσία ακίνητα αρχαία, αμοιβή ανάλογη με τη σπουδαιότητα του αρχαίου και τη συμβολή εκείνου που το δηλώνει (άρθρο 8 §§ 3 και 4). Αντίθετα, δεν καταβάλλεται αμοιβή εάν το αρχαίο είναι γνωστό από την Υπηρεσία, εάν βρίσκεται ή ανακαλύπτεται σε οριοθετημένο αρχαιολογικό χώρο, εάν εκείνος που το δηλώνει είναι υπάλληλος του Δημοσίου ή του ευρύτερου δημοσίου τομέα και σε όποιον βρίσκει αρχαίο προβαίνοντας σε δραστηριότητες που αντίκεινται στις διατάξεις της νομοθεσίας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (άρθρο 8 § 6).

Για τη διατήρηση ή μη ακινήτου αρχαίου αποφαινεται η Υπηρεσία με αιτιολογημένη έκθεση μετά τη διενέργεια διερευνητικής ανασκαφής, εάν αυτό είναι αναγκαίο (άρθρο 9 § 1). Σε κάθε περίπτωση που αποφασίζεται να καταχωθεί ή να μην διατηρηθεί στον τόπο όπου βρίσκεται το αρχαίο, απαιτείται η προηγούμενη φωτογράφιση, αποτύπωση και τεκμηρίωσή του (άρθρο 9 § 2). Αν αποφασίζεται να διατηρηθεί το αρχαίο, μπορεί να επιβάλλεται στον ιδιοκτήτη του ακινήτου η υποχρέωση να επιτρέπει την επίσκεψή του υπό όρους (άρθρο 9 § 3).

3.3.2 Επεμβάσεις σε ακίνητα μνημεία και στο περιβάλλον τους

Απαγορεύεται κάθε ενέργεια σε ακίνητο μνημείο, η οποία είναι δυνατόν να επιφέρει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο καταστροφή, βλάβη, ρύπανση ή αλλοίωση της μορφής του (άρθρο 10 § 1). Έγκριση χορηγείται εάν, η απόσταση από ακίνητο μνημείο, η οπτική επαφή με αυτό, η μορφολογία του εδάφους και ο χαρακτήρας των ενεργειών για τις οποίες ζητείται, είναι τέτοια, ώστε να μην κινδυνεύει να προκληθεί άμεση ή έμμεση βλάβη στο μνημείο (άρθρο 10 §§ 2 και 3). Για την προστασία των ακινήτων μνημείων είναι δυνατόν με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού να επιβάλλονται περιορισμοί στη χρήση και στον τρόπο λειτουργίας τους, καθώς και στους όρους δόμησής τους (άρθρο 10 § 7).

Ο κύριος, ο νομέας ή ο κάτοχος ακινήτου μνημείου ή ακινήτου μέσα στο οποίο διατηρείται ακίνητο αρχαίο, οφείλει να συνεργάζεται με την Υπηρεσία και να ακολουθεί τις υποδείξεις της για τη διατήρηση, την ανάδειξη και εν γένει την προστασία του μνημείου (άρθρο 11 § 1). Επίσης, υποχρεούται να μεριμνά για την άμεση εκτέλεση των εργασιών συντήρησης, στερέωσης ή προστασίας ετοιμόρροπου μνημείου χωρίς υπαίτια καθυστέρηση με δική του δαπάνη και υπό την εποπτεία και τις υποδείξεις της Υπηρεσίας (άρθρο 11 § 2). Τέλος, οφείλει

να διευκολύνει τη φωτογράφιση και τη μελέτη από την Υπηρεσία ή από ειδικούς επιστήμονες, στους οποίους έχει χορηγηθεί σχετική άδεια από την Υπηρεσία (άρθρο 11 § 3).

3.4 Χωρικές Ρυθμίσεις

Τα άρθρα 12 - 17 (πλην 16 που αναφέρεται στους ιστορικούς τόπους) του νέου αρχαιολογικού νόμου αφορούν σε χωρικές ρυθμίσεις, με τις οποίες επιδιώκεται να ληφθούν υπόψη οι ποικίλες και διάσπαρτες διατάξεις της χωροταξικής και πολεοδομικής νομοθεσίας, όσον αφορά στην προστασία των αρχαιολογικών χώρων και των ζωνών προστασίας των ακινήτων μνημείων. Το τμήμα αυτό είναι εντελώς νέο, δεδομένου ότι η νομοθεσία αυτή έχει τεθεί κυρίως μετά τη μεταπολίτευση και ότι παρουσιάζεται έντονα η ανάγκη συντονισμού των δραστηριοτήτων των Υπουργείων Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.

3.4.1 Οριοθέτηση αρχαιολογικών χώρων

Οι αρχαιολογικοί χώροι κηρύσσονται και οριοθετούνται ή αναοριοθετούνται με βάση τα δεδομένα αρχαιολογικής έρευνας πεδίου και απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, συνοδεύεται από τοπογραφικό διάγραμμα και δημοσιεύεται μαζί με αυτό στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (άρθρο 12 § 1). Εάν εντός των περιοχών που πρόκειται να καλύψουν υπό εκπόνηση Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (Γ.Π.Σ.) ή Σχέδια Χωρικής Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π.) ή άλλα σχέδια χωρικών ρυθμίσεων, δεν έχουν οριοθετηθεί αρχαιολογικοί χώροι, αυτοί οριοθετούνται προσωρινά, βάσει σχεδιαγράμματος κλίμακας τουλάχιστον 1:2.000 που καταρτίζεται από την Υπηρεσία με βάση επαρκή επιστημονικά στοιχεία και ιδίως ευρήματα που πιθανολογούν την ύπαρξη μνημείων και το οποίο εγκρίνεται από τον Υπουργό Πολιτισμού με απόφασή του που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (άρθρο 12 § 2).

Εάν δεν έχει γίνει καθορισμός ορίων νομίμως υφισταμένων οικισμών, ο οποίος είναι αναγκαίος για την εφαρμογή των άρθρων 13, 14, 16 και 17 του νόμου, ο Υπουργός Πολιτισμού ζητεί από το αρμόδιο όργανο για την οριοθέτηση του οικισμού, να προβεί κατά απόλυτη προτεραιότητα στην οριοθέτησή του και μέχρις ότου αυτό συντελεσθεί με κοινή τους απόφαση, οι Υπουργοί Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων τον οριοθετούν προσωρινά και ρυθμίζουν κάθε θέμα που αφορά την προστασία του μέρους του αρχαιολογικού χώρου που εμπίπτει στα προσωρινά του όρια, όπως η αναστολή οικοδομικών εργασιών και

έκδοσης οικοδομικών αδειών ή οι επιτρεπόμενες δραστηριότητες (άρθρο 12 § 3). Οι διατάξεις των §§ 1 - 6 του άρθρου 10 (αναφέρεται σε ενέργειες σε ακίνητα μνημεία και στο περιβάλλον τους) εφαρμόζονται ανάλογα και για τους αρχαιολογικούς χώρους (άρθρο 12 § 4).

3.4.2 Αρχαιολογικοί χώροι εκτός οικισμών - Ζώνες προστασίας

Στους χερσαίους αρχαιολογικούς χώρους, που βρίσκονται εκτός σχεδίου πόλεως ή εκτός ορίων νομίμως υφιστάμενων οικισμών, κάθε δραστηριότητα (άσκηση γεωργίας, κτηνοτροφίας, θήρας ή οικοδομική δραστηριότητα) είναι δυνατή μετά από άδεια του Υπουργού Πολιτισμού (άρθρο 13 § 1). Επίσης, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού είναι δυνατόν να καθορίζεται μέσα στους παραπάνω χώρους περιοχή στην οποία απαγορεύεται παντελώς η δόμηση (Ζώνη Προστασίας Α'). Στην περιοχή μπορεί να επιτρέπεται μόνο η κατασκευή κτισμάτων ή προσθηκών σε υπάρχοντα κτίρια, που είναι αναγκαία για την ανάδειξη των μνημείων ή χώρων, καθώς και για την εξυπηρέτηση της χρήσης τους. Παράλληλα, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού είναι δυνατόν να καθορίζεται μέσα στους χώρους της § 1 περιοχή σε μέρος ή στο σύνολο της οποίας θα ισχύουν ειδικές ρυθμίσεις, ως προς τους όρους δόμησης ή τις χρήσεις γης ή τις επιτρεπόμενες δραστηριότητες (Ζώνη Προστασίας Β') (άρθρο 13 § 2)²⁹.

3.4.3 Αρχαιολογικοί χώροι σε οικισμούς - Οικισμοί που αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους

Στους αρχαιολογικούς χώρους, που βρίσκονται εντός σχεδίου πόλεως ή των ορίων νομίμως υφιστάμενων ενεργών οικισμών, είναι δυνατόν να καθορίζονται ζώνες προστασίας σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 13 (άρθρο 14 § 1). Ο καθορισμός Ζωνών Προστασίας Α' σε αρχαιολογικούς χώρους εντός οικισμών είναι βασικής σημασίας και εξασφαλίζει την απόλυτη προστασία του αρχαιολογικού χώρου, διότι, εφόσον και προσδιοριστούν οι ως άνω ζώνες, αποκλείεται κάθε αμφισβήτηση ως προς την έκταση και τα ισχύοντα εντός αυτών. Αντίθετα, ο καθορισμός Ζωνών Προστασίας Β' είναι ενδεχόμενο να αποτελέσει αντικείμενο

²⁹ Ο ν. 1982/1990 στο άρθρο 91 προβλέπει ότι ο Υπουργός Πολιτισμού μπορεί να καθορίζει μετά από γνώμη του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου τη δημιουργία ζωνών προστασίας Α' και Β' σε αρχαιολογικούς χώρους εκτός οικισμών, χωρίς να καθιερώνει ανάλογη ρύθμιση και για τους εντός οικισμών αρχαιολογικούς χώρους. Με την υπ' αριθ. 2185/1994 απόφαση του Σ.τ.Ε. έχει κριθεί ότι ο προβλεπόμενος από την ως άνω διάταξη του άρθρου 91 καθορισμός ζωνών, όπου απαγορεύεται απόλυτα ή περιορίζεται η δόμηση για την προστασία των αρχαιολογικών χώρων, είναι σύμφωνος στο Σύνταγμα. Ο ν. 1982/1990 έπαυσε να ισχύει μετά το ν. 3028/2002. Χατζοπούλου Ι., *Ο Ν. 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς»*, Ελληνική Δικαιοσύνη, Διμηνιαίο Νομικό Περιοδικό, Τόμος 45, Τεύχος 3, Μάιος - Ιούνιος 2004, σελ. 659.

διενέξων, όσον αφορά την εφαρμογή των ισχυουσών για τις ζώνες αυτές όρων δόμησης και των επιτρεπόμενων δραστηριοτήτων³⁰.

Ο μη ενεργός οικισμός, που αποτελεί αρχαιολογικό χώρο, ακριβώς επειδή είναι νεκρός, διατηρεί τη μορφή που είχε μέχρις ότου «εκπνεύσει». Είναι επομένως επιθυμητή από το νομοθέτη τόσο η ενδεχόμενη αναβίωσή του, όσο και η διατήρηση της μορφής του, η οποία, σε αντίθεση με τη διαρκώς εξελισσόμενη μορφή του ενεργού οικισμού, έχει παραμείνει από ένα χρονικό σημείο και πέρα αμετάβλητη. Έτσι, σε μη ενεργούς οικισμούς ή σε τμήματά τους, που βρίσκονται εντός σχεδίου πόλεως ή των ορίων νομίμως υφιστάμενων ενεργών οικισμών και αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους, απαγορεύεται η ανέγερση νέων κτισμάτων, επιτρέπεται η αποκατάσταση ερειπωμένων κτισμάτων, καθώς και η κατεδάφιση εκείνων που έχουν χαρακτηριστεί ετοιμόρροπα και εφαρμόζονται σε αυτούς και οι παρακάτω διατάξεις που ισχύουν για τους ενεργούς οικισμούς (άρθρο 14 § 1).

Στους ενεργούς οικισμούς ή σε τμήματά τους, που αποτελούν αρχαιολογικούς χώρους, απαγορεύονται οι επεμβάσεις που αλλοιώνουν το χαρακτήρα και τον πολεοδομικό ιστό ή διαταράσσουν τη σχέση μεταξύ των κτιρίων και των υπαίθριων χώρων. Επιτρέπεται μετά από άδεια του Υπουργού Πολιτισμού: (α) η ανέγερση νέων κτισμάτων, εφόσον συνάδουν από πλευράς όγκου, δομικών υλικών και λειτουργίας με το χαρακτήρα του οικισμού, (β) η αποκατάσταση ερειπωμένων κτισμάτων, εφόσον τεκμηριώνεται η αρχική τους μορφή, (γ) η κατεδάφιση υφιστάμενων κτισμάτων, εφόσον δεν αλλοιώνεται ο χαρακτήρας του συνόλου ή χαρακτηρισθούν ετοιμόρροπα, (δ) η εκτέλεση οποιουδήποτε έργου στα υφιστάμενα κτίσματα, στους ιδιωτικούς ακάλυπτους χώρους και τους κοινόχρηστους χώρους και (ε) η χρήση κτίσματος ή και των ελεύθερων χώρων του, εάν εναρμονίζεται με το χαρακτήρα και τη δομή τους (άρθρο 14 § 2). Αντίθετα, στους παραπάνω αρχαιολογικούς χώρους απαγορεύονται δραστηριότητες, καθώς και χρήσεις των κτισμάτων, των ελεύθερων χώρων τους και των κοινοχρήστων χώρων, οι οποίες δεν εναρμονίζονται με το χαρακτήρα και τη δομή των επί μέρους κτισμάτων ή χώρων ή του συνόλου (άρθρο 14 § 5). Μέσα στους αρχαιολογικούς χώρους, που είναι ενεργοί οικισμοί, καθορίζονται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, ειδικές ρυθμίσεις, όσον αφορά τους περιορισμούς της ιδιοκτησίας, τις χρήσεις γης ή κτιρίων, τους όρους δόμησης ή τις επιτρεπόμενες δραστηριότητες (άρθρο 14 § 6).

³⁰ Χατζοπούλου Ι., *Ο Ν. 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς»*, Ελληνική Δικαιοσύνη, Διμηνιαίο Νομικό Περιοδικό, Τόμος 45, Τεύχος 3, Μάιος - Ιούνιος 2004, σελ. 659.

3.4.4 Ενάλιοι αρχαιολογικοί χώροι

Στους ενάλιους αρχαιολογικούς χώρους απαγορεύεται η αλιεία, η αγκυροβολία και η υποβρύχια δραστηριότητα με αναπνευστικές συσκευές, εκτός εάν έχει χορηγηθεί άδεια του Υπουργού Πολιτισμού (άρθρο 15 § 1). Με απόφασή του καθορίζονται οι όροι άσκησης των δραστηριοτήτων αυτών για λόγους προστασίας της υποβρύχιας πολιτιστικής κληρονομιάς (άρθρο 15 §§ 2 και 3). Γύρω από ενάλια μνημεία και γύρω από αρχαιολογικούς χώρους είναι δυνατόν να ορίζεται περιοχή στην οποία δεν επιτρέπονται οι παραπάνω δραστηριότητες χωρίς προηγούμενη άδεια (Ζώνη Προστασίας) (άρθρο 15 § 4). Τέλος, απαγορεύεται η εκτέλεση κάθε μορφής λιμενικού έργου χωρίς προηγούμενη άδεια, που χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού (άρθρο 15 § 5).

3.4.5 Ζώνες προστασίας γύρω από μνημεία

Γύρω από μνημεία μπορεί να καθορίζεται Ζώνη Προστασίας Α' και Ζώνη Προστασίας Β', σύμφωνα με το άρθρο 13 (άρθρο 17 §§ 1 και 3). Ο καθορισμός χώρου, σε περιοχή εκτός σχεδίου πόλεως ή νομίμως υφιστάμενων οικισμών, ως Ζώνης Α', συνεπάγεται την αναγκαστική απαλλοτριώσή του, εάν αναιρείται η κατά προορισμό χρήση του (άρθρο 17 § 2).

3.5 Απαλλοτριώσεις - Στέρηση Χρήσης

3.5.1 Απαλλοτριώσεις

Το Δημόσιο μπορεί να προβαίνει με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού είτε στην ολική ή τη μερική απαλλοτρίωση, είτε στην απευθείας εξαγορά μνημείου ή οποιουδήποτε ακινήτου μέσα στο οποίο υπάρχουν μνημεία, καθώς και παρακείμενων ακινήτων ή μνημείων, εάν αυτό κρίνεται απαραίτητο για την προστασία των μνημείων (άρθρο 18 § 1). Με όμοια απόφαση είναι δυνατή είτε η ολική ή μερική απαλλοτρίωση, είτε η απευθείας εξαγορά ακινήτου, εάν αυτό κρίνεται απαραίτητο για την προστασία αρχαιολογικών χώρων ή για τη διενέργεια ανασκαφών (άρθρο 18 § 2). Η απαλλοτρίωση ή η απευθείας εξαγορά γίνεται υπέρ του Δημοσίου με δαπάνες αυτού ή άλλου νομικού ή φυσικού προσώπου (άρθρο 18 § 4). Η εισήγηση της Υπηρεσίας για ολική ή μερική απαλλοτρίωση ή απευθείας εξαγορά ακινήτου περιλαμβάνει την αιτιολογημένη απόρριψη άλλων λύσεων προστασίας των μνημείων, αρχαιολογικών χώρων, καθώς και τις βασικές κατευθύνσεις για τον τρόπο διατήρησης και ανάδειξής τους μέσα στο προς απαλλοτρίωση ακίνητο (άρθρο 18 § 6).

Εφόσον συναινεί ο ιδιοκτήτης είναι δυνατή η ανταλλαγή ιδιωτικού ακινήτου με ακίνητο ίσης αξίας του Δημοσίου ή του Ο.Τ.Α. ή η αποζημίωση με άλλο νόμιμο τρόπο (άρθρο 18 § 8).

3.5.2 Αποζημίωση για τη στέρηση χρήσης ακινήτου

Για την προστασία μνημείων, αρχαιολογικών χώρων ή για τη διενέργεια ανασκαφών, ο Υπουργός Πολιτισμού μπορεί να επιβάλλει προσωρινή ή οριστική στέρηση ή περιορισμό της χρήσης ακινήτου (άρθρο 19 § 1). Σε περίπτωση ουσιώδους προσωρινού περιορισμού ή ουσιώδους προσωρινής στέρησης της κατά προορισμό χρήσης του όλου ακινήτου καταβάλλεται αποζημίωση, η οποία υπολογίζεται με βάση τη μέση κατά προορισμό απόδοση του ακινήτου πριν τον περιορισμό ή τη στέρηση της χρήσης (άρθρο 19 § 2). Σε περίπτωση ουσιώδους οριστικού περιορισμού ή οριστικής στέρησης της κατά προορισμό χρήσης του όλου ακινήτου καταβάλλεται πλήρης αποζημίωση (άρθρο 19 § 3). Και στις δύο τελευταίες περιπτώσεις (άρθρο 19 §§ 2 και 3) λαμβάνεται υπόψη η ιδιότητα του ακινήτου ως μνημείο, εφόσον αυτή συντρέχει. Σε περίπτωση κατά την οποία το ποσό που έχει ή προβλέπεται να καταβληθεί ως αποζημίωση λόγω στέρησης ή περιορισμού χρήσης ακινήτου, προσεγγίζει την αξία του ακινήτου, τότε αυτό κηρύσσεται απαλλοτριωτέο (άρθρο 19 § 7). Επίσης, οι διατάξεις αυτές (άρθρο 19 §§ 2 - 9) εφαρμόζονται και στην περίπτωση καθορισμού ζωνών προστασίας σύμφωνα με τα άρθρα 13, 14, 16 και 17 (άρθρο 19 § 10).

3.6 Αρχαιολογική Έρευνα Πεδίου και Εργασίες Προστασίας Μνημείων

Από τα ισχυρότερα τεχνικά μέσα που διασφαλίζουν την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι η αρχαιολογική έρευνα πεδίου και οι εργασίες για την προστασία των μνημείων. Ειδικότερα:

Ως αρχαιολογική έρευνα πεδίου νοείται η έρευνα του εδάφους, του υπεδάφους, του βυθού της θάλασσας ή του πυθμένα λιμνών ή ποταμών που έχει ως σκοπό τον εντοπισμό ή την αποκάλυψη αρχαίων μνημείων, είτε αυτή συνίσταται σε ανασκαφή, χερσαία ή ενάλια, είτε σε επιφανειακή έρευνα, είτε σε επιστημονική έρευνα που διενεργείται με γεωφυσικές ή άλλες μεθόδους (άρθρο 35).

Οι συστηματικές ανασκαφές διενεργούνται από την Υπηρεσία, από επιστημονικούς, ερευνητικούς ή εκπαιδευτικούς οργανισμούς της ημεδαπής με εξειδίκευση στον τομέα της αρχαιολογικής ή παλαιοντολογικής έρευνας, ή από ξένες αρχαιολογικές αποστολές ή σχολές που

είναι εγκατεστημένες στην Ελλάδα. Για τη διενέργεια ανασκαφής απαιτείται απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου (άρθρο 36 § 1). Η ανασκαφή για τη διάσωση μνημείου που αποκαλύπτεται κατά την εκτέλεση τεχνικού έργου, δημοσίου ή ιδιωτικού ή εξαιτίας φυσικού φαινομένου ή τυχαίου γεγονότος ή παράνομης ανασκαφικής ενέργειας διενεργείται από την Υπηρεσία (άρθρο 37 § 1). Οι διατάξεις του άρθρου 36 (συστηματικές ανασκαφές) εφαρμόζονται αναλόγως στις επιφανειακές ή άλλης μορφής αρχαιολογικές έρευνες, λαμβανομένου υπόψη του μη καταστροφικού χαρακτήρα τους (άρθρο 38 § 1). Η χρήση ανιχνευτών μετάλλου ή άλλων οργάνων διασκόπησης προς διερεύνηση του υπεδάφους, του βυθού ή του πυθμένα, δεν επιτρέπεται χωρίς την άδεια της Υπηρεσίας (άρθρο 38 § 2). Οι διευθύνοντες συστηματικές ανασκαφές ή άλλης μορφής αρχαιολογική έρευνα και οι διενεργούντες σωστικές ανασκαφές έχουν υποχρέωση να δημοσιεύουν τα αποτελέσματα των ερευνών, εντός των χρονικών ορίων που ορίζονται (άρθρο 39 § 1).

Οι εργασίες σε ακίνητα μνημεία και ιδίως η συντήρηση, η στερέωση, η αποκατάσταση, η αναστήλωση, η κατάχωση, η τοποθέτηση προστατευτικών στεγών, η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου και οι εργασίες που αποβλέπουν σε απόδοση σε χρήση ή σε φιλοξενία χρήσεων, αποσκοπούν στη διατήρηση της υλικής υπόστασης και της αυθεντικότητας τους, στην ανάδειξη και εν γένει στην προστασία τους. Διενεργούνται σύμφωνα με μελέτη, η οποία εγκρίνεται από την Υπηρεσία, αφού έχει προηγηθεί η τεκμηρίωση του μνημειακού χώρου του ακινήτου (άρθρο 40 § 1). Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού συγκροτείται επιτροπή, που ελέγχει την κατάσταση μνημείου, το οποίο έχει υποστεί επικίνδυνες βλάβες και είναι έτοιμο να καταρρεύσει και προτείνει μέτρα, υπό την προϋπόθεση ότι διαφυλάσσεται η αυθεντικότητα του μνημείου (άρθρο 41 § 1). Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όταν η επιτροπή κρίνει ότι η διατήρηση του μνημείου είναι στο σύνολο ή σε τμήμα του αδύνατη, μπορεί να εισηγηθεί βάσει μελέτης τη μερική ή ολική κατεδάφισή του (άρθρο 41 § 2). Για μνημεία ιδιαίτερης σημασίας μπορεί να χορηγηθεί άδεια του Υπουργού Πολιτισμού για μεταφορά των ακινήτων ή τμημάτων τους, εάν κριθεί ότι η μετακίνησή τους είναι απολύτως αναγκαία για να διασωθούν από κίνδυνο, εξαιτίας φυσικών φαινομένων ή λόγω εκτέλεσης μεγάλων τεχνικών έργων (άρθρο 42 § 1). Απαγορεύεται η απόσπαση από ακίνητο μνημείο γλυπτικών, ζωγραφικών, ψηφιδωτών διακοσμητικών ή άλλων στοιχείων που είναι αναπόσπαστα τμήματά του, εκτός και εάν είναι απολύτως αναγκαίο για τη διάσωσή τους (άρθρο 42 § 2).

3.7 Πρόσβαση και Χρήση Μνημείων και Χώρων

Με το άρθρο αυτό ο νέος νόμος διαρθρώνει τις κρατικές εξουσίες που σχετίζονται με την πρόσβαση και χρήση των αρχαιολογικών χώρων και ακινήτων μνημείων, ανάλογα με το είδος της χρήσης του αρχαιολογικού χώρου ή μνημείου, καθώς και με τα πρόσωπα που έρχονται σε επαφή με το αντικείμενο της προστασίας. Διακρίνεται έτσι το νομικό καθεστώς της επίσκεψης από εκείνο της χρήσης για τη διενέργεια εκδηλώσεων, ενώ δικαιώματα πρόσβασης απολαμβάνουν και οι ειδικοί επιστήμονες³¹.

Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται μετά από γνώμη του Συμβουλίου, καθορίζονται για το σύνολο ή κατηγορία οργανωμένων αρχαιολογικών χώρων ή ακινήτων μνημείων ή μεμονωμένα για σημαντικούς χώρους ή μνημεία (α) οι όροι και οι προϋποθέσεις επίσκεψης του κοινού σε αυτούς και (β) οι πολιτιστικές ή άλλες εκδηλώσεις που μπορούν να πραγματοποιούνται σε αυτούς, συμβατές με το χαρακτήρα τους ως μνημείων ή προστατευόμενων χώρων. Για τη χρήση των παραπάνω χώρων και ακινήτων μνημείων κατά τις εκδηλώσεις αυτές καταβάλλεται τέλος στο Τ.Α.Π.Α., ενώ είναι δυνατή η απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής του τέλους για εκδηλώσεις μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Ως οργανωμένος αρχαιολογικός χώρος ορίζεται, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, αυτός που ανήκει στην κυριότητα του Δημοσίου και αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερης μέριμνας για την ανάδειξη και προβολή του. Τέτοιος χώρος μπορεί να είναι και ένας ανασκαφικός χώρος (άρθρο 46 § 1).

Με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Πολιτισμού καθορίζεται το ύψος του αντιτίμου (εισιτηρίου), που καταβάλλεται από το κοινό για την επίσκεψη μνημείων και οργανωμένων αρχαιολογικών χώρων, που ανήκουν στο Δημόσιο και υπάγονται στην προστασία του νόμου (άρθρο 46 § 2). Για την παραγωγή, αναπαραγωγή και διάδοση στο κοινό με οποιοδήποτε τρόπο και μέσο, για άμεσο ή έμμεσο οικονομικό ή εμπορικό σκοπό, εκμαγείων, αντιγράφων ή απεικονίσεων μνημείων, που ανήκουν στο Δημόσιο, ή ακινήτων που βρίσκονται σε αρχαιολογικούς χώρους ή είναι μεμονωμένα απαιτείται προηγούμενη άδεια έναντι τέλους υπέρ του Τ.Α.Π.Α. (άρθρο 46 § 4). Επίσης, επιτρέπεται και η παραγωγή, αναπαραγωγή και χρήση των παραπάνω προϊόντων για άλλους σκοπούς, όπως καλλιτεχνικούς, εκπαιδευτικούς ή επιστημονικούς έναντι της καταβολής τέλους υπέρ του

³¹ Τροβά Ε. (επιμ.), *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 305-306.

Τ.Α.Π.Α., από την οποία είναι δυνατή η απαλλαγή με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού (άρθρο 46 § 5).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ
ΜΕ ΤΟ Ν. 3028/2002

Μετά την ψήφιση του νόμου 3028/2002 ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη σχετική με την προστασία των αρχαιοτήτων νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, αφού αυτή είναι κατά κανόνα η πιο εκτεταμένη και διεισδυτική. Παρακάτω παρατίθενται ορισμένες αποφάσεις που εκδόθηκαν για τις αρχαιότητες και αφορούσαν ζητήματα που απασχόλησαν ευρύτερα την κοινή γνώμη³².

Σ.τ.Ε. 3050/2004, Τμήμα Ε΄: Πολιτιστικό περιβάλλον. Νεότερα μνημεία. Προσφυγικά Λεωφόρου Αλεξάνδρας. Αναφορά στο άρθρο 24 §§ 1 και 6 του Συντάγματος, στη Διεθνή Σύμβαση της Γρανάδας 1985 και στις κρίσιμες για την υπόθεση διατάξεις του ν. 3028/2002. Τα ακίνητα μνημεία που ανάγονται στην περίοδο των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών χαρακτηρίζονται ως μνημεία λόγω της ιδιαίτερης αξίας τους, η οποία μπορεί να είναι, μεταξύ άλλων, αρχιτεκτονική, όπως συμβαίνει με τα οικοδομήματα που σημαδεύουν την εισαγωγή μιας σημαντικής περιόδου της αρχιτεκτονικής ή έχουν διακριθεί μέσα από την έγκυρη αρχιτεκτονική κριτική. Πλημμελώς αιτιολογημένη η απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού για το χαρακτηρισμό ως μνημείων μόνο των δύο από τις οκτώ προσφυγικές πολυκατοικίες του συγκροτήματος της Λ. Αλεξάνδρας. Δεκτή η αίτηση ακυρώσεως.

Σ.τ.Ε. 3454/2004, Ολομέλεια: Πολιτιστικό περιβάλλον. Αρχαιότητες. Νέο Μουσείο Ακροπόλεως. Αναφορά στο άρθρο 24 §§ 1 και 6 του Συντάγματος και στα άρθρα 3, 10 και 50 του ν. 3028/2002. Ο Υπουργός Πολιτισμού προκειμένου να χορηγήσει την έγκριση (άδεια) εκτέλεσης έργου επί και πλησίον αρχαίων αξιολογεί τα χαρακτηριστικά του έργου και εκτιμά τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις που θα έχει η εκτέλεση του έργου στα ακίνητα μνημεία, δηλαδή στα αγαθά που emπίπτουν στο πεδίο προστασίας του αρχαιολογικού νόμου. Η αιτιολογία της χορηγούμενης έγκρισης ελέγχεται συνεπώς ως προς τα ζητήματα αυτά και πρέπει για να είναι πλήρης να περιέχει περιγραφή των προστατευτέων αρχαίων, περιγραφή του προς εκτέλεση έργου και τεκμηριωμένη εκτίμηση των επιπτώσεων του έργου επί των αρχαίων. Εφόσον το ΚΑΣ γνωμοδότησε έχοντας υπόψη τα ακριβή στοιχεία του έργου, η προσβαλλόμενη απόφαση είναι

³² Συμβούλιο της Επικρατείας, *Νομολογία σχετικά με το Ν. 3028/2002.*

και ως προς τη σχέση του Μουσείου με το κτίριο WEILER νομίμως και επαρκώς αιτιολογημένη, δεδομένου ότι εκτιμήθηκαν οι επιπτώσεις του ύψους του Μουσείου στο κτίριο. Όμως, αρμόδιο όργανο για να γνωμοδοτήσει ως προς το ζήτημα της σχέσης του Νέου Μουσείου με το εν λόγω κτίριο ήταν όχι το ΚΑΣ, αλλά το Κεντρικό Συμβούλιο Νεοτέρων Μνημείων. Μειοψηφία. Οι λόγοι και οι ισχυρισμοί ακυρώσεως πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι. Απορρίπτεται η αίτηση ακυρώσεως.

Σ.τ.Ε. 3774/2004, Τμήμα Ε': Πολιτιστικό περιβάλλον. Διατηρητέα μνημεία. Παραδοσιακός οικισμός Βαρουσίου Τρικάλων. Το ακίνητο στο οποίο πρόκειται να ανεγερθεί η επίμαχη οικοδομή βρίσκεται σε απόσταση περίπου 45 μέτρων από τον Ιερό Ναό Παναγίας Επισκέψεως, ο οποίος είχε χαρακτηριστεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με ζώνη προστασίας 200 μέτρων. Πριν από την έκδοση της προσβαλλόμενης οικοδομικής άδειας έπρεπε να έχει χορηγηθεί, σύμφωνα με το άρθρο 10 του ν. 3028/2002, η σχετική έγκριση από τον Υπουργό Πολιτισμού. Το ακίνητο βρίσκεται εντός παραδοσιακού οικισμού και σε οπτική επαφή με ιστορικό διατηρητέο μνημείο και οι αιτήσεις για την έκδοση οικοδομικών αδειών στην περιοχή αυτή πρέπει να αποστέλλονται στην υπηρεσία (7^η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων) για να αποφανθεί σχετικά. Το Δικαστήριο κρίνει ότι συντρέχει περίπτωση αναβολής εκδίκασης της υπόθεσης και έκδοσης προδικαστικής απόφασης. Αναβολή της εκδίκασης της υπόθεσης.

Σ.τ.Ε. 3999/2004, Τμήμα Ε': Πολιτιστικό περιβάλλον. Διατηρητέα μνημεία. Βιομηχανικό συγκρότημα ΦΙΕ Θεσσαλονίκης. Αναφορά στα άρθρα 17 και 24 §§ 1 και 6 του Συντάγματος και στα άρθρα 4 και 6 του ν. 3028/2002. Με την προσβαλλόμενη απόφαση αφενός αποχαρακτηρίζονται κτίρια του επίδικου βιομηχανικού συγκροτήματος, τα οποία με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού το έτος 1994 είχαν χαρακτηριστεί ως διατηρητέα, χωρίς να διαπιστώνεται πλάνη περί τα πράγματα ή έλλειψη νόμιμης προϋπόθεσης του χαρακτηρισμού, αλλά κατόπιν νέας αξιολόγησης αυτών των κτιρίων και αφετέρου χαρακτηρίζονται ως διατηρητέα μόνο τα κελύφη άλλων κτιρίων, των οποίων είχε χαρακτηριστεί ως διατηρητέος και ο μηχανολογικός εξοπλισμός, χωρίς να προκύπτει ότι είχε κλαπεί ο μηχανολογικός εξοπλισμός αυτών των κτιρίων προ του αρχικού χαρακτηρισμού και πάντως χωρίς να προκύπτει ότι είχε εκλείψει το σύνολο του μηχανολογικού εξοπλισμού των κτιρίων αυτών. Η προσβαλλόμενη απόφαση δεν αιτιολογείται νομίμως. Δεκτή η αίτηση ακυρώσεως.

Σ.τ.Ε. 565/2005, Τμήμα Ε': Πολιτιστικό περιβάλλον. Αρχαιολογικός χώρος. Αστικές Πύλες Πειραιά. Αναφορά στα άρθρα 17, 20 § 2 και 24 §§ 1 και 6 του Συντάγματος και στα άρθρα 10, 14, 19 και 73 του ν. 3028/2002. Η άδεια του Υπουργού Πολιτισμού για τη λειτουργία

επιχείρησης εντός αρχαιολογικού χώρου, επί των αρχαίων ή πλησίον αυτών, δύναται να παρασχεθεί μόνο για την προστασία αυτών και με την προϋπόθεση ότι έχει προηγουμένως πλήρως διασφαλισθεί ότι δεν θα επέλθει καμιά δυσμενής επίδραση στα αρχαία. Η προσβαλλόμενη απόφαση παρίσταται νομίμως και επαρκώς αιτιολογημένη, εφόσον με αυτή απαγορεύεται η λειτουργία καταστήματος εντός κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου, διότι από αυτή θα προκληθεί άμεση και έμμεση βλάβη στα κατάλοιπα των αρχαίων λόγω του χαρακτήρα της επιχείρησης. Ο λόγος ακυρώσεως είναι απορριπτέος ως αβάσιμος. Απορρίπτεται η αίτηση ακυρώσεως.

Σ.τ.Ε. 676/2005, Ολομέλεια: Πολιτιστικό περιβάλλον. Αρχαιότητες. Νέο Μουσείο Ακροπόλεως. Αναφορά στο άρθρο 24 §§ 1 και 6 του Συντάγματος, στα άρθρα 10, 14, 50 και 52 του ν. 3028/2002, στη Διεθνή Σύμβαση της Γρανάδας 1985, στη Σύμβαση των Παρισίων 1972, στη Σύμβαση των Παρισίων 1954 και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Λονδίνου 1969. Ο Υπουργός Πολιτισμού προκειμένου να χορηγήσει την έγκριση (άδεια) εκτέλεσης έργου επί και πλησίον αρχαίων αξιολογεί τα χαρακτηριστικά του έργου και εκτιμά τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις που θα έχει η εκτέλεση του έργου στα ακίνητα μνημεία, δηλαδή στα αγαθά που εμπίπτουν στο πεδίο προστασίας του αρχαιολογικού νόμου. Η αιτιολογία της χορηγούμενης έγκρισης ελέγχεται συνεπώς ως προς τα ζητήματα αυτά και πρέπει για να είναι πλήρης να περιέχει περιγραφή των προστατευτέων αρχαίων, περιγραφή του προς εκτέλεση έργου και τεκμηριωμένη εκτίμηση των επιπτώσεων του έργου επί των αρχαίων. Εφόσον το ΚΑΣ γνωμοδότησε έχοντας υπόψη τα ακριβή στοιχεία του έργου, η προσβαλλόμενη απόφαση είναι και ως προς τη σχέση του Μουσείου με το κτίριο WEILER νομίμως και επαρκώς αιτιολογημένη, δεδομένου ότι εκτιμήθηκαν οι επιπτώσεις του ύψους του Μουσείου στο κτίριο. Όμως, αρμόδιο όργανο για να γνωμοδοτήσει ως προς το ζήτημα της σχέσης του Νέου Μουσείου με το εν λόγω κτίριο ήταν όχι το ΚΑΣ, αλλά το Κεντρικό Συμβούλιο Νεοτέρων Μνημείων. Μειοψηφία. Η προσβαλλόμενη απόφαση αιτιολογείται νομίμως ως προς την ανάγκη ανέγερσης του Νέου Μουσείου για τη στέγαση, την έκθεση και την ανάδειξη των αρχαίων της Ακρόπολης. Οι λόγοι και οι ισχυρισμοί ακυρώσεως πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι και απαράδεκτοι. Απορρίπτεται η αίτηση ακυρώσεως.

Σ.τ.Ε. 903/2005, Τμήμα Ε': Πολιτιστικό περιβάλλον. Διατηρητέα μνημεία. Ιστορικοί τόποι. Αστακός Αιτωλοακαρνανίας. Αναφορά στα άρθρα 10, 14, 16, 19 και 73 του ν. 3028/2002, στο άρθρο 24 του Συντάγματος και στα άρθρα 50 και 52 του ΚΝ 5351/1932. Επιβάλλεται στη Διοίκηση η λήψη κάθε μέτρου το οποίο κρίνεται αρμοδίως ως πρόσφορο για την προστασία των αρχαίων και νεότερων μνημείων, καθώς και των ιστορικών τόπων. Η προστασία αυτή

συνίσταται στη διατήρηση στο διηνεκές αναλλοίωτων των στοιχείων του πολιτιστικού περιβάλλοντος και του αναγκαίου για την ανάδειξή τους σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα περιβάλλοντος χώρου και συνεπάγεται δυνατότητα επιβολής των απαιτούμενων για το σκοπό αυτό μέτρων και περιορισμών της ιδιοκτησίας. Ο Υπουργός Πολιτισμού μπορεί με πράξη του να επιβάλει περιορισμούς δομήσεως ή και να απαγορεύει ακόμη τη δόμηση ακινήτου το οποίο μπορεί να βλάψει αισθητικά και υλικά παρακείμενο καλλιτεχνικό ή ιστορικό μνημείο ή οικοδόμημα που έχει κηρυχθεί διατηρητέο. Προκειμένου να χορηγηθεί άδεια του Υπουργού Πολιτισμού για ανέγερση κτίσματος σε ιστορικό τόπο, πρέπει να εξετάζεται η δυνατότητα ένταξης του κτίσματος, από πλευράς όγκου, μορφής και λειτουργίας, στον ιστορικό τόπο και η επίδραση της νέας οικοδομής στο περιβάλλον και το χαρακτήρα του τόπου αυτού. Η προσβαλλόμενη πράξη είναι μη νόμιμη και αιτιολογείται πλημμελώς, διότι με αυτή επιτρέπεται δόμηση η οποία επιφέρει αλλοίωση της μορφής του διατηρητέου κτιρίου και της οποίας δεν εκτιμήθηκε η επίδραση στο χαρακτήρα του οικισμού που έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικός τόπος. Δεκτή η αίτηση ακυρώσεως.

Σ.τ.Ε. 1100/2005, Τμήμα Ε': Πολιτιστικό περιβάλλον. Διατηρητέα μνημεία. Συγκρότημα παλαιάς ταπητουργίας στο Δήμο Νέας Ιωνίας. Αναφορά στο άρθρο 24 § 1 και 6 του Συντάγματος, στα άρθρα 1, 2, 3 και 6 του ν. 3028/2002 και στη Διεθνή Σύμβαση της Γρανάδας 1985. Τα ακίνητα μνημεία που ανάγονται στην περίοδο των τελευταίων εκατό ετών χαρακτηρίζονται ως μνημεία λόγω της ιδιαίτερης αξίας τους, η οποία μπορεί να είναι, μεταξύ άλλων, αρχιτεκτονική ή ιστορική, όταν πρόκειται για ακίνητο ή χώρο που συνδέεται με την πολιτική ή κοινωνική ιστορία του νεότερου ελληνικού κράτους ή ορισμένης περιοχής και η διατήρησή του συμβάλλει στη διαφύλαξη της ιστορικής μνήμης. Πλημμελώς αιτιολογημένη και μη νόμιμη η απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού περί μη χαρακτηρισμού κτιρίων ως μνημείων, αφού δεν λαμβάνεται υπόψη η ιστορικότητά τους και η συμβολή τους στη διαφύλαξη της ιστορικής μνήμης του τόπου, αλλά θεμελιώνεται αποκλειστικά στην πραγματική κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει. Ο λόγος ακυρώσεως πρέπει να γίνει δεκτός ως βάσιμος. Δεκτή η αίτηση ακυρώσεως.

Σ.τ.Ε. 1688/2005, Ολομέλεια: Πολιτιστικό περιβάλλον. Μνημεία. Εκτροπή ποταμού Αχελώου. Αναφορά στο άρθρο 24 § 1 του Συντάγματος και στο άρθρο 10 του ν. 3028/2002. Η προσβαλλόμενη πράξη έγκρισης περιβαλλοντικών όρων για την κατασκευή και λειτουργία των έργων μερικής εκτροπής του άνω ρου του Αχελώου ποταμού προς τη Θεσσαλία δεν εκδόθηκε νόμιμα, αφού δεν προηγήθηκε η έγκριση σχετικού προγράμματος ανάπτυξης υδατικών πόρων και επομένως πρέπει να ακυρωθεί. Μετά την ακύρωση αυτή πρέπει να ακυρωθεί και η

προσβαλλόμενη απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, με την οποία εγκρίθηκε, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 3028/2002, η συμπληρωματική μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων για την κατασκευή και λειτουργία των επίμαχων έργων μερικής εκτροπής του ποταμού Αχελώου από πλευράς αρχαιολογικού νόμου, δεδομένου ότι κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 10 του νόμου αυτού η έκδοση της απόφασης του Υπουργού Πολιτισμού, με την οποία εγκρίνεται η εκτέλεση έργου επί ή πλησίον αρχαίων, προηγείται πάσης άλλης άδειας για την εκτέλεση του έργου αυτού. Κατόπιν αυτής της ακύρωσης, η υπόθεση πρέπει να αναπεμφθεί στη Διοίκηση για να κρίνει εάν αυτή εμμένει στην εκτέλεση του έργου και η νέα κρίση της πρέπει να γίνει ενόψει των νέων νομικών και πραγματικών δεδομένων που ισχύουν για το επίδικο έργο. Δεκτή η αίτηση ακυρώσεως.

Σ.τ.Ε. 2540/2005, Τμήμα Ε': Πολιτιστικό περιβάλλον. Διατηρητέα μνημεία. Συγκρότημα «Αλευρόμυλοι Αλλατίνη» Θεσσαλονίκης. Αναφορά στα άρθρα 17 και 24 §§ 1 και 6 του Συντάγματος, στα άρθρα 2, 3, 6, 10 και 40 του ν. 3028/2002 και στη Διεθνή Σύμβαση της Γρανάδας 1985. Κάθε επέμβαση πλησίον μνημείου πρέπει, καταρχήν, να αποβλέπει στην προστασία και ανάδειξή του και να ενεργείται ενόψει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και του είδους του μνημείου και επί τη βάση των δεδομένων της επιστήμης. Απαγορεύονται επεμβάσεις και χρήσεις μη συμβατές προς την κατά προορισμό χρήση του μνημείου. Οι πράξεις των αρμόδιων οργάνων της Διοίκησης, με τις οποίες επιτρέπεται η εκτέλεση έργων ή εργασιών πλησίον μνημείου, πρέπει να είναι ειδικά αιτιολογημένες ως προς την κρίση ότι με τα έργα ή τις εργασίες αυτές προστατεύεται, αναδεικνύεται ή δεν παραβλάπτεται το μνημείο και ο περιβάλλον χώρος του. Πλημμελής η αιτιολογία πράξης έγκρισης χωροθέτησης κατασκευών σε χώρο που βρίσκεται κοντά σε μνημείο, αφού από αυτή δεν προκύπτει ότι η σχετική προσθήκη συντελεί στην ανάδειξη των διατηρητέων κτιρίων και ότι δεν τα παραβλάπτει. Δεκτή η αίτηση ακυρώσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ & ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Στοιχείο συλλογικής μνήμης και ταυτότητας, γόνιμων ανταλλαγών αλλά και συγκρούσεων, πηγή γνώσης, έμπνευσης και απόλαυσης, πεδίο επενδύσεων συμβολικών και οικονομικών, η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί αντικείμενο ρυθμίσεων, όχι μόνο σε εθνικό, αλλά και σε ευρωπαϊκό και σε διεθνές επίπεδο. Ήδη από τη δεκαετία του '50 υιοθετείται, στο πλαίσιο της UNESCO και του Συμβουλίου της Ευρώπης και πολύ αργότερα της Ευρωπαϊκής

Ένωσης, ένας αξιόλογος αριθμός συμβάσεων και συστάσεων, ψηφισμάτων και οδηγιών για θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Όλα αυτά έχουν ιδιαίτερη σημασία, διότι, παρά το μη δεσμευτικό τους χαρακτήρα, απηχούν ριζοσπαστικότερες αντιλήψεις περί προστασίας και παρέχουν κατευθυντήριες γραμμές για τη διαμόρφωση των εθνικών πολιτικών. Έχει έτσι διαμορφωθεί ένα σώμα κανόνων, νομικά δεσμευτικών και μη, που έχουν υιοθετηθεί τις τελευταίες δεκαετίες από διεθνείς οργανισμούς, παγκόσμιους και περιφερειακούς, διακυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς, σχετικά με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

5.1 Κοινοτικό Επίπεδο: Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ως μέλος της διεθνούς κοινότητας, δεν μπορούσε να μείνει αμέτοχη στη διεθνή κινητοποίηση για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μάλιστα, έχει επικυρώσει και υιοθετήσει σημαντικές διεθνείς συμβάσεις³³. Η Κοινότητα μετέχει κατά τρόπο έντονο και καθοριστικό στη διαπραγμάτευση και συνομολόγηση διεθνών περιβαλλοντικών συμφωνιών, δρώντας συνήθως εκ παραλλήλου με τα κράτη-μέλη. Οι ρυθμίσεις της κοινοτικής νομοθεσίας για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών αφορούν κυρίως τις εισαγωγές, εξαγωγές και διαμετακομίσεις των αγαθών αυτών.

Τα δύο κοινοτικά μέτρα, ο Κανονισμός και η Οδηγία, συνιστούν αναμφίβολα σημαντικό βήμα προόδου για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε κοινοτικό επίπεδο μετά την κατάργηση των εσωτερικών συνόρων. Τόσο ο Κανονισμός, όσο και η Οδηγία προστατεύουν ουσιαστικά την πολιτιστική κληρονομιά κάθε χώρας, επιδιώκοντας όχι μόνο τη διατήρηση των πολιτιστικών αγαθών στον τόπο από όπου προέρχονται, αλλά και την αδιατάρακτη ένταξή τους στο περιβάλλον όπου ανήκουν. Ο Κανονισμός αποβλέπει στην προστασία της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ η Οδηγία άμεσα στην προστασία της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Με τον τρόπο αυτό προστατεύεται έμμεσα και η πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας³⁴.

³³ Καράκωστας Ι. - Σιούτη Γλ. (επιμ.), *Εισαγωγή στο κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1993, σελ. 42.

³⁴ Τροβά Ε. (επιμ.), *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 622.
Γραμματικάκη-Αλεξίου Αν., *Διεθνής διακίνηση πολιτιστικών αγαθών και ιδιωτικό διεθνές δίκαιο*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 38.

5.1.1 Πρωτογενές Κοινοτικό Δίκαιο

(1) Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

Το Φεβρουάριο του 1992 υπογράφηκε η «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα» (ΣυνθΕΚ), η Συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία επικυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 2077/1992 (ΦΕΚ Α' 136). Οι διατάξεις της ΣυνθΕΚ αναφέρονται στον πολιτισμό και την ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά.

Το άρθρο 2 της ΣυνθΕΚ αναφέρει ότι ο πολιτισμός αποτελεί στόχο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Το άρθρο 3 ορίζει ως αρμοδιότητα της Κοινότητας τη συμβολή στην ανάπτυξη της πολιτιστικής ζωής στο πλαίσιο των κρατών-μελών. Η διάταξη του άρθρου 87 § 3δ αναφέρει ότι είναι δυνατόν να επιτρέπεται η χορήγηση κρατικών ενισχύσεων σε οικονομικούς παράγοντες για την προώθηση του πολιτισμού και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, με τον όρο ότι οι ενισχύσεις αυτές συμβιβάζονται με την κοινή αγορά, δηλαδή εφόσον δεν αλλοιώνουν τους όρους συναλλαγών και ανταγωνισμού στην Κοινότητα σε βαθμό αντίθετα με το κοινό συμφέρον.

Σύμφωνα με το άρθρο 30 (πρώην 36) της ΣυνθΕΚ κάθε κράτος-μέλος, για λόγους προστασίας των πολιτιστικών αγαθών από το παράνομο εμπόριο και την αρχαιοκαπηλία, μπορεί να θέτει περιορισμούς στη διακίνηση των κάθε είδους πολιτιστικών αγαθών. Ειδικότερα, το άρθρο αυτό ορίζει ότι οι διατάξεις των άρθρων 28 και 29 δεν αντιτίθενται στις απαγορεύσεις ή στους περιορισμούς των εισαγωγών, εξαγωγών ή διαμετακομίσεων, που δικαιολογούνται από λόγους δημοσίας ηθικής, δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφάλειας, προστασίας της υγείας και της ζωής των ανθρώπων και των ζώων ή προφυλάξεως των φυτών, προστασίας των εθνικών θησαυρών που έχουν καλλιτεχνική, ιστορική ή αρχαιολογική αξία, ή προστασίας της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας. Οι απαγορεύσεις και περιορισμοί αυτοί δεν δύνανται πάντως να αποτελούν ούτε μέσο αυθαιρέτων διακρίσεων ούτε συγκαλυμμένο περιορισμό στο εμπόριο μεταξύ των κρατών-μελών.

Στην κοινή ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά, τον πολιτιστικό πλουραλισμό, την ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών-μελών και τη διαφύλαξη της πολιτιστικής πολυμορφίας, καθώς και τις κοινοτικές αρμοδιότητες αναφέρεται το άρθρο 151 (πρώην 128) της ΣυνθΕΚ. Ειδικότερα, το άρθρο αυτό ορίζει ότι: (α) Η Κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών-μελών και σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, ενώ

ταυτόχρονα προβάλλει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά. (β) Η δράση της Κοινότητας αποσκοπεί στην ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών και αν αυτό είναι αναγκαίο υποστηρίζει και συμπληρώνει τη δράση τους στους ακόλουθους τομείς: (i) βελτίωση της γνώσης και της διάδοσης του πολιτισμού και της ιστορίας των ευρωπαϊκών λαών, (ii) διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας, (iii) μη εμπορικές πολιτιστικές συναλλαγές και (iv) καλλιτεχνική και λογοτεχνική δημιουργία, συμπεριλαμβανόμενου του οπτικοακουστικού τομέα. (γ) Η Κοινότητα και τα κράτη-μέλη ευνοούν τη συνεργασία με τις τρίτες χώρες και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς στον πολιτιστικό τομέα και ειδικότερα με το Συμβούλιο της Ευρώπης. (δ) Η Κοινότητα αναλαμβάνει δράσεις δυνάμει άλλων διατάξεων της παρούσας Συνθήκης, λαμβάνει υπόψη της τις πολιτιστικές πτυχές, αποβλέποντας ειδικότερα στο σεβασμό και στην προώθηση της πολυμορφίας των πολιτισμών της. (ε) Για να συμβάλλει στην υλοποίηση των στόχων του παρόντος άρθρου το Συμβούλιο: (i) αποφασίζοντας με τη διαδικασία του άρθρου 251 και μετά από διαβούλευση με την Επιτροπή Περιφερειών, θεσπίζει δράσεις ενθάρρυνσης, χωρίς να εναρμονίζει τις νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις των κρατών-μελών· το Συμβούλιο αποφασίζει με ομοφωνία σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας του άρθρου 251 και (ii) αποφασίζοντας ομόφωνα προτάσσει της Επιτροπής, διατυπώνοντας συστάσεις³⁵.

5.1.2 Παράγωγο Κοινοτικό Δίκαιο

(1) Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 3911/1992 του Συμβουλίου της 9^{ης} Δεκεμβρίου 1992 σχετικά με την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών

Με τον Κανονισμό (νομική βάση το άρθρο 133 της ΣυνθΕΚ) επιδιώκεται ο σεβασμός σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση εθνικών διατάξεων περί απαγορεύσεως εξαγωγής πολιτιστικών αγαθών ενός κράτους-μέλους και με τον τρόπο αυτό η εξασφάλιση ενός ενιαίου ελέγχου της εξαγωγής των αγαθών αυτών από τα εξωτερικά σύνορα της Κοινότητας. Με τις διατάξεις του Κανονισμού, ο οποίος έχει άμεση ισχύ στο εσωτερικό της ελληνικής έννομης τάξης, προσδιορίζονται ειδικότερα τα προστατευόμενα «πολιτιστικά αγαθά» (άρθρο 1) και προβλέπεται κυρίως έλεγχος της εξαγωγής τους προς τρίτες χώρες (άρθρο 2).

Το άρθρο 1 του Κανονισμού οριοθετεί το πεδίο της υλικής εφαρμογής του και καθορίζει τις κατηγορίες πολιτιστικών αγαθών που χρήζουν ιδιαίτερης προστασίας κατά τις συναλλαγές με

³⁵ Χριστοφιλόπουλος Δ., *Προστασία πολιτιστικών αγαθών*, Πολιτιστικό δίκαιο, Δίκαιο και Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2005, σελ. 29-30.

τρίτες χώρες, χωρίς όμως να προδικάζει τον ορισμό από τα κράτη-μέλη των πολιτιστικών αγαθών που χαρακτηρίζονται ως εθνικοί θησαυροί κατά την έννοια του άρθρου 30 της ΣυνθΕΚ. Ο Κανονισμός υιοθετεί τη μέθοδο της απαρίθμησης των πολιτιστικών αγαθών στον κατάλογο του παραρτήματός του, με κριτήρια που αφορούν την ίδια τη φύση των εν λόγω αγαθών, την ηλικία τους και για ορισμένες κατηγορίες την οικονομική τους αξία.

Οι βασικές κατευθύνσεις του Κανονισμού αναφέρονται στο σαφή καθορισμό των πολιτιστικών αγαθών που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του, στην εφαρμογή ενός ομοιόμορφου συστήματος που επιβάλλει επίδειξη άδειας εξαγωγής, που εκδίδεται από το αρμόδιο κράτος-μέλος πριν από την εξαγωγή των πολιτιστικών αγαθών και στη δημιουργία ενός αποτελεσματικού μηχανισμού για την όσο το δυνατόν ταχύτερη διεκπεραίωση της όλης διαδικασίας³⁶.

(2) Οδηγία 93/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 15^{ης} Μαρτίου 1993 σχετικά με την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών, τα οποία παράνομα έχουν απομακρυνθεί από το έδαφος κράτους-μέλους

Με την Οδηγία (νομική βάση το άρθρο 95 της ΣυνθΕΚ) επιδιώκεται η επιστροφή των πολιτιστικών αγαθών, τα οποία χαρακτηρίζονται εθνική πολιτιστική κληρονομιά σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 30 της ΣυνθΕΚ και εξήχθησαν κατά παραβίαση των σχετικών εθνικών διατάξεων ή των διατάξεων του Κανονισμού 3911/1992 από τη χώρα στην οποία τώρα επιστρέφουν.

Το άρθρο 1 της Οδηγίας οριοθετεί το πεδίο της υλικής εφαρμογής της και καθορίζει ως πολιτιστικό αγαθό εκείνο το οποίο, πριν ή μετά την παράνομη απομάκρυνσή του από το έδαφος κράτους-μέλους, έχει χαρακτηριστεί ως «εθνικός θησαυρός καλλιτεχνικής, ιστορικής ή αρχαιολογικής αξίας» κατά εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας ή των εθνικών διοικητικών διαδικασιών κατά την έννοια του άρθρου 30 της ΣυνθΕΚ και το οποίο ανήκει σε μια από τις κατηγορίες που αναφέρονται στο παράρτημά της ή δεν ανήκει σε καμιά από τις κατηγορίες αυτές, αλλά αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα δημοσίων συλλογών, που απαριθμούνται στους καταλόγους των μουσείων, των αρχείων και των ταμείων συντήρησης των βιβλιοθηκών και των καταλόγων εκκλησιαστικών ιδρυμάτων³⁷.

³⁶ Τροβά Ε. (επιμ.), *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 618-620.

³⁷ Χριστοφιλόπουλος Δ., *Προστασία πολιτιστικών αγαθών*, Πολιτιστικό δίκαιο, Δίκαιο και Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2005, σελ. 30.

Η Οδηγία δεν επιβάλλει την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών σε ένα κράτος-μέλος, των οποίων την απομάκρυνση από τη χώρα του δεν απαγορεύει το κράτος αυτό και δεν επιβάλλει σε κανένα κράτος-μέλος την απαγόρευση εξαγωγής των πολιτιστικών του αγαθών από τη χώρα. Προβλέπει κυρίως τη συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών και τη διαδικασία για την επιστροφή των πολιτιστικών αγαθών που έχουν απομακρυνθεί παράνομα από το έδαφος κράτους-μέλους. Η εισαγόμενη από την Οδηγία διαδικασία είναι εκείνη της δικαστηριακής οδού, αν ο κάτοχος του πολιτιστικού αγαθού δεν το επιστρέφει οικειοθελώς. Όμως δεν έχει ακόμη εκδοθεί η σχετική ελληνική πράξη προσαρμογής.

5.2 Διεθνές και Ευρωπαϊκό Επίπεδο

Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες έχει αναπτυχθεί έντονο ενδιαφέρον για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και γενικότερα της πολιτιστικής κληρονομιάς, τόσο σε διεθνές, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Το παραπάνω ζήτημα, το οποίο αφορά και ανάγεται κυρίως στην κρατική μέριμνα, αλλά και στην εθνική συνείδηση των πολιτών, αποτέλεσε αντικείμενο ενασχόλησης των διεθνών οργανισμών, με συνέπεια τη σύνταξη και τη σύναψη ικανού αριθμού διεθνών συμφωνιών για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και της πολιτιστικής κληρονομιάς³⁸. Το ενδιαφέρον αυτό δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ανεξάρτητο της εξέλιξης του ρόλου τόσο των σύγχρονων κρατών, όσο και των διεθνών οργανισμών. Έτσι, η πολιτιστική κληρονομιά, της οποίας αναγνωρίζεται η διαχρονική και παγκόσμια αξία, έπαψε να αφορά μόνο τα κράτη και αποτέλεσε θέμα παρέμβασης και συζήτησης της ανθρωπότητας στο σύνολό της. Κύριοι πρωταγωνιστές της διεθνούς αυτής ευαισθητοποίησης υπήρξαν η UNESCO και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Το ενδιαφέρον τους έχει υλοποιηθεί με τη δημιουργία ενός πλέγματος κανόνων διεθνούς δικαίου, κυρίως διεθνών συμβάσεων, οι οποίοι αποτελούν το σημαντικότερο μέσο αποτελεσματικής προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η αναγνώριση της σημασίας, αλλά και της οικουμενικότητας της πολιτιστικής κληρονομιάς και η σταδιακή ενεργοποίηση της διεθνούς κοινότητας για την προστασία της σηματοδοτεί μια εξαιρετικά σημαντική εξέλιξη της πολιτιστικής πολιτικής στην παγκόσμια διάστασή της. Η εξέλιξη αυτή μπορεί να ενταχθεί στο ευρύτερο πλαίσιο του «πολιτιστικού διεθνισμού», που χαρακτηρίζει ιδιαίτερα τη μεταπολεμική περίοδο. Η αποδοχή του αξιώματος ότι τα σημαντικά πολιτιστικά αγαθά μιας χώρας είναι ταυτόχρονα συστατικά του πολιτισμού και

³⁸ Τροβά Ε., *Το πολιτιστικό περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975/86/2001*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2003, σελ. 189, 201-202.

ολόκληρης της ανθρωπότητας, η οποία έχει χρέος να τα προστατεύσει, οδήγησε στη δημιουργία ενός δομημένου διεθνούς συστήματος προστασίας της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, που στη συνέχεια τέθηκε με επιτυχία σε εφαρμογή³⁹.

5.2.1 Κυρωθείσες συμβάσεις από την Ελλάδα

Οι διεθνείς συμβάσεις για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι οποίες έχουν κυρωθεί με νόμο, αποτελούν πλέον αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και μάλιστα υπερισχύουν κάθε άλλης αντίθετης διάταξης νόμου, σύμφωνα με το άρθρο 28 § 1 του Συντάγματος. Οι σημαντικότερες από αυτές τις διεθνείς συμβάσεις είναι:

5.2.1.1 Διεθνές Επίπεδο: Στο πλαίσιο του Ο.Η.Ε. (UNESCO)

(1) Σύμβαση για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης (Διεθνής Σύμβαση της Χάγης, 14 Μαΐου 1954)

Η Σύμβαση αυτή, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 1114/1981 (ΦΕΚ Α' 6), υπογράφηκε στα πλαίσια της UNESCO, σύμφωνα με τις αρχές που αφορούν την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, οι οποίες είχαν αρχικά θεσπιστεί με τις Συμβάσεις της Χάγης του 1899 και του 1907 και το Σύμφωνο της Ουάσιγκτον του 1935. Αποτελείται από 40 άρθρα καταναμημένα σε επτά κεφάλαια και συνοδεύεται από Εκτελεστικό Κανονισμό (με 21 άρθρα), που αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της και από ένα χωριστό Πρωτόκολλο. Περιλαμβάνει μέτρα γενικής και ειδικής προστασίας των πολιτιστικών αγαθών, μεταφορά πολιτιστικών αγαθών, ρυθμίσεις για το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης και την εκτέλεσή της, ποινικές ή πειθαρχικές κυρώσεις και άλλες διατάξεις.

Το σημαντικότερο στοιχείο στη Σύμβαση είναι η εμφάνιση της έννοιας της πολιτιστικής κληρονομιάς στο προοίμιο. Τονίζεται δηλαδή ότι τα πολιτιστικά αγαθά, σε όποιο λαό κι αν ανήκουν, αποτελούν πολιτιστική κληρονομιά ολόκληρης της ανθρωπότητας και χρειάζονται επομένως τη διεθνή προστασία. Στην εν λόγω Σύμβαση η προστασία περιλαμβάνει τη διαφύλαξη και το σεβασμό των πολιτιστικών αγαθών. Η διαφύλαξη περιορίζεται μόνο στις προετοιμασίες σε καιρό ειρήνης για την αντιμετώπιση ενδεχόμενων κινδύνων από πολεμικές

³⁹ Κόνσολα Ντ., *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 25.

συρράξεις, ενώ ο σεβασμός αφορά την αποχή από πράξεις που μπορεί να απειλήσουν την ύπαρξη ή την ακεραιότητα των πολιτιστικών αγαθών σε καιρό πολέμου⁴⁰.

Για τους σκοπούς της Σύμβασης το άρθρο 1 ορίζει ότι θεωρούνται «πολιτιστικά αγαθά» άσχετα με την προέλευση ή την ιδιοκτησία τους:

(α) τα αγαθά, κινητά ή ακίνητα, τα οποία παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά των λαών, όπως τα μνημεία της αρχιτεκτονικής, της τέχνης, ή της ιστορίας, εκκλησιαστικά ή κοσμικά, οι αρχαιολογικές τοποθεσίες, τα οικοδομικά σύνολα, τα οποία έτσι όπως είναι παρουσιάζουν ενδιαφέρον ιστορικό ή καλλιτεχνικό, τα έργα τέχνης, τα χειρόγραφα, βιβλία και άλλα αντικείμενα, καλλιτεχνικού, ιστορικού ή αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, όπως επίσης οι επιστημονικές συλλογές και οι σημαντικές συλλογές βιβλίων αρχείων ή πιστών αντιγράφων των αγαθών,

(β) τα οικοδομήματα, των οποίων κύριος και πραγματικός σκοπός είναι η διαφύλαξη ή η έκθεση των κινητών πολιτιστικών αγαθών, όπως ορίζονται στην πιο πάνω περίπτωση (α), όπως τα μουσεία, οι μεγάλες βιβλιοθήκες, οι χώροι φύλαξης αρχείων και επίσης τα καταφύγια, που προορίζονται να προστατεύσουν σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης τα κινητά αγαθά που ορίζονται στην πιο πάνω περίπτωση (α) και

(γ) τα κέντρα (κυρίως κέντρα πόλεων), τα οποία περιέχουν σημαντικό αριθμό πολιτιστικών αγαθών των πιο πάνω περιπτώσεων (α) και (β) και ονομάζονται «κέντρα περιέχοντα μνημεία».

Τη Σύμβαση συμπληρώνει το Πρωτόκολλο, σύμφωνα με το οποίο τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση:

(α) να εμποδίσουν την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών από έδαφος που κατέλαβαν,

(β) να κατάσχουν τα πολιτιστικά αγαθά που εισάγονται στο έδαφός τους από κατεχόμενη περιοχή και

(γ) να εξασφαλίσουν την επιστροφή των αγαθών αυτών μετά το τέλος των εχθροπραξιών⁴¹.

⁴⁰ Κόνσολα Ντ., *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 47, 28.

⁴¹ Χριστοφίλοπουλος Δ., *Προστασία πολιτιστικών αγαθών*, Πολιτιστικό δίκαιο, Δίκαιο και Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2005, σελ. 23-24.

(2) Σύμβαση σχετικά με τα Ληπτέα Μέτρα για την Απαγόρευση και Παρεμπόδιση της Παράνομης Εισαγωγής, Εξαγωγής και Μεταβίβασης της Κυριότητας των Πολιτιστικών Αγαθών (Διεθνής Σύμβαση των Παρισίων, 17 Νοεμβρίου 1970)

Η Σύμβαση αυτή, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 1103/1980 (ΦΕΚ Α' 297), υπογράφηκε στα πλαίσια της Γενικής Συνδιάσκεψης της UNESCO για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τη Μόρφωση. Κυρίως επιδιώχθηκε η παρεμπόδιση της απόκτησης πολιτιστικών αγαθών, που εξήχθησαν παράνομα από μια χώρα-πηγή, αλλά και η διευκόλυνση επιστροφής τους στη χώρα καταγωγής τους. Το κυριότερο πρόβλημα της Σύμβασης είναι ότι ενεργοποιείται με διοικητικά και κυβερνητικά μέτρα, θέτοντας στα συμβαλλόμενα κράτη μια σειρά από υποχρεώσεις, αναφορικά με την αμοιβαία αναγνώριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και τον έλεγχο εξαγωγής των πολιτιστικών αγαθών. Έτσι, καμία από τις διατάξεις της δεν είναι άμεσα ενεργοποιήσιμη, καμία διαδικασία επιστροφής του αγαθού δεν είναι ενοποιημένη, ενώ τα συμβαλλόμενα κράτη είναι οι πραγματικοί κυρίαρχοι της Συμβάσεως⁴². Περιέχει ρυθμίσεις που αφορούν την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών.

Για τον προσδιορισμό των προστατευόμενων πολιτιστικών αγαθών, το άρθρο 1 προσφεύγει σε ένα συνθετικό ορισμό, ακολουθούμενο από μια λεπτομερή απαρίθμηση. Για τους σκοπούς της Σύμβασης θεωρούνται ως «πολιτιστικά αγαθά» εκείνα τα οποία, θρησκευτικά ή κοσμικά, καθορίζονται από το κάθε συμβαλλόμενο κράτος, ότι έχουν σπουδαιότητα για την αρχαιολογία, την προϊστορία, την ιστορία, τη φιλολογία, την τέχνη ή την επιστήμη και ανήκουν στις κατηγορίες που αναφέρει η Σύμβαση (συλλογές και σπάνια δείγματα ζωολογίας, βοτανικής κλπ. και αντικείμενα με παλαιοντολογικό ενδιαφέρον, αγαθά που αφορούν την ιστορία, ευρήματα αρχαιολογικών ανασκαφών και ανακαλύψεων, στοιχεία προερχόμενα από διαμελισμό καλλιτεχνικών ή ιστορικών μνημείων ή αρχαιολογικών χώρων, αρχαιολογικά αντικείμενα, αντικείμενα εθνολογικού και καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος, σπάνια χειρόγραφα και αρχέτυπα, γραμματόσημα και χαρτόσημα, αρχεία, αντικείμενα επίπλωσης κλπ.).

Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 4, τα παραπάνω αγαθά πρέπει να έχουν ένα ιδιαίτερο εθνικό, εδαφικό ή συμβατικό σύνδεσμο με το συγκεκριμένο κράτος. Τμήμα της πολιτιστικής

⁴² Τροβά Ε. (επιμ.), *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 562.

κληρονομιάς κάθε κράτους-μέλους αποτελούν τα αγαθά που περιλαμβάνονται στις ακόλουθες κατηγορίες⁴³:

(α) πολιτιστικά αγαθά προϊόντα της ατομικής ή συλλογικής ιδιοφυΐας υπηκόων του κράτους-μέλους και πολιτιστικά αγαθά σημαντικά για το κράτος αυτό που δημιουργήθηκαν μέσα στην επικράτειά του, από αλλοδαπούς υπηκόους ή απάτριδες που διαμένουν μέσα στην επικράτεια αυτή,

(β) πολιτιστικά αγαθά που βρέθηκαν μέσα σε εθνικό έδαφος,

(γ) πολιτιστικά αγαθά που αποκτήθηκαν από αρχαιολογικές, εθνολογικές ή φυσικών επιστημών αποστολές με τη συναίνεση των αρμόδιων αρχών της χώρας προέλευσης των αγαθών αυτών,

(δ) πολιτιστικά αγαθά που αποτέλεσαν αντικείμενο ανταλλαγής που καταρτίστηκε ελεύθερα και

(ε) πολιτιστικά αγαθά που αποκτήθηκαν δωρεάν ή αγοράστηκαν νόμιμα με τη συναίνεση των αρμόδιων αρχών της χώρας προέλευσής τους.

Από το άρθρο 5 προβλέπεται για αποτελεσματικότερη προστασία η κατάρτιση ενός καταλόγου των σημαντικών πολιτιστικών αγαθών, δημοσίων και ιδιωτικών, των οποίων η εξαγωγή θα καθιστά αισθητά φτωχότερη την εθνική πολιτιστική κληρονομιά. Στη συνέχεια, καθορίζονται οι υποχρεώσεις των κρατών-μελών για την εξασφάλιση της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών από την παράνομη εισαγωγή, εξαγωγή και μεταβίβαση της κυριότητας.

(3) Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (Διεθνής Σύμβαση των Παρισίων, 23 Νοεμβρίου 1972)

Η Σύμβαση αυτή, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 1126/1981 (ΦΕΚ Α' 32), υπογράφηκε στα πλαίσια της UNESCO. Αποτελείται από 39 άρθρα που εντάσσονται σε οκτώ κεφάλαια. Περιλαμβάνει τους ορισμούς για την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά, τις υποχρεώσεις των κρατών-μελών της Σύμβασης, τη συγκρότηση Επιτροπής Παγκόσμιας Κληρονομιάς, την ίδρυση Ταμείου Παγκόσμιας Κληρονομιάς, τους όρους και τους τρόπους παροχής διεθνούς συνδρομής, μορφωτικά προγράμματα, εκθέσεις και άλλες διατάξεις⁴⁴.

⁴³ Χριστοφιλόπουλος Δ., *Προστασία πολιτιστικών αγαθών*, Πολιτιστικό δίκαιο, Δίκαιο και Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2005, σελ. 25.

⁴⁴ Περράκης Στ. - Γρηγορίου Π., *Περιβάλλον και διεθνές συμβατικό δίκαιο*, Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής, Τόμος 9, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1997, σελ. 479-494.

Η συγκεκριμένη Σύμβαση έχει τεράστια σημασία, γιατί αποτελεί την πιο συγκροτημένη προσπάθεια θεσμικής κατοχύρωσης της διεθνούς συνεργασίας σε θέματα προστασίας. Οι έννοιες της παγκόσμιας κληρονομιάς και της συλλογικής ευθύνης για τη διατήρησή της αποκρυσταλλώνονται πλέον στη Σύμβαση αυτή, η οποία, παράλληλα, προχωρεί πέρα από τις συστάσεις και τις ευχές για διεθνή συνεργασία, καθιερώνοντας μηχανισμό έμπρακτης αλληλεγγύης της διεθνούς κοινότητας για την προστασία εκείνων των μνημείων και χώρων της πολιτιστικής κληρονομιάς που έχουν εξαιρετική οικουμενική αξία. Προβλέπει πως η διεθνής προστασία θα παρέχεται μόνο στα εξαιρετικής σημασίας μνημεία της παγκόσμιας κληρονομιάς, αφού βέβαια θα ήταν πρακτικά αδύνατο να επεκταθεί σε όλα τα αξιόλογα μνημεία του κόσμου⁴⁵.

Για τους σκοπούς της Σύμβασης στο άρθρο 1 θεωρούνται ως «πολιτιστική κληρονομιά»⁴⁶:

(α) μνημεία: αρχιτεκτονικά έργα, σημαντικά έργα γλυπτικής και ζωγραφικής, έργα ή κατασκευές αρχαιολογικού χαρακτήρα, επιγραφές, σπήλαια και σύνολα έργων παγκόσμιας αξίας από την άποψη της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης,

(β) σύνολα οικοδομημάτων: ομάδες κτιρίων μεμονωμένων ή ενοτήτων (οικισμών), τα οποία λόγω της αρχιτεκτονικής τους, της ομοιογένειάς τους ή της θέσης τους έχουν παγκόσμια αξία από την άποψη της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης,

(γ) τοπία: έργα του ανθρώπου ή συνδυασμός έργων του ανθρώπου και της φύσης, καθώς και εκτάσεις, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι αρχαιολογικοί χώροι, οι οποίες έχουν παγκόσμια αξία από άποψη ιστορική, αισθητική, εθνολογική και ανθρωπολογική.

Στη συνέχεια καθορίζονται οι υποχρεώσεις των κρατών-μελών τόσο σε εθνικό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Ειδικότερα, στο άρθρο 4 αναφέρεται ότι κάθε κράτος-μέλος αναγνωρίζοντας ότι έχει υποχρέωση να εξασφαλιστεί ο προσδιορισμός, η προστασία, η συντήρηση, η αξιοποίηση και η μεταβίβαση στις επόμενες γενεές της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς που βρίσκεται στο έδαφός του, θα κάνει ό,τι είναι δυνατόν, μέχρι του μεγίστου ορίου των διαθέσιμων πόρων του, μέσω οποιασδήποτε διεθνούς συνδρομής και συνεργασίας, τις οποίες μπορεί να επιτύχει συγκεκριμένα σε οικονομικό, καλλιτεχνικό, επιστημονικό και τεχνικό πεδίο. Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 7 της Σύμβασης ως διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς νοείται η καθιέρωση συστήματος διεθνούς συμπράξεως και συνδρομής, με το οποίο επιδιώκεται να βοηθηθούν τα κράτη-μέλη της παρούσης Σύμβασης

⁴⁵ Κόνσολα Ντ., *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 68.

⁴⁶ Γκέρτσος Β., *Αρχαία μνημεία και διατηρητέα*, Περιβάλλον και Δίκαιο, Τριμηνιαία Επιθεώρηση Επιστημών του Χώρου, Τόμος 2, 1/1998, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 71.

στις προσπάθειές τους να περιφρουρήσουν και να προσδιορίσουν την εν λόγω πολιτιστική κληρονομιά.

Στο πλαίσιο της διεθνούς συνεργασίας ιδρύεται η Διακυβερνητική Επιτροπή για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς (άρθρο 8 § 1), η οποία έχει ως κύριο έργο την κατάρτιση και δημοσιοποίηση του καταλόγου της παγκόσμιας κληρονομιάς και του καταλόγου της παγκόσμιας κληρονομιάς σε κίνδυνο (άρθρο 11 §§ 2 και 4). Ο πρώτος κατάλογος περιλαμβάνει φυσικά και πολιτιστικά αγαθά, που προτείνονται για εγγραφή από το κράτος στο έδαφος του οποίου βρίσκονται και επιλέγονται από την Επιτροπή. Ο δεύτερος κατάλογος περιλαμβάνει αγαθά που ήδη έχουν εγγραφεί στον κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς, αλλά απειλούνται από σοβαρούς κινδύνους (π.χ. κατασκευή μεγάλων έργων, ένοπλες συγκρούσεις, σεισμούς κλπ.). Την Επιτροπή βοηθούν στο έργο της, παριστάμενοι στις συνεδριάσεις με συμβουλευτική ψήφο, διεθνείς διακυβερνητικοί και μη κυβερνητικοί οργανισμοί, που έχουν παρόμοιους αντικειμενικούς σκοπούς και ειδικότερα το Διεθνές Κέντρο για τη Μελέτη της Συντήρησης και της Αποκατάστασης των Πολιτιστικών Αγαθών (Κέντρο της Ρώμης, ICCROM), το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Χώρων (ICOMOS) και η Διεθνής Ένωση για τη Συντήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων (IUCN) (άρθρα 8 § 3 και 13 § 7)⁴⁷.

Στην ίδια Γενική Συνέλευση της UNESCO, στην οποία υιοθετείται η παραπάνω Σύμβαση, εγκρίνεται και η Σύσταση για την Προστασία σε Εθνικό Επίπεδο της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς. Το αντικείμενό της σχετίζεται άμεσα με εκείνο της Σύμβασης, η Σύσταση όμως διαφέρει σε δύο βασικά σημεία. Η Σύμβαση αναφέρεται στα μνημεία και τις θέσεις παγκόσμιας σπουδαιότητας, ενώ η Σύσταση διευρύνει το αντικείμενο της προστασίας, ώστε να καλύψει όλα τα στοιχεία της κληρονομιάς μιας χώρας, ανεξάρτητα από τη σημασία τους. Έπειτα, η Σύμβαση προβλέπει τη συνεργασία της διεθνούς κοινότητας, ενώ η Σύσταση εστιάζει το ενδιαφέρον της στο εθνικό επίπεδο και αφορά κυρίως την κρατική πολιτική σε θέματα προστασίας, για την οποία παρέχει βασικές κατευθυντήριες γραμμές⁴⁸.

⁴⁷ Χριστοφιλόπουλος Δ., *Προστασία πολιτιστικών αγαθών*, Πολιτιστικό δίκαιο, Δίκαιο και Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2005, σελ. 27.

⁴⁸ Κόνσολα Ντ., *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 68.

(4) Σύμβαση του Διεθνούς Ινστιτούτου για την Ενοποίηση του Ιδιωτικού Δικαίου (UNIDROIT) για τα Κλαπέντα ή Παρανόμως Εξαγχθέντα Πολιτιστικά Αγαθά (Ρώμη, 24 Ιουνίου 1995)

Η Σύμβαση αυτή, που κυρώθηκε μόλις πρόσφατα από την Ελλάδα με το νόμο 3348/2005, αποτελεί τη βελτιωμένη διάδοχο της Διεθνούς Σύμβασης της UNESCO του 1970. Τέθηκε σε ισχύ την 1 Ιουλίου 1998, αλλά δεν είχε υπογραφεί από κράτη με ευρεία κυκλοφορία πολιτιστικών αγαθών, όπως τη Γερμανία, την Αυστρία, τις Η.Π.Α., τη Μεγάλη Βρετανία και την Ιαπωνία. Η Σύμβαση θεμελιώνει απευθείας αξίωση, τόσο σε ιδιώτες κυρίους κλαπέντων πολιτιστικών αγαθών, όσο και στα κράτη-θύματα παράνομης εξαγωγής αντικειμένων του εθνικού πολιτιστικού τους πλούτου, για αναζήτηση των αντικειμένων αυτών.

Στο άρθρο 2 ορίζονται ως πολιτιστικά αντικείμενα τα πράγματα που, για λόγους θρησκευτικούς ή κοσμικούς, έχουν σημασία για την αρχαιολογία, την προϊστορία, την ιστορία, τη λογοτεχνία, τις τέχνες ή τις επιστήμες και εμπίπτουν σε μια από τις κατηγορίες που προβλέπει το σχετικό παράρτημα της Σύμβασης⁴⁹. Η προστασία που παρέχει είναι ευρύτερη, καθώς κάθε πολιτιστικό αντικείμενο προστατεύεται, χωρίς να πρέπει το αντικείμενο αυτό να έχει προηγουμένως κατηγοριοποιηθεί και ταξινομηθεί από το συμβαλλόμενο κράτος.

Σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 3 και 4 υπάρχει υποχρέωση επιστροφής των κλαπέντων από ένα συμβαλλόμενο κράτος και ευρεθέντων σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος πολιτιστικών αντικειμένων. Η ίδια υποχρέωση επιστροφής υπάρχει και σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 5 όταν το πολιτιστικό αντικείμενο εξήχθη παρανόμως από ένα συμβαλλόμενο κράτος και ευρέθη σε άλλο, εκτός και εάν υπάρχουν κατά τη διάταξη του άρθρου 7 ειδικοί λόγοι αρνήσεως επιστροφής του αντικειμένου, μεταξύ των οποίων όμως σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 6 δεν περιλαμβάνεται η καλόπιστη απόκτηση του αντικειμένου. Με το κεφάλαιο III η εν λόγω Σύμβαση απαιτεί για πρώτη φορά από τα συμβαλλόμενα κράτη να εφαρμόσουν κανόνες άλλων κρατών, που αφορούν περιορισμούς στην εξαγωγή των πολιτιστικών αγαθών, πράγμα που θεωρείται ιδιαίτερα επαναστατικό βήμα. Με τις διατάξεις αυτές αλλάζει το περιεχόμενο εμπραγμάτων αξιώσεων σε επίπεδο διεθνούς δικαίου. Πίσω από τις διατάξεις αυτές φαίνεται καθαρά η σκοπιμότητα της διατηρήσεως του πολιτιστικού αγαθού στη χώρα καταγωγής⁵⁰.

⁴⁹ Γραμματικάκη-Αλεξίου Αν., *Διεθνής διακίνηση πολιτιστικών αγαθών και ιδιωτικό διεθνές δίκαιο*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 30.

⁵⁰ Τροβά Ε. (επιμ.), *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 567-568.

5.2.1.2 Ευρωπαϊκό Επίπεδο: Στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης

(1) Ευρωπαϊκή Μορφωτική - Πολιτιστική Σύμβαση (Σύμβαση των Παρισίων, 19 Δεκεμβρίου 1954)

Η Σύμβαση αυτή, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 4194/1961 (ΦΕΚ Α' 166), αποτελεί την πρώτη ευρωπαϊκή διακρατική συμφωνία για πολιτιστικά θέματα και είναι μια γενική ευρωπαϊκή μορφωτική σύμβαση στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, με σκοπό την προαγωγή της μελέτης των γλωσσών, της ιστορίας και του πολιτισμού των συμβαλλόμενων μερών, καθώς και του κοινού πολιτισμού.

Στο άρθρο 1 πρωτοεμφανίζεται, χωρίς να προσδιορίζεται με κάποιον ορισμό, η έννοια της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης. Συγκεκριμένα, προβλέπεται ότι κάθε συμβαλλόμενο κράτος θα λαμβάνει όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διαφυλάξει και να ενθαρρύνει την ανάπτυξη της εθνικής του συνεισφοράς στην κοινή πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης. Το άρθρο 4 προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι κάθε συμβαλλόμενο μέρος θα διευκολύνει, όσο είναι δυνατόν, τη διακίνηση αντικειμένων με πολιτιστική αξία, ενώ το άρθρο 5 ορίζει ότι κάθε συμβαλλόμενο κράτος θα θεωρεί όλα τα αντικείμενα με ευρωπαϊκή πνευματική αξία που βρίσκονται υπό τον έλεγχο του ως αναπόσπαστο μέρος της κοινής πνευματικής κληρονομιάς της Ευρώπης και θα λαμβάνει όλα τα αναγκαία μέτρα για να τα διαφυλάξει και να εξασφαλίσει πρόσβαση σε αυτά⁵¹. Με τη Σύμβαση δόθηκαν μερικές γενικές κατευθύνσεις στη Διεθνή Κοινότητα, ενώ για την Ελλάδα η κύρωσή της αποτέλεσε το πρώτο βήμα προς ένα ευρωπαϊκό επίπεδο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

(2) Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς (Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Λονδίνου, 6 Μαΐου 1969)

Η Σύμβαση αυτή, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 1127/1981 (ΦΕΚ Α' 32), δίνει την έμφαση στο ιστορικό και επιστημονικό ενδιαφέρον των αρχαιολογικών αγαθών και όχι στην αισθητική αξία αρχαίων άγνωστης προέλευσης. Αποτελείται από 14 άρθρα, που περιέχουν ρυθμίσεις σχετικά με την προστασία της ευρωπαϊκής αρχαιολογικής κληρονομιάς και κινείται στα πλαίσια των Συστάσεων της UNESCO του 1956 και του 1964. Η Σύμβαση, αν και ρυθμίζει

⁵¹ Γραμματικάκη-Αλεξίου Αν., *Διεθνής διακίνηση πολιτιστικών αγαθών και ιδιωτικό διεθνές δίκαιο*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 35.

ζητήματα σχετικά με τις ανασκαφές και την καταγραφή, τη δημοσίευση και τη διακίνηση αρχαιολογικών ευρημάτων, που είναι ευθύνη κάθε συμβαλλόμενου κράτους, θεμελιώνει την αρχή της συνεργασίας και αναγνωρίζει ότι υπάρχει ευθύνη όλων των ευρωπαϊκών κρατών για την προστασία της κοινής ευρωπαϊκής κληρονομιάς.

Για τους σκοπούς της Σύμβασης στο άρθρο 1 θεωρούνται ως «αρχαιολογικά αντικείμενα» όλα τα ευρήματα και αντικείμενα ή κάθε άλλο ίχνος ανθρώπινης ύπαρξης, το οποίο μαρτυρεί για εποχές και πολιτισμούς, για τους οποίους ανασκαφές ή ανακαλύψεις είναι η κύρια πηγή ή μια από τις κυριότερες πηγές της επιστημονικής πληροφόρησης.

Στη συνέχεια καθορίζονται ορισμένες υποχρεώσεις στα συμβαλλόμενα μέρη⁵²:

(α) Για τη διασφάλιση της προστασίας των αντικειμένων και περιοχών που δεν έχουν ανακαλυφθεί ακόμη και στις οποίες βρίσκονται αρχαιολογικά αντικείμενα, κάθε συμβαλλόμενο μέρος αναλαμβάνει να λάβει τέτοια μέτρα ώστε: (i) να περιορίσει και να προστατεύσει θέσεις και περιοχές αρχαιολογικού ενδιαφέροντος και (ii) να δημιουργήσει εφεδρικές ζώνες για τη διατήρηση της υλικής μαρτυρίας, η οποία θα αποτελέσει αντικείμενο έρευνας από μεταγενέστερες γενεές αρχαιολόγων (άρθρο 2).

(β) Για να προσδώσει καθαρά επιστημονικό χαρακτήρα στις αρχαιολογικές ανασκαφές, κάθε συμβαλλόμενο μέρος αναλαμβάνει όσο το δυνατόν: (i) να απαγορεύει και να αποφεύγει τις παράνομες ανασκαφές, (ii) να λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίζει ότι οι ανασκαφές ανατίθενται κατόπιν εξουσιοδότησεως, μόνο σε πρόσωπα που έχουν τα κατάλληλα προσόντα και (iii) να εξασφαλίζει τον έλεγχο και τη διατήρηση των αποτελεσμάτων που προκύπτουν (άρθρο 3).

(γ) Κάθε συμβαλλόμενο μέρος αναλαμβάνει για το σκοπό της μελέτης και διάδοσης των πληροφοριών, σχετικά με τις αρχαιολογικές ανακαλύψεις, να λαμβάνει όλα τα πρακτικά αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίζει την ταχύτερη και πληρέστερη διάδοση των πληροφοριών με επιστημονικές εκδόσεις, σχετικά με τις ανασκαφές και ανακαλύψεις (άρθρο 4 § 1).

(δ) Κάθε μέλος, έχοντας υπόψη τους επιστημονικούς, πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς της Σύμβασης αυτής, αναλαμβάνει: (i) να διευκολύνει τη διάθεση αρχαιολογικών αντικειμένων για επιστημονικούς, πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς, (ii) να ενθαρρύνει ανταλλαγές πληροφοριών σε αρχαιολογικά αντικείμενα και νόμιμες και παράνομες ανασκαφές μεταξύ επιστημονικών ιδρυμάτων, μουσείων και αρμόδιων κρατικών υπηρεσιών, (iii) να πράξει καθετί που είναι δυνατό για να εξασφαλίζει ότι οι αρμόδιες αρχές των κρατών-μελών

⁵² Χριστοφιλόπουλος Δ., *Προστασία πολιτιστικών αγαθών*, Πολιτιστικό δίκαιο, Δίκαιο και Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2005, σελ. 28-29.

προέλευσης συμβαλλόμενων μερών ενημερώνονται για κάθε προσφορά, για την οποία υπάρχουν υποψίες ότι προέρχεται είτε από παράνομες ανασκαφές, είτε παράνομα από επίσημες ανασκαφές και (iv) να επιδιώξει με εκπαιδευτικά μέσα να δημιουργήσει και να αναπτύξει στην κοινή γνώμη την αντίληψη της αξίας των αρχαιολογικών ευρημάτων για τη γνώση της ιστορίας του πολιτισμού και την απειλή των ανεξέλεγκτων ανασκαφών για την κληρονομιά αυτή (άρθρο 5).

(ε) Κάθε συμβαλλόμενο μέρος αναλαμβάνει να συνεργάζεται με τον πλέον κατάλληλο τρόπο, έτσι ώστε να εξασφαλίζει ότι η διακίνηση διεθνώς των αρχαιολογικών αντικειμένων με κανένα τρόπο δεν θα βλάψει την προστασία του πολιτιστικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος για τα αντικείμενα αυτά (άρθρο 6 § 1).

(στ) Κάθε συμβαλλόμενο μέρος, προκειμένου να εξασφαλίσει την εφαρμογή της αρχής της συνεργασίας στην προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς, αναλαμβάνει να διερευνά κάθε ερώτημα για την ταυτότητα ή αυθεντικότητα που τίθεται από οποιοδήποτε άλλο συμβαλλόμενο μέρος και να συνεργάζεται δραστήρια κατά την έκταση που επιτρέπεται από την εθνική νομοθεσία του (άρθρο 7).

(3) Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ευρώπης (Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Γρανάδας, 3 Οκτωβρίου 1985)

Η Σύμβαση αυτή, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 2039/1992 (ΦΕΚ Α' 61), υπογράφηκε στη Γρανάδα με την ευκαιρία της σύγκλησης εκεί της Δεύτερης Ευρωπαϊκής Διάσκεψης των Υπευθύνων Υπουργών για την Πολιτιστική Κληρονομιά. Αποτελείται από 27 άρθρα, που περιέχουν βασικές κατευθύνσεις μιας κοινής πολιτικής των κρατών-μελών, για την προστασία και αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και τη μετάδοση ενός συνόλου πολιτιστικών αναφορών στις μελλοντικές γενεές.

Η Σύμβαση έχει κύριο σκοπό τη συντήρηση και την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, αλλά και τη βελτίωση του αστικού και αγροτικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο της πολιτικής για οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη των κρατών και των περιφερειών. Είναι η πρώτη φορά που διατυπώνεται ένας τόσο ευρύς ορισμός της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, ο οποίος παρέχει τη δυνατότητα να προστατεύονται όλων των ειδών τα μνημεία. Ολόκληρο το κείμενο της Σύμβασης απηχεί την αρχή της ολοκληρωμένης προστασίας, όπως και την αρχή της διευρωπαϊκής συνεργασίας⁵³.

⁵³ Κόνσολα Ντ., *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 70-71.

Στην παρούσα Σύμβαση στο άρθρο 1 θεωρούνται ως «αρχιτεκτονική κληρονομιά» τα ακόλουθα ακίνητα αγαθά⁵⁴:

(α) τα μνημεία: κάθε κατασκευή ιδιαίτερα σημαντική λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού της ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων των εγκαταστάσεων ή διακοσμητικών στοιχείων, που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της,

(β) τα αρχιτεκτονικά σύνολα: ομοιογενή σύνολα αστικών ή αγροτικών κατασκευών, σημαντικών λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού τους ενδιαφέροντος, συναφή μεταξύ τους ώστε να σχηματίζουν ενότητες, που να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά,

(γ) οι τόποι: σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης, εν μέρει κτισμένα, τα οποία αποτελούν εκτάσεις τόσο χαρακτηριστικές και ομοιογενείς, ώστε να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά και τα οποία είναι σημαντικά λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού και τεχνικού τους ενδιαφέροντος.

Στη συνέχεια καθορίζονται ορισμένες υποχρεώσεις στα συμβαλλόμενα μέρη⁵⁵:

(α) Κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται: (i) να καθιερώσει ένα νομικό καθεστώς προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και (ii) να εξασφαλίσει, μέσα σε αυτό το νομικό πλαίσιο και ανάλογα με τα ιδιαίτερα για κάθε κράτος ή περιφέρεια μέτρα, την προστασία των μνημείων, των αρχιτεκτονικών συνόλων και των τόπων (άρθρο 3).

(β) Κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται: (i) να θέσει σε εφαρμογή, με βάση τη νομική προστασία των σχετικών ακινήτων, κατάλληλες διαδικασίες ελέγχου και αδειών και (ii) να φροντίσει ώστε τα προστατευόμενα ακίνητα να μην αλλοιωθούν, ερειπωθούν ή κατεδαφιστούν. Για αυτό το σκοπό, κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται, εάν δεν το έχει ήδη κάνει, να εισαγάγει στη νομοθεσία του διατάξεις, που να προβλέπουν: α) την υποβολή προς τις αρμόδιες αρχές των σχεδίων κατεδάφισης ή μετατροπής μνημείων, που ήδη προστατεύονται, ή μνημείων για τα οποία έχει κινηθεί η διαδικασία προστασίας, όπως και κάθε σχεδίου που θίγει το περιβάλλον τους, β) την υποβολή στις αρμόδιες αρχές των μελετών που θίγουν το σύνολο ή τμήμα ενός αρχιτεκτονικού συνόλου ή ενός τόπου και οι οποίες αφορούν εργασίες κατεδάφισης κτιρίων, ανέγερσης νέων κτιρίων, σημαντικών μετατροπών που θα αλλοίωναν το χαρακτήρα του αρχιτεκτονικού συνόλου ή του τόπου, γ) τη δυνατότητα που παρέχεται στις δημόσιες υπηρεσίες

⁵⁴ Τροβά Ε., *Το πολιτιστικό περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975/86/2001*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2003, σελ. 196-197.

⁵⁵ Τροβά Ε., *Το πολιτιστικό περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975/86/2001*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2003, σελ. 197-198.

Τροβά Ε. (επιμ.), *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 299.

να ζητούν από τον ιδιοκτήτη ενός προστατευόμενου ακινήτου να πραγματοποιεί εργασίες ή να τον υποκαθιστούν σε περίπτωση που υπάρχει αδυναμία εκ μέρους του και δ) τη δυνατότητα απαλλοτρίωσης ενός προστατευόμενου ακινήτου (άρθρο 4).

(γ) Κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται να αποκλείσει τη μετακίνηση του συνόλου ή τμήματος ενός προστατευόμενου μνημείου, εκτός από την περίπτωση κατά την οποία η υλική προστασία του μνημείου θα το απαιτούσε επιτακτικά. Στην περίπτωση αυτή, η αρμόδια υπηρεσία θα πρέπει να πάρει τις απαραίτητες προφυλάξεις για την αποσυναρμολόγηση, τη μεταφορά και την επανασυναρμολόγηση του σε κατάλληλο χώρο (άρθρο 5).

(δ) Στο χώρο ο οποίος περιβάλλει τα μνημεία, στο εσωτερικό των αρχιτεκτονικών συνόλων και των τόπων, κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται να λάβει μέτρα, που θα αποσκοπούν στη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος (άρθρο 7).

(ε) Με σεβασμό του αρχιτεκτονικού και του ιστορικού χαρακτήρα της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται να ενθαρρύνει τη χρήση των προστατευόμενων ακινήτων λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της σύγχρονης ζωής και την προσαρμογή, όταν είναι δυνατόν, παλαιών κτιρίων για νέες χρήσεις (άρθρο 11).

(στ) Αναγνωρίζοντας τη σημασία της παροχής πρόσβασης στο κοινό σε προστατευόμενα ακίνητα, κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται να φροντίσει ώστε η πρόσβαση να μην συνεπάγεται δυσμενείς συνέπειες για τον αρχιτεκτονικό και τον ιστορικό χαρακτήρα των προστατευόμενων ακινήτων και του χώρου που τα περιβάλλει (άρθρο 12).

ΣΧΟΛΙΑ

Όπως φαίνεται από τα προοίμια των παραπάνω διεθνών συμβάσεων, βασικός σκοπός όλων είναι η διάδοση και εδραίωση της ιδεολογίας, σύμφωνα με την οποία η προστασία, η διατήρηση, η ανταλλαγή και ο σεβασμός του κάθε κράτους για τα πολιτιστικά αγαθά αποτελούν βασικό στοιχείο του πολιτισμού και της πνευματικής καλλιέργειας των λαών όλου του κόσμου. Επιπλέον, θεωρείται δεδομένη μια διεθνής ιδεολογία, μια συλλογική ηθική και μια υποχρέωση σεβασμού της πολιτιστικής κληρονομιάς των άλλων εθνών, που εκφράζεται μέσα από ηθικές αρχές διεθνώς αναγνωρισμένες. Επίσης, θεωρείται δεδομένος ο κίνδυνος που υφίστανται τα πολιτιστικά αγαθά για διαφόρους λόγους και η ανάγκη να αναλάβει την προστασία τους και η διεθνής κοινότητα.

Τέλος, από τις διεθνείς αυτές συμβάσεις διαπιστώνεται ότι οι ορισμοί που δίδονται είναι ευρύτατοι και συνοδεύονται από την ανάγκη εξειδίκευσης των προστατευόμενων αγαθών για τη διευκόλυνση της προστασίας με κάποιους καταλόγους ή με ειδικό χαρακτηρισμό. Οι ορισμοί

αυτοί επηρέασαν σημαντικά την ελληνική νομοθεσία και οι έννοιες που καθορίζουν οι διεθνείς συμβάσεις υιοθετήθηκαν με ευρύτητα από τη νομολογία και στη συνέχεια από την εθνική νομοθεσία, καθώς έδωσαν αφορμή για την πρόοδό της και την εισαγωγή σημαντικών καινοτομιών και ως προς την ουσία των ζητημάτων⁵⁶.

5.2.2 Μη κυρωθείσες συμβάσεις από την Ελλάδα

Οι διεθνείς συμβάσεις για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών και της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι οποίες δεν έχουν κυρωθεί ακόμα με νόμο από τη χώρα μας είναι:

(1) Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τις Παραβάσεις που Αφορούν Πολιτιστικά Αγαθά (Δελφοί, 23 Ιουνίου 1985)

Η Σύμβαση αυτή, που δεν έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με νόμο, ασχολείται με τις ποινικές πτυχές της παράνομης διακίνησης των πολιτιστικών αγαθών. Ξεκινά από την αναγνώριση της κοινής ευθύνης και της αλληλεγγύης των μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία της κοινής ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς⁵⁷.

Το πεδίο εφαρμογής της καθορίζεται σε σχέση με τα πολιτιστικά αγαθά (άρθρο 2) και με τις παραβάσεις (άρθρο 3), χρησιμοποιώντας μια μέθοδο «απαρίθμησης κατά βαθμίδες», σε καταλόγους που περιέχουν τα παραρτήματα II και III αυτής αντίστοιχα. Κάθε κατάλογος διαιρείται σε δύο μέρη, από τα οποία το πρώτο απαριθμεί τις ελάχιστες κατηγορίες αγαθών ή παραβάσεων, στις οποίες η Σύμβαση εφαρμόζεται υποχρεωτικά. Όμως, τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν, μονομερώς και υπό τον όρο της αμοιβαιότητας (άρθρο 26), να αποφασίσουν την επέκταση του πεδίου εφαρμογής της Σύμβασης σε μια ή περισσότερες κατηγορίες, που απαριθμούνται στο δεύτερο μέρος των καταλόγων ή και σε άλλες κατηγορίες. Τα πολιτιστικά αγαθά που απαριθμούνται στο παράρτημα II μπορούν να είναι δημόσια ή ιδιωτικά, κινητά ή ακίνητα. Όσον αφορά τις παραβάσεις, η Σύμβαση εφαρμόζεται υποχρεωτικά μόνο στην κλοπή, τη βίαιη ιδιοποίηση και την αποδοχή κλοπιμαίων. Άλλες σοβαρές παραβάσεις, όπως η υπεξαίρεση, η παράνομη ανασκαφή και η παράνομη εξαγωγή απαριθμούνται στο δεύτερο μέρος του παραρτήματος III.

⁵⁶ Τροβά Ε., *Το πολιτιστικό περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975/86/2001*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2003, σελ. 188, 200-201.

⁵⁷ Βουδούρη Δ., *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην προοπτική της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (ΕΚΕΜ), εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1992, σελ. 143-145.

Τα συμβαλλόμενα κράτη δεσμεύονται να λαμβάνουν μέτρα για τη συνειδητοποίηση από το κοινό της ανάγκης προστασίας των πολιτιστικών αγαθών (άρθρο 4), να συνεργάζονται στην πρόληψη των παραβάσεων που τα αφορούν (άρθρο 5), να αναγνωρίζουν τη σοβαρότητα κάθε τέτοιας παράβασης, να την καταστέλλουν κατάλληλα (άρθρο 12) και να καθορίζουν, ευρύτερα από ό,τι συνήθως, την αρμοδιότητά τους για τη δίωξή της (άρθρα 13 - 16). Στο άρθρο 6 προβλέπεται η γενική υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών να συνεργάζονται για την απόδοση των πολιτιστικών αγαθών που ανακαλύπτονται στο έδαφός τους, αφού έχουν προηγουμένως αφαιρεθεί από το έδαφος άλλου συμβαλλόμενου κράτους στη συνέχεια μιας παράβασης. Τα αγαθά αυτά αποδίδονται με ορισμένες διαδικασίες (άρθρα 7 - 11) στο νόμιμο κύριο, στη χώρα όπου έγινε η παράβαση.

(2) Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς [αναθεωρημένη], (Σύμβαση της Μάλτας, 16 Ιανουαρίου 1992)

Η Τρίτη Ευρωπαϊκή Διάσκεψη των Υπευθύνων Υπουργών για την Πολιτιστική Κληρονομιά συνήλθε στη Βαλέτα της Μάλτας. Η Διάσκεψη, με κεντρικό θέμα «η αρχαιολογία στις πόλεις του σήμερα», ασχολήθηκε και με το οξύ και επίκαιρο πρόβλημα της προστασίας των αρχαιολογικών χώρων, που βρίσκονται μέσα στις ταχύτατα αναπτυσσόμενες σήμερα πόλεις και πρότεινε τρόπους για την αντιμετώπιση των αναπόφευκτων συγκρούσεων σχετικά με τις χρήσεις της γης.

Στην ίδια Διάσκεψη υπογράφηκε και η Σύμβαση για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς, που αποτελεί αναθεώρηση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς (Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Λονδίνου, 6 Μαΐου 1969), σύμφωνα με τις νέες απαιτήσεις της πολεοδομικής και οικονομικής ανάπτυξης⁵⁸. Η Σύμβαση, που δεν έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με νόμο, υπογράφηκε από 20 κράτη, μεταξύ των οποίων τα 11 κράτη-μέλη της ΕΟΚ πλην του Βελγίου.

Στο άρθρο 2 § 2 της Σύμβασης προβλέπεται υποχρέωση δημιουργίας εφεδρικών αρχαιολογικών ζωνών για τη διατήρηση υλικών μαρτυριών προς έρευνα από τις επερχόμενες γενεές. Στο άρθρο 3 § 1 προβλέπεται υποχρέωση των συμβαλλόμενων μερών να επιτρέπουν τη διεξαγωγή αρχαιολογικών ανασκαφών, οι οποίες μάλιστα χαρακτηρίζονται ρητά ως εν δυνάμει καταστροφικές τεχνικές, υπό την επιφύλαξη ότι χρησιμοποιούνται κατά το δυνατόν συχνότερα

⁵⁸ Κόνσολα Ντ., *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 71-72.

μη καταστροφικές μέθοδοι αρχαιολογικής έρευνας. Στο άρθρο 3 § 3 τα συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύονται να υπαγάγουν σε προηγούμενη άδεια, στις περιπτώσεις που προβλέπονται από την εσωτερική τους νομοθεσία, τη χρήση ανιχνευτών μετάλλου ή άλλων οργάνων διασκόπησης, ειδικά για σκοπούς αρχαιολογικής έρευνας. Ανάμεσα στις άλλες προσθήκες υπάρχει και το άρθρο 5 σχετικά με την ολοκληρωμένη συντήρηση της αρχαιολογικής κληρονομιάς, που επιβάλλει στενή συνεργασία ανάμεσα στους αρχαιολόγους και τους υπεύθυνους για την κατάρτιση σχεδίων ανάπτυξης.

Επίσης, στο άρθρο 9 § 2 προβλέπεται η υποχρέωση των κρατών-μελών να προαγάγουν την πρόσβαση του κοινού σε βασικά στοιχεία της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, ιδιαίτερος δε στους αρχαιολογικούς χώρους και να ενθαρρύνουν την έκθεση στο κοινό επιλεγμένων αρχαιολογικών θησαυρών. Θέτοντας την υποχρέωση αυτή υπό τον τίτλο «ευαισθητοποίηση του κοινού», η Σύμβαση της Μάλτας στο άρθρο 9 § 1 συνδέει την πρόσβαση των πολιτών στους αρχαιολογικούς χώρους με την ενημέρωσή τους για την πολιτιστική κληρονομιά, την αξία της και τους κινδύνους που την απειλούν⁵⁹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΦΟΡΕΙΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

6.1 Εθνικοί Φορείς

Ο ελληνικός χώρος είναι διάστικτος από αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία με ξεχωριστή αίγλη και γοητεία, στα οποία έχουν αφήσει τη σφραγίδα τους όλες οι έως τώρα γνωστές περίοδοι της μακραίωνης ιστορίας της Ελλάδας. Όσοι επισκέπτονται τη χώρα, έχουν την ευκαιρία να πραγματοποιήσουν ένα μοναδικό «ταξίδι» στο σπάνιο «μωσαϊκό» ιστορικής και πολιτισμικής μνήμης, που βρίσκεται ανεξίτηλα αποτυπωμένο σε κάθε περιοχή της χώρας και αναδεικνύει αβίαστα τις πολύπλευρες εκδοχές του ελληνικού πολιτισμού έως σήμερα⁶⁰.

Μετά τη δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους άρχισε να εκδηλώνεται αυξημένο ενδιαφέρον για την ανάδειξη της εθνικής κληρονομιάς. Ανασκαφική δραστηριότητα παρουσιάστηκε ήδη από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, τόσο από την ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία, όσο και από τις ξένες Αρχαιολογικές Σχολές (Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή,

⁵⁹ Τροβά Ε. (επιμ.), *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 34, 35, 299.

⁶⁰ Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, Τέχνες και Πολιτισμός, *Αρχαιολογικοί χώροι - Μνημεία. Αρχαιολογικοί χώροι*, <http://www.gnto.gr/pages.php?pageID=758&langID=1>.

Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο). Την εποχή αυτή βέβαια το ενδιαφέρον στρεφόταν κυρίως προς τις θέσεις των κλασικών χρόνων. Έτσι, οι αποστολές των ξένων Αρχαιολογικών Σχολών ανέσκαψαν σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους, εντοπισμένους ήδη από καιρό (π.χ. Δελφούς και Δήλο η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, Ολυμπία το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο). Από ελληνικής πλευράς, πρωτοπόρος υπήρξε ο Έφορος Αρχαιοτήτων Χρ. Τσουντας, ο οποίος ανέδειξε πολλές θέσεις των προϊστορικών και πρωτοϊστορικών χρόνων, ανασκάπτοντας στις Μυκήνες (ανάκτορο, θολωτοί και θαλαμοειδείς τάφοι), στις Κυκλάδες και στη Θεσσαλία (νεολιθικές ακροπόλεις Διμηνίου και Σέσκλου).

Σταδιακά, το ενδιαφέρον των ερευνητών στράφηκε και σε άλλες περιόδους του ελληνικού πολιτισμού και από τις αρχές του 20ου αιώνα άρχισαν να ανασκάπτονται και θέσεις των προϊστορικών, πρωτοϊστορικών, ρωμαϊκών και βυζαντινών χρόνων. Παρά τη δραστηριότητα που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια του μεσοπόλεμου, μόνο μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου προχώρησαν ουσιαστικά οι ανασκαφικές έρευνες και κατέστη δυνατό, έπειτα από κατάλληλες εργασίες συντήρησης και αναστήλωσης, να δημιουργηθούν οι πρώτοι οργανωμένοι αρχαιολογικοί χώροι. Η οργανωμένη και συστηματική αρχαιολογική δραστηριότητα κατά το β΄ μισό του 20ου αιώνα είχε ως αποτέλεσμα να αναδειχθούν και να καταστούν επισκέψιμοι για το κοινό αρχαιολογικοί χώροι, που καλύπτουν την περίοδο από την Παλαιολιθική εποχή έως τους νεώτερους χρόνους. Οι αρχαιολογικοί χώροι τελούν υπό την εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού, μέσω των κατά τόπους Εφορειών της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας⁶¹.

6.1.1 Υπουργείο Πολιτισμού

Το Υπουργείο Πολιτισμού (ΥΠΠΟ) ιδρύθηκε το Σεπτέμβριο του 1971 (άρθρα 15 και 30 ΝΔ 957/1971), ενώ η Ελλάδα περνούσε δύσκολες εποχές και η Δημοκρατία είχε καταλυθεί από τη δικτατορία. Αποστολή του είναι η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας από τους αρχαιότερους χρόνους μέχρι σήμερα και η υποστήριξη της ανάπτυξης του σύγχρονου πολιτισμού (άρθρο 1, ΠΔ υπ' αριθ. 191 Οργανισμού ΥΠΠΟ). Είναι ο κρατικός φορέας, ο υπεύθυνος για την άσκηση της κυβερνητικής πολιτικής, που αφορά στην εν γένει ανάπτυξη και διάδοση των γραμμάτων και τεχνών και στην προστασία, διάσωση, ανάδειξη και προβολή του πολιτιστικού περιβάλλοντος και της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

⁶¹ Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, Τέχνες και Πολιτισμός, *Αρχαιολογικοί χώροι - Μνημεία. Αρχαιολογικοί χώροι*, <http://www.gnto.gr/pages.php?pageID=842&langID=1>.

Οι υπηρεσίες του ΥΠΠΟ διακρίνονται στην Κεντρική Υπηρεσία, τις Περιφερειακές Υπηρεσίες και τις Ειδικές Περιφερειακές Υπηρεσίες. Οι κεντρικές (επιτελικές) υπηρεσίες του βρίσκονται στην Αθήνα, ενώ οι περιφερειακές (αποκεντρωμένες) υπηρεσίες του απλώνονται σε όλη την Ελλάδα και λειτουργούν σε επίπεδο νομού. Όσον αφορά την προστασία ακινήτων αρχαίων μνημείων και αρχαιολογικών χώρων η Κεντρική Υπηρεσία⁶² διαθέτει τη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς και τη Γενική Διεύθυνση Αναστήλωσης, Μουσείων και Τεχνικών Έργων. Καθεμία από αυτές τις δύο συμπληρώνεται από Περιφερειακές Υπηρεσίες, ενώ στην πρώτη υπάγονται και Ειδικές Περιφερειακές Υπηρεσίες, όπως είναι μεταξύ άλλων η Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων, οι Εφορείες Παλαιοανθρωπολογίας - Σπηλαιολογίας και τα Αρχαιολογικά Ινστιτούτα.

Η Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς συγκροτείται για τον παραπάνω σκοπό από οργανικές μονάδες, όπως τη Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (έως το τέλος του 4ου αιώνα μ.Χ.), τη Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων (από το τέλος του 4ου αιώνα μ.Χ. έως το 1830), τη Διεύθυνση Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, τη Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων, τη Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεώτερων Μνημείων, τη Διεύθυνση Απαλλοτριώσεων και Ακίνητης Περιουσίας, το Κέντρο Λίθου, τη Γραμματεία Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου. Επίσης, οι Περιφερειακές της Υπηρεσίες είναι οι Εφορείες Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (39) και οι Εφορείες Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (28). Αντίστοιχα, η Γενική Διεύθυνση Αναστήλωσης, Μουσείων και Τεχνικών Έργων συγκροτείται από τη Διεύθυνση Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων και τη Διεύθυνση Αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων (Παράρτημα: Διάγραμμα Ι). Σε καθεμία από τις παραπάνω διευθύνσεις υπάγονται επιμέρους Τμήματα για την καλύτερη άσκηση των αρμοδιοτήτων τους.

Στις αρμοδιότητες της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς μέσω των Διευθύνσεών της και των Τμημάτων αυτών υπάγονται θέματα που αφορούν στη διατήρηση, προστασία, ανάδειξη, οργάνωση, διαμόρφωση και διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων, των μνημείων, των ιστορικών τόπων, των βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων, καθώς και των νεώτερων θρησκευτικών μνημείων (έως το 1830). Επίσης, υπάγονται θέματα που αφορούν στην προστασία του άμεσου φυσικού ή μη περιβάλλοντός τους, στον έλεγχο παντός έργου που επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία, στην

⁶² Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθ. 191 «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού», Αρ. φύλλου 146, 13 Ιουνίου 2003.

κήρυξη, οριοθέτηση και αναοριοθέτησή τους, στον καθορισμό ζωνών προστασίας, στις απαλλοτριώσεις και καταβολές αποζημιώσεων για τη στέρηση χρήσης ακίνητης περιουσίας για αρχαιολογικούς λόγους, στην παραχώρηση αρχαιολογικών χώρων και μνημείων για την πραγματοποίηση καλλιτεχνικών και λοιπών πολιτιστικών εκδηλώσεων και στη χορήγηση σχετικών αδειών, σύμφωνα με το άρθρο 46 του νόμου 3028/2002, στην τήρηση διαρκούς καταλόγου αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, στην κωδικοποίηση της αρχαιολογικής νομοθεσίας και της σχετικής νομολογίας, καθώς και στον έλεγχο, στη συντήρηση και στην αποκατάσταση των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων.

Στις αρμοδιότητες των Περιφερειακών Υπηρεσιών της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς μέσω των Εφορειών τους και των Τμημάτων αυτών υπάγονται θέματα που αφορούν στην αποκάλυψη, διατήρηση, προστασία και φύλαξη των αρχαιοτήτων, στην επιστημονική έρευνα, στη διαχείριση και εκτέλεση οποιουδήποτε αρχαιολογικού έργου συντήρησης, επισκευής, αποκατάστασης, αναστήλωσης, ανάδειξης και διαμόρφωσης των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων, καθώς και του φυσικού ή μη περιβάλλοντός τους και στην εν γένει μέριμνα εφαρμογής της ισχύουσας νομοθεσίας περί προστασίας των αρχαιοτήτων.

Στις αρμοδιότητες της Γενικής Διεύθυνσης Αναστήλωσης, Μουσείων και Τεχνικών Έργων μέσω των Διευθύνσεών της και των Τμημάτων αυτών υπάγονται θέματα που αφορούν στις τεχνικές μελέτες στερέωσης, αναστήλωσης, αποκατάστασης, διαμόρφωσης και ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων (έως το 1830).

Οι Διευθύνσεις της Κεντρικής Υπηρεσίας που υπάγονται στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς και στη Γενική Διεύθυνση Αναστήλωσης, Μουσείων και Τεχνικών Έργων συνεργάζονται με τις κατά τόπο και καθ' ύλην αρμόδιες Περιφερειακές και Ειδικές Περιφερειακές Υπηρεσίες. Οι τελευταίες, όπου υπάρχουν, ασκούν τις αρμοδιότητές τους κατά τόπον στα όρια των περιοχών τους και εκτελούν έργα, που περιλαμβάνονται στα ετήσια Προγράμματα Δράσης των παραπάνω Γενικών Διευθύνσεων, με αυτεπιστασία και απολογιστικά.

Με βάση το ΥΠΠΟ οι διαπιστωμένες ανάγκες για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι:

(α) Η αποκατάσταση, συντήρηση και διατήρηση των μνημείων εκείνων που έχει αναγνωριστεί η ιστορική τους αξία και συγκεντρώνουν το διεθνές ενδιαφέρον ως μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

(β) Η αναβάθμιση της υποδομής μιας μεγάλης κατηγορίας σημαντικών αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, που είναι λιγότερο προβεβλημένα και χρήζουν πολλαπλών επεμβάσεων.

(γ) Η αποκατάσταση διατηρητέων νεότερων μνημείων, τα οποία ήδη φιλοξενούν δραστηριότητες του Σύγχρονου Πολιτισμού, καθώς και η αναστήλωση μνημείων αυτής της κατηγορίας με στόχο την επαναλειτουργία τους ως πόλων πολιτιστικής ανάπτυξης.

(δ) Η ανάπτυξη υπηρεσιών πληροφόρησης και εξυπηρέτησης κοινού, η ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων και πολιτιστικών εκδηλώσεων, η υλοποίηση δράσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού σε σχέση με την πολιτιστική κληρονομιά και γενικά τα μέτρα βελτίωσης της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών.

Τέλος, το ΥΠΠΟ έχει δραστηριοποιηθεί σε μεγάλα προγράμματα που αφορούν το πολιτιστικό περιβάλλον και εν γένει την πολιτιστική κληρονομιά⁶³, όπως:

(α) Επικράτεια Πολιτισμού: Το κορυφαίο πρόγραμμα του ΥΠΠΟ για την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης πολιτιστικής πολιτικής είναι το Ενιαίο Δίκτυο Πολιτισμού, στο οποίο συγκλίνουν όλα τα προγράμματα, όλα τα δίκτυα του Υπουργείου, είτε αφορούν στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, είτε στον τομέα της πολιτιστικής ανάπτυξης.

(β) Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας: Η συνένωση των σπουδαιότερων αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας δημιουργεί το μεγαλύτερο και σημαντικότερο αρχαιολογικό πάρκο της Ελλάδας και αποτελεί ταυτόχρονα την ουσιαστικότερη περιβαλλοντική παρέμβαση στην καρδιά της πόλης.

(γ) Συντήρηση Μνημείων Ακροπόλεως: Πρόγραμμα συντήρησης και στερέωσης των μνημείων της Ακρόπολης, που έχει δημιουργήσει Σχολή Αναστήλωσης στην Ελλάδα με διεθνή ακτινοβολία και αναγνώριση.

(δ) Νέο Μουσείο Ακροπόλεως: Πρόγραμμα ανέγερσης του μουσείου, που θα στεγάσει τα γλυπτά και τα άλλα αριστουργήματα από την Ακρόπολη, που σήμερα βρίσκονται στο μικρό μουσείο και στις αποθήκες, καθώς και εκείνα που αποσπάρθηκαν από τα μνημεία στις αρχές του περασμένου αιώνα.

(ε) Πρόγραμμα «ΜΕΛΙΝΑ»: Πρόγραμμα των Υπουργείων Πολιτισμού και Παιδείας, που εισάγει την τέχνη στα σχολεία με τρόπους πρωτότυπους και φέρνει τα παιδιά σε επαφή με τον πολιτισμό από την αρχή της στοιχειώδους εκπαίδευσης.

(στ) Έδρες Νεοελληνικών Σπουδών στο εξωτερικό: Έδρες ή Τμήματα Πανεπιστημίων του εξωτερικού, τα οποία προσφέρουν προπτυχιακά ή μεταπτυχιακά προγράμματα Νεοελληνικών Σπουδών.

⁶³ Υπουργείο Πολιτισμού, Ιστοσελίδα «ΟΔΥΣΣΕΑΣ», http://www.culture.gr/2/23/index_gr.html.

6.1.1.1 Τοπικά Συμβούλια Μνημείων

Σύμφωνα με τον αρχαιολογικό νόμο 3028/2002, τα Τοπικά Συμβούλια Μνημείων (ΤΣΜ) συγκροτούνται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού στην έδρα κάθε διοικητικής περιφέρειας και στις νησιωτικές περιοχές, όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο. Αποτελούνται από έντεκα (11) μέλη και είναι αρμόδια να γνωμοδοτούν για όλα τα ζητήματα που αφορούν σε μνημεία, χώρους και τόπους της περιφέρειάς τους (εκτός από αυτά της § 5γ του άρθρου 50). Τα ΤΣΜ είναι δυνατό να εξετάζουν εκ νέου, μετά από αίτηση του ενδιαφερόμενου, ένα ζήτημα που έχει ήδη κριθεί, μόνο εάν διαπιστώνουν ότι προέκυψαν εκ των υστέρων νέα ουσιώδη στοιχεία.

6.1.1.2 Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο

Το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο (ΚΑΣ) αποτελεί κορυφαίο γνωμοδοτικό και επιστημονικό όργανο του ΥΠΠΟ, το οποίο έχει καταστεί αναγνωρίσιμο και οι συνεδριάσεις του αναδεικνύουν θέματα ευρύτερου ενδιαφέροντος⁶⁴. Η συγκρότηση και η λειτουργία του ΚΑΣ καθορίζονται με βάση τον αρχαιολογικό νόμο 3028/2002, το Προεδρικό Διάταγμα 191/2003 «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού» (ΦΕΚ Α' 146/13.6.2003), την Υπουργική Απόφαση ΥΠΠΟ/ΔΟΕΠΥ/ΤΟΠΥΝΣ/14/3698/20.1.2004 (ΦΕΚ 70/Β/20.1.2004) «Οργάνωση και Λειτουργία των Συμβουλίων του Ν. 3028/2002 στο Υπουργείο Πολιτισμού» και τις σχετικές διατάξεις του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας, Δεύτερο Κεφάλαιο, Συλλογικά Όργανα της Διοίκησης).

Σύμφωνα με το νόμο 3028/2002 το ΚΑΣ συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και αποτελείται από δεκαεπτά (17) μέλη. Στην αρμοδιότητά του ανήκουν θέματα που αφορούν στην προστασία αρχαιολογικών χώρων, αρχαίων μνημείων και ιστορικών τόπων, που αποτέλεσαν το χώρο εξαίρετων ιστορικών ή μυθικών γεγονότων, που χρονολογούνται έως το 1830 (άρθρο 50). Κύριοι στόχοι του Συμβουλίου είναι η διάσωση και η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, η χάραξη μακροπρόθεσμης αλλά και η έγκριση μιας βραχυπρόθεσμης πολιτιστικής πολιτικής και όλα αυτά συνδυασμένα με την εξασφάλιση της αιχμώδους ανάπτυξης της Ελλάδας. Σημαντικά έργα, που συνέβαλαν καθοριστικά στη διαμόρφωση της σύγχρονης πολιτιστικής φυσιογνωμίας της χώρας μας, όπως η ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων, οι αναστηλώσεις μνημείων, η κατασκευή μουσείων, αλλά και η ανασκαφική δραστηριότητα των ελληνικών και ξένων Αρχαιολογικών Σχολών, αποτέλεσαν αντικείμενο των συνεδριάσεων του ΚΑΣ.

⁶⁴ Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο, http://www.culture.gr/2/20/201/kas_gr.html.

Ως το ανώτατο γνωμοδοτικό όργανο επί θεμάτων προστασίας, διαχείρισης και ανάδειξης των αρχαιοτήτων, το ΚΑΣ γνωμοδοτεί με ισχυρές θεσμικές εγγυήσεις αυτονομίας και ανεξαρτησίας για υποθέσεις μείζονος σημασίας, καθώς και για θέματα που παραπέμπονται σε αυτό από τον Υπουργό Πολιτισμού. Στο Συμβούλιο υποβάλλονται φάκελοι υποθέσεων για τις οποίες έχει αποκλεισθεί η δυνατότητα αντιμετώπισής τους σε επίπεδο Εφορειών Αρχαιοτήτων, Τοπικών Συμβουλίων ή Διευθύνσεων της Κεντρικής Υπηρεσίας του ΥΠΠΟ. Τα θέματα προς γνωμοδότηση υποβάλλονται στο Συμβούλιο από τις αρμόδιες Διευθύνσεις, ευθύνη των οποίων αποτελεί ο έλεγχος της πληρότητας του φακέλου, καθώς και η κατάθεσή του στη Γραμματεία του Συμβουλίου εντός των προβλεπομένων προθεσμιών. Η συζήτηση των θεμάτων γίνεται με βάση την ημερήσια διάταξη, η οποία συντάσσεται από τη Γραμματεία του Συμβουλίου, κατόπιν εισηγήσεως των αρμοδίων Διευθύνσεων και υπογράφεται από τον Πρόεδρο του Συμβουλίου, Γενικό Γραμματέα του ΥΠΠΟ.

Μια ακολουθούμενη απαραίτητη πρακτική σε θέματα σύνθετα ή μείζονος ενδιαφέροντος είναι η πραγματοποίηση αυτοψιών, ώστε τα μέλη να διαμορφώσουν άμεση γνώμη επί τόπου. Εκεί έχουν δικαίωμα να παραστούν και να εκφράσουν την άποψή τους οι ενδιαφερόμενοι. Οι πολίτες, θέματα των οποίων εξετάζονται από το ΚΑΣ, διαθέτουν το δικαίωμα να παρευρίσκονται και στη σχετική Συνεδρίαση, καθώς από το νόμο 3028/2002 ορίζεται ότι: «Πρόσωπα των οποίων οι υποθέσεις άγονται ενώπιον του Συμβουλίου μπορούν να παρίστανται και με ή δια δικηγόρου και να χρησιμοποιούν τεχνικούς συμβούλους, προκειμένου να εκθέσουν τις απόψεις τους και να απαντήσουν σε τυχόν ερωτήσεις των μελών ή εισηγητών» (άρθρο 52 § 6). Για να ασκηθεί το συγκεκριμένο δικαίωμα πρέπει να κατατεθεί από τον ενδιαφερόμενο πολίτη αίτηση παράστασης. Η Γραμματεία του ΚΑΣ είναι υπεύθυνη και υποχρεούται για την έγκαιρη και γραπτή ειδοποίηση των πολιτών που έχουν υποβάλει αίτηση παράστασης, ώστε να παρευρίσκονται στην εξέταση των θεμάτων που τους αφορούν.

Μετά τη συζήτηση ενός θέματος, ο φάκελος της υπόθεσης επιστρέφεται στην αρμόδια Διεύθυνση και συμπληρώνεται με τη Γνωμοδότηση, που υπογράφεται από τον Πρόεδρο του Συμβουλίου και Γενικό Γραμματέα του ΥΠΠΟ. Ακολουθεί η έκδοση της Υπουργικής Απόφασης επί του ζητήματος, για το περιεχόμενο της οποίας ο Υπουργός δεν δεσμεύεται από τη Γνωμοδότηση. Καθώς, λοιπόν, η Γνωμοδότηση δεν επιφέρει έννομες συνέπειες, ο πολίτης μπορεί να κινηθεί μόνο κατά της Υπουργικής Απόφασης που σχετίζεται με το θέμα το οποίο τον ενδιαφέρει, υποβάλλοντας αίτηση θεραπείας και αίτηση ακυρώσεως στο Σ.τ.Ε. μέσα στις προβλεπόμενες προθεσμίες. Με την αίτηση θεραπείας ο πολίτης ζητά από τη διοικητική αρχή, η

οποία εξέδωσε την πράξη (στην περίπτωση μας η αρμόδια διοικητική αρχή είναι ο Υπουργός και όχι το ΚΑΣ), την ανάκληση ή την τροποποίησή της.

Το ΚΑΣ γνωμοδοτεί για την κατασκευή μεγάλων, σημαντικών και κοινωφελών έργων, που κατασκευάζονται ανά την Ελλάδα και συνδέονται είτε άμεσα, είτε έμμεσα με την πολιτιστική μας κληρονομιά. Επίσης, επιδιώκει τη διασύνδεση των μνημείων με τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα και την ανάπτυξη σύγχρονων πολιτιστικών θεσμών. Τέλος, το ΚΑΣ, γνωμοδοτώντας επί των γενικών κατευθύνσεων της αρχαιολογικής πολιτικής, ασχολείται και με τη δράση - έργο των ξένων Αρχαιολογικών Σχολών. Οι Σχολές υποβάλλουν το ετήσιο και πενταετές πρόγραμμα δράσης τους, αλλά το ΚΑΣ έχει την αρμοδιότητα ελέγχου των δραστηριοτήτων τους. Οι ξένες Σχολές υποχρεούνται να καταθέσουν συγκεκριμένο πρόγραμμα ανασκαφών, το συμμετέχον σε αυτές προσωπικό, βιογραφικά των επιστημονικών συνεργατών τους, καθώς και χρονοδιάγραμμα εργασιών. Σε ορισμένες περιπτώσεις το ΚΑΣ δύναται να γνωμοδοτήσει υπέρ της ανάκλησης άδειας ανασκαφής, της διακοπής εργασιών, καθώς και του αποκλεισμού μελών των Σχολών από ανασκαφικές εργασίες στην Ελλάδα.

6.1.2 Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί

Εκτός από τους κρατικούς φορείς, που ρυθμίζουν και μεριμνούν για την προστασία της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, υπάρχουν και οι Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί (ΜΚΟ), που έχουν ιδρυθεί στη χώρα μας και που δραστηριοποιούνται με διάφορους τρόπους, προσφέροντας σημαντικό έργο για το σκοπό αυτό. Ο σημαντικότερος από αυτούς τους οργανισμούς, που ασχολείται άμεσα και ενεργά με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι η Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

6.1.2.1 Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η Ελληνική Εταιρεία (ΕΕ) ιδρύθηκε το 1971 - 1972. Βασικός άξονας των ενδιαφερόντων της είναι τόσο το φυσικό, όσο και το πολιτιστικό περιβάλλον⁶⁵. Ο σκοπός των δραστηριοτήτων της είναι η προστασία, η ανάδειξη και η διατήρησή του, η ενημέρωση και η ενθάρρυνση των πολιτών και ο τρόπος δράσης της είναι η παρέμβαση και η συσπείρωση. Ειδικότερα, όσον αφορά το πολιτιστικό περιβάλλον ο στόχος και η φιλοσοφία της ΕΕ είναι:

⁶⁵ Ελληνική Εταιρεία Ελλάδος, <http://www.ellinikietairia.gr>.

(α) Να τονώνει το ενδιαφέρον και την πεποίθηση των Ελλήνων για την αξία της πολιτιστικής τους κληρονομιάς (ιστορικής, καλλιτεχνικής και αρχιτεκτονικής), τη σημασία της προστασίας της, καθώς και την αισθητική αξία του πολιτιστικού περιβάλλοντος της χώρας.

(β) Να προβάλλει την ιδέα και τις πρακτικές της βιώσιμης (αειφόρου) ανάπτυξης με την πιο πλατειά έννοια του όρου, στοχεύοντας στην αρμονική συνύπαρξη του ανθρώπου με την πολιτιστική του κληρονομιά.

(γ) Να υποστηρίζει τις επεμβάσεις εκείνες που θα βελτιώσουν το πολιτιστικό περιβάλλον και που θα αποτρέψουν κάθε είδους καταστροφές, παραποιήσεις και αλλοιώσεις του.

(δ) Να συμβάλλει με κάθε νόμιμο μέσο στην προστασία και την ορθή διαχείριση της ανθρωπογενούς κληρονομιάς της χώρας.

Η ΕΕ έπαιξε καίριο ρόλο στον αγώνα για τη συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας του περιβάλλοντος. Και στις δυο βασικές συνταγματικές αναθεωρήσεις του Συντάγματος, το 1975 και το 2001, ήταν ενεργητικά παρούσα. Το 1975, με εμπειριστατωμένη πρότασή της και ασκώντας θετική επιρροή στους κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους, πέτυχε να καθιερωθεί ειδικό άρθρο (24) για την προστασία του περιβάλλοντος στο νέο δημοκρατικό σύνταγμα. Το 2001, συμβάλλοντας ενεργητικά στη συσπείρωση μεγάλου αριθμού κοινωνικών φορέων, έφερε μαζί τους θετικό αποτέλεσμα, τη βελτίωση του άρθρου 24 και τη συμπερίληψη της βασικής διάταξης (που είχε προτείνει από το 1975), ότι η προστασία του περιβάλλοντος είναι δικαίωμα του καθενός. Από το 1992, με τη βοήθεια του νομικού της συμβούλου, η ΕΕ ανέλαβε μια σειρά σημαντικών δικαστικών αγώνων στο Σ.τ.Ε. για θέματα περιβάλλοντος.

Η ΕΕ από την ίδρυσή της δραστηριοποιήθηκε εντατικά και στην προστασία και ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και το 1996 δημιούργησε το Ειδικό Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς. Παράλληλα, σημαντικός στόχος της είναι η συνεργασία με τους πολίτες και η ευαισθητοποίηση και ένταξή τους στην κοινή προσπάθεια για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Για να επιτύχει το στόχο της βρίσκεται σε διαρκή επικοινωνία με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, σχολιάζοντας τα τρέχοντα θέματα που αφορούν το πολιτιστικό περιβάλλον σε ειδικά άρθρα, εκπομπές και αφιερώματα. Επίσης, η ΕΕ συνεργάστηκε διεθνώς σε θέματα περιβαλλοντικής πληροφόρησης και συμμετοχής των πολιτών και η συμμετοχή της ήταν ενεργητική στη βελτίωση της σχετικής Οδηγίας 90/313/ΕΟΚ. Είναι φανερό από την ιστορική της πορεία ότι η ΕΕ δίνει την ευκαιρία δραστηριοποίησης στο χώρο της πολιτιστικής κληρονομιάς σε όλους όσους θέλουν να δείξουν το ενδιαφέρον τους, όχι μόνο με λόγια, αλλά με πραγματικό έργο.

6.2 Διεθνείς Οργανισμοί

Οι Παγκόσμιοι Οργανισμοί που δραστηριοποιούνται, όσον αφορά τις διαδικασίες προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: τους διακυβερνητικούς, οι οποίοι αναπτύσσουν δραστηριότητα σε διάφορα πεδία με κυριότερο αυτό που ασχολείται με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και τους μη κυβερνητικούς, οι οποίοι ασκούν τη δραστηριότητά τους σε ειδικούς τομείς της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι σημαντικότεροι είναι:

6.2.1 Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO)

Από τους διεθνείς διακυβερνητικούς οργανισμούς τη μεγαλύτερη δραστηριότητα σε θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει η UNESCO⁶⁶. Η ιδρυτική Πράξη της, η οποία υπογράφηκε το 1945, προβλέπει στο πρώτο άρθρο της (§ 2γ) ότι ένας από τους σκοπούς της είναι «να διατηρήσει, να προαγάγει και να διαδώσει τη γνώση, εξασφαλίζοντας τη συντήρηση και την προστασία της παγκόσμιας κληρονομιάς σε βιβλία, έργα τέχνης και άλλα μνημεία ιστορικού ή επιστημονικού ενδιαφέροντος και συστήνοντας στους ενδιαφερόμενους λαούς τις κατάλληλες διεθνείς συμβάσεις».

Με την ίδρυση της UNESCO οι εξελίξεις στο διεθνή χώρο επιταχύνονται. Η ίδια από εκείνη τη στιγμή έδωσε επαρκή δείγματα γραφής για τη φιλοσοφία και τις προτεραιότητές της στον τομέα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και οριοθέτησε, ως ένα σημείο, το πλαίσιο δράσης μέσα στο οποίο θα κινούνταν στο μέλλον. Οι πρωτοβουλίες της είναι εκείνες που στάθηκαν καθοριστικές, όχι μόνο για την εδραίωση της πεποίθησης ότι η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας απαιτεί διεθνή συνεργασία, αλλά και για την καθιέρωση γενικά αποδεκτών κανόνων, που πρέπει να διέπουν την πρακτική της προστασίας αυτής.

Έτσι, με βάση το σκοπό της ίδρυσής της η UNESCO έχει αναπτύξει δράση στο πεδίο της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία εκδηλώνεται σε τρεις κύριους τομείς:

⁶⁶ Κόνσολα Ντ., *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 30-31, 63-65.

(α) Τον κανονιστικό τομέα, όπου έχει επικεντρωθεί στη σύνταξη, την υιοθέτηση και την προώθηση Συμβάσεων (3) και Συστάσεων (10), που συγκροτούν ένα ισχυρό διεθνές νομικό πλαίσιο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, σε διεθνές αλλά και εθνικό επίπεδο.

(β) Τον επιχειρησιακό τομέα, όπου συνίσταται στη χορήγηση βοήθειας στα κράτη-μέλη για συντήρηση, αποκατάσταση και ανάδειξη μνημείων και χώρων, με ως σημαντικότερη παρέμβαση τις λεγόμενες «Διεθνείς Εκστρατείες Διάσωσης», που αποτελούν μακροχρόνια και πολυδάπανα προγράμματα.

(γ) Τον τομέα διάδοσης επιστημονικών και τεχνικών πληροφοριών, όπου καλύπτει την έκδοση τεχνικών εγχειριδίων, μελετών και περιοδικών, καθώς και τη διοργάνωση συνεδρίων, τη διεξαγωγή ερευνών και την προώθηση επιστημονικών ανταλλαγών.

Τέλος, σύμφωνα με τον κατάλογο της UNESCO έχουν ανακηρυχθεί ως Μνημεία Πολιτιστικής Κληρονομιάς οι παρακάτω αρχαιολογικοί χώροι και πολιτιστικοί τόποι της Ελλάδας⁶⁷:

- Άγιο Όρος (Μοναστικό Συγκρότημα Άθως) - 1988
- Αθήνα (Ακρόπολη) - 1987
- Βάσσειες (Ναός Επικούρειου Απόλλωνα) - 1986
- Βεργίνα (Αιγαί) - 1996
- Δελφοί (αρχαιολογικός χώρος) - 1987
- Δήλος (αρχαιολογικός χώρος) - 1990
- Επίδαυρος (αρχαιολογικός χώρος) - 1988
- Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου - 1988
- Μετέωρα (Μοναστικό Συγκρότημα) - 1988
- Μονές: Δαφνίου (Αττική), Οσίου Λουκά (Φωκίδα) και Νέας Μονής Χίου - 1990
- Μυκήνες και Τίρυνθα (αρχαιολογικοί χώροι) - 1999
- Μιστράς (Μεσαιωνική Πολιτεία) - 1989
- Ολυμπία (αρχαιολογικός χώρος) - 1989
- Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή Θεσσαλονίκη - 1988
- Πάτμος: Μονή Αγίου Ιωάννη Θεολόγου και Σπήλαιο Αποκαλύψεως - 1999
- Σάμος: Πυθαγόρειον και Ηραίον - 1992

⁶⁷ Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, Τέχνες και Πολιτισμός, *Αρχαιολογικοί χώροι - Μνημεία. Αρχαιολογικοί χώροι*, <http://www.gnto.gr/pages.php?pageID=758&langID=1>.

6.2.2 Διεθνές Κέντρο για τη Μελέτη της Συντήρησης και της Αποκατάστασης των Πολιτιστικών Αγαθών (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property: ICCROM)

Το Κέντρο ιδρύθηκε το 1959 με πρωτοβουλία της UNESCO, ως αυτόνομος διακυβερνητικός οργανισμός⁶⁸. Σε αυτό συμμετέχουν ως κανονικά μέλη κυβερνήσεις κρατών και ως συνδεδεμένα μέλη ιδιωτικά ιδρύματα ειδικευμένα στη συντήρηση των πολιτιστικών αγαθών. Κύριοι σκοποί του είναι η συλλογή, η μελέτη και η διάδοση στοιχείων σχετικών με τη συντήρηση και την αποκατάσταση των πολιτιστικών αγαθών, η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών και η οργάνωση εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Βασική δραστηριότητα του ICCROM είναι η τακτική διεξαγωγή σεμιναρίων στην έδρα του στη Ρώμη για την κατάρτιση ειδικευμένων στελεχών σε θέματα συντήρησης και αποκατάστασης αρχιτεκτονικών μνημείων, τοιχογραφιών, χαρτιού κλπ.. Παράλληλα, οργανώνει ή συμμετέχει σε σεμινάρια που πραγματοποιούνται σε άλλες χώρες με τη συνεργασία τοπικών κέντρων ή αρμόδιων υπηρεσιών. Άλλες δραστηριότητές του είναι η αποστολή ειδικών για παροχή συμβουλών και τεχνικής βοήθειας, η έκδοση ειδικών μελετών, η διοργάνωση συνεδρίων και συμποσίων.

6.2.3 Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Χώρων (International Council on Monuments and Sites: ICOMOS)

Το ICOMOS ιδρύθηκε υπό την αιγίδα της UNESCO το 1965 και είναι ο μόνος διεθνής μη κυβερνητικός οργανισμός που ασχολείται αποκλειστικά με θεωρητικά, μεθοδολογικά και τεχνικά θέματα προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς⁶⁹. Σε αυτόν συμμετέχουν ως μέλη άτομα ή συλλογικές οντότητες και όχι κυβερνήσεις. Όπως προσδιορίζεται στην Ιδρυτική του Πράξη κύριοι σκοποί του είναι η διευκόλυνση των επαφών ανάμεσα σε ειδικούς επιστήμονες, η συλλογή και η αξιολόγηση πληροφοριών, η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών για την ίδρυση Κέντρων Τεκμηρίωσης, η οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και η προώθηση της σύναψης και της εφαρμογής διεθνών Συμβάσεων για τη συντήρηση και την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

⁶⁸ Κόνσολα Ντ., *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 31-32.

⁶⁹ Κόνσολα Ντ., *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 29, 33.

Το 1964 διατυπώθηκε η «Διεθνής Χάρτα για τη Συντήρηση και Αποκατάσταση των Μνημείων και Αρχαιολογικών Χώρων» της ICOMOS, η οποία στο άρθρο 5 υπογραμμίζει ότι η προστασία μνημείων και χώρων διευκολύνεται πάντοτε από την αξιοποίησή τους για κάποιο κοινωνικά χρήσιμο σκοπό, υπό την προϋπόθεση ότι ο μνημειακός χώρος προφυλάσσεται πάντοτε επαρκώς. Το 1990 με τη «Χάρτα για την Προστασία και Διαχείριση της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς» της ICOMOS ορίζεται ότι η κινητοποίηση και ενεργός συμμετοχή των πολιτών στην προστασία των αρχαιολογικών θησαυρών πρέπει να αποτελεί κρατική επιδίωξη, στο μέτρο που κάθε προστατευτικό μέτρο λαμβάνεται τελικά χάριν του κοινωνικού συνόλου⁷⁰. Για την πραγματοποίηση των παραπάνω σκοπών το ICOMOS χρησιμοποιεί διάφορα πρόσφορα μέσα, ανάμεσα στα οποία είναι η διοργάνωση διεθνών συμποσίων, οι εκδόσεις μελετών και του ειδικού περιοδικού Monumentum, η οργάνωση προγραμμάτων κατάρτισης, η αποστολή εμπειρογνομόνων σε διάφορες χώρες και η παροχή υπηρεσιών στην UNESCO. Τέλος, ο οργανισμός αυτός διαθέτει στην έδρα του στο Παρίσι μεγάλο Κέντρο Τεκμηρίωσης και Βιβλιοθήκη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Το πολιτιστικό περιβάλλον αποτελεί για κάθε άνθρωπο μια εξαιρετικά σημαντική παράμετρο για τη συνειδητοποίηση και αναγνώριση της εθνικής του ταυτότητας. Οι λαοί, οι οποίοι διαμορφώνουν κοινή συνείδηση και αξίες, αισθάνονται έντονα την ανάγκη να έρθουν σε επαφή με το ιστορικό τους παρελθόν και να γνωρίσουν τα δημιουργήματα των προγόνων τους. Η πολιτιστική κληρονομιά είναι ο πιο κρίσιμος παράγοντας τοποθέτησεως ενός έθνους στο χώρο και στο χρόνο, ο σύνδεσμος μεταξύ του παρελθόντος του και του παρόντος του. Αποτελεί το συλλογικό τρόπο έκφρασης των ατόμων κατά την επαφή τους με το περιβάλλον τους. Τόσο το περιβάλλον ως δημιούργημα της φύσης, όσο και η καλλιτεχνική δημιουργία του ανθρώπου αναζητούν τη διατήρησή τους. Όλα τα παραπάνω αποτελούν τους λόγους δημοσίου ενδιαφέροντος για την πολιτιστική κληρονομιά και ως εκ τούτου αδιαμφισβήτητου δημοσίου συμφέροντος για την προστασία της. Το φαινόμενο αυτό παρουσιάζεται ακόμη εντονότερο σε ένα σύγχρονο κράτος όπως το ελληνικό, με την τόσο πολύμορφη δραστηριότητα στον ευρύτερο ιστορικό του χώρο, σε τελείως διαφορετικές ιστορικές περιόδους και με τις τόσο εκ διαμέτρου αντίθετες μεταξύ τους επιρροές. Εάν μάλιστα αναλογιστεί κανείς την επιρροή του ελληνικού

⁷⁰ Τροβά Ε. (επιμ.), *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 298-299.

πολιτισμού σε αυτό που σήμερα ονομάζουμε «δυτικό πολιτισμό», διαπιστώνει πόσο ουσιώδης είναι η διατήρηση και η προστασία του⁷¹.

Το δικαίωμα στο περιβάλλον ως συλλογικό δικαίωμα, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 24 § 1 του Συντάγματος, θεμελιώνει, εκτός από ατομικό και κοινωνικό, και πολιτικό δικαίωμα. Το δικαίωμα αυτό εκλαμβάνεται στην πιο ευρεία έννοια⁷²: (α) ως δικαίωμα συμμετοχής των πολιτών σε όλα τα στάδια στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, οι οποίες καταλήγουν κατά κανόνα στην έκδοση διοικητικών πράξεων, που αφορούν τη διαχείριση και προστασία του περιβάλλοντος και μπορεί να διακριθεί σε συμμετοχή στο στάδιο προετοιμασίας των αποφάσεων και σε συμμετοχή στο στάδιο λήψης των αποφάσεων με συμβουλευτικές αρμοδιότητες, (β) ως δικαίωμα στην ευρεία άσκηση ένδικων μέσων, που είτε κατοχυρώνουν το δικαίωμα για πληροφόρηση και συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, είτε δίνουν τη δυνατότητα για μια αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος και τέλος (γ) ως δικαίωμα πληροφόρησης και ενημέρωσης των πολιτών εκ μέρους της διοίκησης για όλα τα θέματα που αφορούν το περιβάλλον και την προστασία του.

Η συμμετοχή των πολιτών σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος μπορεί να πραγματοποιηθεί σε τρία επίπεδα: (α) στο καθαρά ατομικό επίπεδο, (β) στο επίπεδο ομάδων ατόμων χωρίς αναγνωρισμένο νομικό καθεστώς, οι οποίες αναλαμβάνουν διάφορες πρωτοβουλίες και (γ) στο επίπεδο οργανώσεων με αναγνωρισμένο νομικό καθεστώς, οι οποίες μπορούν να έχουν και δικαίωμα δικαστικής επιδίωξης των συμφερόντων τους όταν θίγεται το περιβάλλον. Εξάλλου, η συμμετοχή των πολιτών στις αποφάσεις της διοίκησης, που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος και που υλοποιούνται βεβαίως με τις διοικητικές πράξεις στις οποίες οι αποφάσεις αυτές καταλήγουν, βρίσκει νομιμοποιητικό έρεισμα: (α) στην ουσιαστική πραγμάτωση του περιεχομένου της Δημοκρατίας, (β) στην ύπαρξη του κοινωνικού δικαιώματος του ατόμου επί του περιβάλλοντος και επομένως επί της προστασίας του και (γ) στη διαρκώς εντονότερη συνειδητοποιούμενη ανάγκη ενός ισόρροπου μοιράσματος της ρύθμισης και της αντιμετώπισης των κοινωνικών αναγκών ανάμεσα στη δημόσια εξουσία και την κοινωνία των πολιτών, ως σύνολο δυναμικό με ρυθμιστική ικανότητα.

Τα τελευταία χρόνια στη σύγχρονη αντίληψη, ο ρόλος της συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών στα θέματα προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος αρχίζει να αποκτά μεγάλη

⁷¹ Τροβά Ε. (επιμ.), *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 375-376, 564.

⁷² Greenchem, *Ενεργοί πολίτες: Πώς μπορούμε ως ενεργοί πολίτες να δράσουμε για την προστασία του περιβάλλοντος;*, <http://www.greenchem.robolo.org/a4.html>.

σημασία. Και αυτό γιατί γίνεται πλέον κατανοητό ότι η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος δεν μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω της κρατικής δραστηριότητας, η οποία συχνά ολιγορεί, ενώ τις περισσότερες φορές επεμβαίνει κατασταλτικά και όχι προληπτικά στην προστασία του, αλλά χρειάζεται να υπάρχει και κοινωνική κινητοποίηση, ενεργητική δηλαδή συμμετοχή των πολιτών σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον αυτό. Ακριβώς αυτή η τελευταία μπορεί να συμβάλλει, όχι μόνο στην αφύπνιση της διοίκησης για την καταστολή των παραβάσεων και την αποκατάσταση των οποιονδήποτε βλαβών, αλλά και, το σημαντικότερο, στην επέκταση της πολιτικής της προστασίας στο σχεδιασμό και την πρόληψη. Μη κυβερνητικές οργανώσεις για το πολιτιστικό περιβάλλον, συλλογικοί φορείς και ενώσεις πολιτών μετατρέπονται έτσι σε μοχλούς πίεσης απέναντι στους κυβερνώντες και στη διοίκηση, απαιτώντας αποτελεσματικότερη προστασία με μέτρα προληπτικού χαρακτήρα και συνεπή εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας⁷³.

Ένα από τα βασικά προληπτικά μέτρα είναι η υποχρέωση της Διοίκησης να παρέχει στους πολίτες όλες τις απαραίτητες πληροφορίες που διαθέτει για την κατάσταση των επιμέρους παραμέτρων του πολιτιστικού περιβάλλοντος, καθώς και όλα τα μέτρα που προτίθεται να λάβει για την προστασία του. Προφανής είναι η ανάγκη ολοκληρωμένης και υπεύθυνης πληροφόρησης του πολίτη και της κοινωνίας σε τέτοια ζητήματα. Όσο περισσότερο ενημερωμένος είναι ο πολίτης, τόσο μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση αποκτά. Καθοριστική σημασία έχει εν προκειμένω το δικαίωμα πρόσβασης του πολίτη στη διοίκηση για την ακριβή γνώση όλων των στοιχείων, που συνθέτουν τις βασικές παραμέτρους μιας περιβαλλοντικής υπόθεσης. Προς την κατεύθυνση αυτή πρέπει να γίνουν επίμονες προσπάθειες με μεθοδικό και συστηματικό τρόπο⁷⁴. Επίσης, βαρύνουσα σημασία έχει η ενθάρρυνση της συμμετοχής των πολιτών με τη θεσμοθέτηση κατάλληλων μηχανισμών στη διατήρηση και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, λαμβανομένου υπόψη ότι η συναίνεση και η συμμετοχή της κοινωνίας ενισχύει τη νομιμοποίηση και στη συνέχεια την αποτελεσματικότητα της αντίστοιχης δημοσίας πολιτικής. Υπό το πρίσμα αυτό, είναι αναμφίβολα σημαντικό ότι ο νέος αρχαιολογικός νόμος δεν περιορίζεται σε επιταγές και απαγορεύσεις, αλλά παρέχει και κίνητρα στους ιδιώτες για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (π.χ. αμοιβές, δικαίωμα προτίμησης, οικονομικά κίνητρα κλπ.)⁷⁵.

⁷³ Καρύμπακα Κρίστη, *Η συμβολή της συμμετοχής των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος*, <http://www.ellinikietairia.gr/articles.php?action=read&id=154&Presstype=21>.

⁷⁴ Παπαδημητρίου Γ. (επιμ.), *Η διείσδυση του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα*, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1994, σελ. 194, 292.

⁷⁵ Τροβά Ε. (επιμ.), *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 40.

Τα οφέλη που προκύπτουν από τον ενεργό ρόλο του πολίτη είναι πολλαπλά. Καταρχήν, εμπλουτίζεται η αρχή της πρόληψης, αρχή αναγνωρισμένη από το άρθρο 24 του Συντάγματος, που εισάγει το δικαίωμα στο περιβάλλον. Η συμμετοχή των πολιτών λειτουργεί ως προληπτική έννομη προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, αφού οι πολίτες μπορούν με τις κινητοποιήσεις τους, τις αντιδράσεις τους και γενικά με τον ενεργό τους ρόλο να αποτρέψουν ενέργειες, είτε ιδιωτών, είτε δημοσίων φορέων, που θα ήταν επιβλαβείς και μη αναστρέψιμες. Ακόμα όμως και στην περίπτωση παραβάσεων ή επιβλαβών συμπεριφορών προς το πολιτιστικό περιβάλλον, οι πολίτες με τη δράση τους μπορούν να λειτουργήσουν ως παράγοντας αφύπνισης των συχνά αδρανών διοικητικών μηχανισμών για την καταστολή τους, συμβάλλοντας έτσι στην αποτελεσματικότητα της προστασίας. Ο ρόλος της συμμετοχής των πολιτών σε οποιαδήποτε διαδικασία ή απόφαση, μπορεί να θεωρηθεί και συμπληρωματικός, με την έννοια ότι οι πολίτες ειδικά κάτω από μια ορισμένη ιδιότητά τους, π.χ. ως κάτοικοι μιας περιοχής ή ειδικοί επιστήμονες ή ομάδες για το περιβάλλον κλπ., έχουν τη δυνατότητα να καταθέσουν προτάσεις ή να επισημάνουν κάποια ιδιαίτερα προβλήματα, τα οποία συμπληρώνουν την εικόνα για την αποτελεσματικότερη λήψη της απόφασης. Η ενημέρωση και η πληροφόρηση των πολιτών, καθώς και η συμμετοχή τους στη λήψη των αποφάσεων, τους δημιουργεί και υποχρεώσεις, γεγονός που σημαίνει ότι το κοινό ευαισθητοποιείται απέναντι στα πολιτιστικά θέματα, δημιουργείται δηλαδή ένα είδος ηθικής υποχρέωσης για μεγαλύτερη υπευθυνότητα στα θέματα αυτά⁷⁶.

Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια, το διεθνές δίκαιο έχει κάνει σημαντικά βήματα για τα δικαιώματα των πολιτών, όσον αφορά την πρόσβαση στην πληροφορία, τη δημόσια συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για τα πολιτιστικά περιβαλλοντικά ζητήματα. Η συμμετοχή των πολιτών εντάσσεται έτσι στις προτεραιότητες της κοινοτικής δράσης, η οποία επιχειρεί να θεσπίσει κάποια ελάχιστα διαδικαστικά πρότυπα στα κράτη-μέλη, που να διασφαλίζουν τα παραπάνω δικαιώματα. Για να μπορούμε όμως να μιλάμε για ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών στα πολιτιστικά θέματα, η οποία θα λειτουργεί με τρόπο χρήσιμο και αποτελεσματικό, χρειάζεται πάνω από όλα να γίνει συνείδηση σε κράτος και κοινωνία των πολιτών η συμβολή της συμμετοχής αυτής στην πολιτιστική περιβαλλοντική προστασία. Η προσφυγή στα αρμόδια δικαστήρια για την αποτροπή ή ανατροπή επικίνδυνων για το περιβάλλον πράξεων και ενεργειών, έχει αποτελέσει μέχρι σήμερα έναν από τους πιο επιτυχείς τρόπους αποτελεσματικής προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος, ιδιαίτερα από

⁷⁶ Καρύμπακα Κρίστη, *Η συμβολή της συμμετοχής των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος*, <http://www.ellinikietairia.gr/articles.php?action=read&id=154&Presstype=21>.

περιβαλλοντικές οργανώσεις. Έχει συμβάλλει επίσης και στην ανάδειξη βασικών νομολογιακών αρχών προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος από τα αρμόδια δικαστήρια⁷⁷.

Η ευθύνη για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς γίνεται επομένως δεκτό ότι βαραίνει, εκτός από τις αρμόδιες εθνικές αρχές (κεντρικές, περιφερειακές και τοπικές) και το κοινωνικό σύνολο. Η προστασία της απευθύνεται στον άνθρωπο του σήμερα που απαιτεί καλύτερη ποιότητα ζωής, αξίωση για την ικανοποίηση της οποίας μια σύγχρονη Πολιτεία οφείλει να του παρέχει όλα τα αναγκαία μέσα. Ταυτόχρονα, δεν πρέπει να αγνοείται και η ευθύνη όλων μας απέναντι στις μέλλουσες γενεές. Υπό την έννοια αυτή, η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί υποχρέωση της Πολιτείας, αλλά και ευθύνη και δικαίωμα του καθενός. Έτσι, λαμβάνεται μέριμνα για τη χρηματοδότηση, δημόσια και ιδιωτική, της διατήρησης και της συντήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, περιλαμβανομένης και της θέσπισης κινήτρων για την ενθάρρυνση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και προβλέπεται η λήψη μέτρων πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης του κοινού⁷⁸.

Η αποτελεσματικότητα λοιπόν της προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος, πέρα από κανόνες και εργαλεία της εθνικής, κοινοτικής και διεθνής έννομης τάξης, η ύπαρξη των οποίων είναι πολύ σημαντική, εξαρτάται πάνω από όλα από τη συνειδητοποίηση του θετικού ρόλου της πολύτιμης συμβολής της συμμετοχής του πολίτη σε θέματα που αφορούν το πολιτιστικό περιβάλλον. Η ενεργός δράση της κοινωνίας στην προστασία αυτή δεν μπορεί βέβαια να λειτουργήσει υποκαθιστώντας την έννομη τάξη, αλλά σίγουρα λειτουργεί ως παράγοντας ενδυνάμωσης των δικαιωμάτων που παρέχονται μέσα από αυτή, αποτελώντας και ασφαλιστική δικλίδα για την εφαρμογή τους. Η συμμετοχή των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων και η παρακολούθηση των πράξεων και παραλείψεων της διοίκησης σε θέματα προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος επιβάλλονται, τόσο από τις πραγματικές ανάγκες της εποχής, όσο και από το ουσιαστικό περιεχόμενο της δημοκρατίας με τη σύγχρονη έννοια της κοινωνίας των πολιτών.

⁷⁷ Καρύμπακα Κρίστη, *Η συμβολή της συμμετοχής των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος*, <http://www.ellinikietairia.gr/articles.php?action=read&id=154&Presstype=21>.

⁷⁸ Βουδούρη Δ. - Στρατή Α. (επιμ.), *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο*, Ινστιτούτο Συνταγματικών Ερευνών, Κείμενα Δημοσίου Δικαίου 3, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1999, σελ. XXIV.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς συνδέεται με την ανθρώπινη επιθυμία της συνέχειας της μνήμης και της προβολής στο μέλλον των συστατικών στοιχείων της πολιτιστικής ταυτότητας ατόμων και εθνών. Εξάλλου, το πολιτιστικό περιβάλλον είναι άμεσα συνδεδεμένο με τη φύση, καθώς αποτελεί την ανθρωπογενή παρέμβαση σε αυτή. Έτσι, το πολιτιστικό περιβάλλον της χώρας μας, το οποίο αποτελεί σημαντικό και ευαίσθητο πόρο, έχει ανάγκη διατήρησης και ανάδειξης, καθώς η ποιότητά του και η ευκολία πρόσβασης σε αυτό αποτελούν σήμερα αναπόσπαστο στοιχείο της ποιότητας ζωής των πολιτών, αλλά και κριτήριο προσέλκυσης νέων οικονομικών δραστηριοτήτων. Σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, της οποίας η πολιτιστική και εν γένει πολιτισμική προσφορά στην ανθρωπότητα είναι ανεκτίμητη, η απαίτηση για αποτελεσματική προστασία των πολιτιστικών αγαθών ανήκει όχι μόνο στον Έλληνα πολίτη, αλλά στον πολίτη του κόσμου.

Καταρχήν, το Σύνταγμα του 1975 κατοχύρωσε ρητά την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, αναγνωρίζοντας ένα αυτοτελές δικαίωμα στο πλαίσιο του ευρύτερου, σύνθετου δικαιώματος για προστασία του περιβάλλοντος. Ταυτόχρονα, η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας αξιοποίησε τις συνταγματικές διατάξεις του άρθρου 24 §§ 1 και 6, είτε προβαίνοντας σε απευθείας εφαρμογή τους, είτε ερμηνεύοντας διορθωτικά ή διασταλτικά μια δέσμη, ως επί το πλείστον, παρωχημένων νομοθετικών ρυθμίσεων, προκειμένου να καλύψει τις δυσλειτουργίες της περιβαλλοντικής Διοίκησης. Επίσης, η συνταγματική αναθεώρηση του 2001 εμπλούτισε το περιβαλλοντικό Σύνταγμα με σημαντικές ρυθμίσεις, οι οποίες μπορούν να συμβάλλουν στην ορθότερη και πειστικότερη θεμελίωση των νομικών του κρίσεων. Όσον αφορά τη σχέση μεταξύ δικαιώματος της ιδιοκτησίας και περιβαλλοντικής προστασίας, ιδιαίτερος σημαντική υπήρξε η ρητή κατοχύρωση του δικαιώματος στο περιβάλλον και της αρχής της αειφορίας.

Επιπλέον, ο προβληματισμός της διεθνούς και ευρωπαϊκής κοινότητας για τη δυναμική των πολιτιστικών αγαθών στις σύγχρονες κοινωνίες τις οδήγησε στην καθιέρωση μιας νέας ιδεολογίας, η οποία εδραίωσε την αναγνώριση της σημασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και συνακόλουθα επέβαλε την ανάγκη προστασίας της⁷⁹. Με βάση την ιδεολογία αυτή διαμορφώθηκε σταδιακά και αναδείχθηκε ένα πρότυπο εννοιών και αρχών, οδηγιών και συμβάσεων, το οποίο εισήγαγε την οικουμενική διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς και του

⁷⁹ Κόνσολα Ντ., *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995, σελ. 183.

χρέους της ανθρωπότητας για τη διαφύλαξή της. Παράλληλα, προωθήθηκαν κώδικες δεοντολογίας, οι οποίοι επηρέασαν τη συμπεριφορά, τόσο των κοινωνικών και επιστημονικών φορέων, όσο και των απλών πολιτών, απέναντι στα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους. Η οικοδόμηση αυτού του θεωρητικού υποβάθρου υπήρξε αναγκαία προϋπόθεση για την ανάπτυξη της καταλυτικής δράσης της UNESCO και των άλλων διεθνών πολιτιστικών οργανισμών και στο πεδίο της πρακτικής εφαρμογής μεγάλων σχεδίων προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Επίσης, ο νέος εθνικός αρχαιολογικός νόμος 3028/2002 για την εν γένει προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς επιχειρεί να εκσυγχρονίσει τη σχετική νομοθεσία, υπό το πρίσμα, τόσο των σχετικών συνταγματικών επιταγών, όπως αναθεωρήθηκαν το 2001, όσο και της νομολογίας με την οποία διαπλάστηκαν βασικές κατευθύνσεις ερμηνείας τους. Συστηματοποιεί τη διαρρύθμιση της σχέσης μεταξύ δικαιώματος της ιδιοκτησίας και προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος, επιχειρώντας να ενισχύσει την ασφάλεια δικαίου και να προτείνει εργαλεία στάθμισης των συγκρουόμενων εννόμων αγαθών. Συνδυάζοντας την τυποποίηση της διοικητικής διαδικασίας ανάδειξης και προστασίας των πολιτιστικών αγαθών με την κατοχύρωση των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων όλων των εμπλεκόμενων προσώπων, ο νόμος συμβάλλει ταυτόχρονα στον εκσυγχρονισμό των πολιτικών αξιοποίησης του πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Τόσο, λοιπόν, στο επίπεδο της εσωτερικής νομοθεσίας, όσο και στη διεθνή πρακτική, έχει πλέον γίνει συνείδηση πως ο πολιτισμός δεν αποτελεί μόνο μια κείμενη κατάσταση, αλλά συνιστά θεμελιώδες δικαίωμα κάθε κοινωνίας και κάθε ατόμου χωριστά⁸⁰. Τις ιδέες αυτές αντανακλά σε μεγάλο βαθμό ο νόμος 3028/2002, που όπως είδαμε αντλεί από τη διεθνή εμπειρία και την άμεση εφαρμογή τόσο του διεθνούς δικαίου, όσο και του Συντάγματός μας και από την πρόσφατη νομολογία των δικαστηρίων της χώρας. Παράλληλα, σε αυτόν βρίσκουμε συμπυκνωμένη την εμπειρία από την εφαρμογή του προϊσχύσαντος ΚΝ 5351/1932. Ο νόμος 3028/2002 ανταποκρίνεται, σε μεγάλο βαθμό, στις υψηλές προσδοκίες που δημιουργήθηκαν για μια νέα και συνολική νομοθετική ρύθμιση για την προστασία των αρχαιοτήτων. Η καλύτερη ευχή που μπορεί να τον συνοδεύσει είναι να γνωρίσει τη μακροήμερευση που γνώρισε ο προηγούμενος νόμος του 1932. Αυτό, φυσικά, δεν σημαίνει πως οφείλει η επιστήμη να περιμένει άλλα εβδομήντα χρόνια για να αξιολογήσει τα αποτελέσματα από την εφαρμογή του. Αντίθετα, πρέπει να συνεχιστεί ο οποιοσδήποτε διάλογος για την προστασία της πολιτιστικής

⁸⁰ Τροβά Ε. (επιμ.), *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 64.

κληρονομιάς, ώστε να καταστεί δυνατή η πληρέστερη εφαρμογή του νόμου 3028/2002 και αν χρειαστεί η τροποποίησή του.

Τέλος, εκείνο το οποίο επισημαίνεται είναι ότι η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, ως τμήμα της παράδοσης και της αισθητικής μας, θα πρέπει να αποτελεί κύρια μέριμνα για την Πολιτεία. Η νομοθετική πρωτοβουλία συνιστά βασικό εργαλείο για την προαγωγή του στόχου αυτού, ασφαλώς όμως όχι το μοναδικό. Η επίδειξη αισθήματος ιδιαίτερης ευθύνης από τον πολίτη και τα κρατικά όργανα αφενός και η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς μας από τη σύγχρονη επιστημονική, λογοτεχνική και καλλιτεχνική κοινότητα αφετέρου, είναι βέβαιο ότι θα διαδραματίσουν ισοβαρή ρόλο στην κατάκτηση του στόχου της διατήρησης της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της χώρας μας, σε μια περίοδο εξέλιξης του πολιτισμού, που χρωματίζεται κατεξοχήν από το αίτημα για τη διαφύλαξη της πολυ-πολιτισμικότητας⁸¹.

⁸¹ Χρυσανθάκης Χ., *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της διοικητικής διαδικασίας*, Νόμος και Φύση, 7/2003, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=39&lang=1&catpid=1>.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(1) Ελληνόγλωσση

Αποστολάκης Γ., *Προστασία αρχαιοτήτων και θρησκευτικά μνημεία*, Πρότυπες Θεσσαλικές εκδόσεις, Τρίκαλα - Αθήνα 2002.

Βουδούρη Δ. - Στρατή Α. (επιμ.), *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο*, Ινστιτούτο Συνταγματικών Ερευνών, Κείμενα Δημοσίου Δικαίου 3, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1999.

Βουδούρη Δ., *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην προοπτική της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς*, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (ΕΚΕΜ), εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1992.

Βουδούρη Δ., *Κράτος και μουσεία: Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2003.

Γραμματικάκη-Αλεξίου Αν., *Διεθνής διακίνηση πολιτιστικών αγαθών και ιδιωτικό διεθνές δίκαιο*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2002.

Δεκλερής Μ., *Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος. Εγκόλπιο βιωσίμου αναπτύξεως*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1996.

Δωρής Ε., *Το δίκαιο των αρχαιοτήτων. Νομοθεσία - Νομολογία - Ερμηνεία*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1985.

Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, *Το δικαίωμα στο περιβάλλον. Προσβολές και προστασία του*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1997.

Καλλία Αγ. - Παυλόπουλος Πρ. - Παυλοπούλου Βλ., *Το νομικό καθεστώς της προστασίας του περιβάλλοντος*, Συλλογή Νομοθετικών Κειμένων, Τεκμήρια Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος 3, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1984.

Καράκωστας Ι. - Σιούτη Γλ. (επιμ.), *Εισαγωγή στο κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1993.

Καράκωστας Ι., *Περιβάλλον και δίκαιο. Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών*, Δεύτερη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2006.

Καρύμπαλη-Τσίπτσιου Γ., *Τα μνημεία και η κατοχή τους. (Κατά το Ν. 3028/2002 «για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς»)*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004.

Κόνσολα Ντ., *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995.

Κουτούπα-Ρεγκάκου Ε., *Δίκαιο του περιβάλλοντος*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2005.

Παναγόπουλος Θ., *Δίκαιο περιβάλλοντος*, Γ' έκδοση, εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, Αθήνα 2001.

Παπαδημητρίου Γ. (επιμ.), *Η διείσδυση του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα*, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1994.

Παπαπετρόπουλος Δ., *Νόμος 3028/2002 για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς. Κείμενα - Σχόλια - Ερμηνεία*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2006.

Περράκης Στ. - Γρηγορίου Π., *Περιβάλλον και διεθνές συμβατικό δίκαιο*, Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής, Τόμος 9, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1997.

Σαμιώτης Γ. - Τσάλτας Γ., *Διεθνής προστασία του περιβάλλοντος. Τόμος Ι. Διεθνείς πολιτικές και δίκαιο του περιβάλλοντος*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1990.

Σιούτη Γλ., *Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος. Δημόσιο δίκαιο και περιβάλλον*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2003.

Σιούτη Γλ., *Η συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας του περιβάλλοντος*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1985.

Σκουρής Π. - Τροβά Ε., *Προστασία αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο Ν. 3028/2002*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2003.

Τάχος Αν., *Δίκαιο προστασίας του περιβάλλοντος*, Πέμπτη έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1998.

Τροβά Ε. (επιμ.), *Η πολιτιστική κληρονομιά και το δίκαιο*, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου, Πρακτικά Συνεδρίου, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2004.

Τροβά Ε., *Η έννοια του πολιτιστικού περιβάλλοντος κατά το Σύνταγμα του 1975/86*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1992.

Τροβά Ε., *Το πολιτιστικό περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975/86/2001*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2003.

Χριστοφιλόπουλος Δ., *Πολιτιστικό περιβάλλον - Χωρικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη. Διαμόρφωση πολιτιστικού (ανθρωπογενούς) περιβάλλοντος μέσω χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού. Η πόλη του 21^{ου} αιώνα*, Δίκαιο και Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2002.

Χριστοφιλόπουλος Δ., *Προστασία πολιτιστικών αγαθών*, Πολιτιστικό δίκαιο, Δίκαιο και Οικονομία, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2005.

(2) Περιοδικά

Αθανασούλη-Ρογκάκου Αθ., *Πολιτικές προσασίας πολιτιστικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα. Μέσα και εργαλεία*, Περιβάλλον και Δίκαιο, Τριμηνιαία Επιθεώρηση Επιστημών του Χώρου, Τόμος 4, 3/2000, Νομική Βιβλιοθήκη.

Αναστασόπουλος Μ., *Ο νέος νόμος για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επισκόπηση του Ν. 3028/2002*, Περιβάλλον και Δίκαιο, Τριμηνιαία Επιθεώρηση Επιστημών του Χώρου, Τόμος 6, 4/2002, Νομική Βιβλιοθήκη.

Γκέρτσος Β., *Αρχαία μνημεία και διατηρητέα*, Περιβάλλον και Δίκαιο, Τριμηνιαία Επιθεώρηση Επιστημών του Χώρου, Τόμος 2, 1/1998, Νομική Βιβλιοθήκη.

Χατζοπούλου Ι., *Ο Ν. 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς»*, Ελληνική Δικαιοσύνη, Διμηνιαίο Νομικό Περιοδικό, Τόμος 45, Τεύχος 3, Μάιος - Ιούνιος 2004.

Χιώλος Κ., *Η προστασία και η διαφύλαξη του περιβάλλοντος. Επιβεβλημένη η υποχρέωση του κράτους*, Επιθεώρηση Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου, Τριμηνιαίο Επιστημονικό Περιοδικό, Τόμος 41, Τεύχος 3, Ιούλιος - Σεπτέμβριος 1997.

(3) Διαδίκτυο

Δεληγιάννης Γ., *Οι όχλουσες δραστηριότητες στη νομολογία του Σ.τ.Ε.*, Νόμος και Φύση, 4/1997, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=18&lang=1&catid=1>.

Δελλαπόρτα Κ., *Υποβρύχια αρχαιολογική κληρονομιά στην Ελλάδα: Νομική προστασία και διαχείριση*, Νόμος και Φύση, 11/2005, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=2093&lang=1&catid=1>.

Ελληνική Εταιρεία Ελλάδος, <http://www.ellinikietairia.gr>.

Καρύπακα Κρίστη, *Η συμβολή της συμμετοχής των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος*, <http://www.ellinikietairia.gr/articles.php?action=read&id=154&Presstype=21>.

Κάτσος Χ., *Πολιτιστικό περιβάλλον, πολιτιστική κληρονομιά και ο νέος νόμος 3028/2002: Πρώτες σκέψεις και εννοιολογικές προσεγγίσεις*, Νόμος και Φύση, 11/2003, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=53&lang=1&catid=1>.

Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο, http://www.culture.gr/2/20/201/kas_gr.htm.

Κοντιάδης Ξ., *Η συνταγματική διαρρύθμιση της σχέσης μεταξύ προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος και δικαιώματος της ιδιοκτησίας. Σκέψεις με αφορμή το νόμο 3028/2002*, Νόμος και Φύση, 7/2003, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=37&lang=1&catid=1>.

Μενουδάκος Κ., *Προστασία του περιβάλλοντος στο ελληνικό δημόσιο δίκαιο. Η συμβολή της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας*, Νόμος και Φύση, 2/1997, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=17&lang=1&catpid=1>.

Υπουργείο Πολιτισμού, Ιστοσελίδα «ΟΔΥΣΣΕΑΣ», <http://www.culture.gr> και http://www.culture.gr/2/23/index_gr.html.

Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, Τέχνες και Πολιτισμός, *Αρχαιολογικοί χώροι - Μνημεία. Αρχαιολογικοί χώροι*, <http://www.gnto.gr/pages.php?pageID=758&langID=1> και <http://www.gnto.gr/pages.php?pageID=842&langID=1>.

Χρυσανθάκης Χ., *Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της διοικητικής διαδικασίας*, Νόμος και Φύση, 7/2003, <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=39&lang=1&catpid=1>.

Greenchem, *Ενεργοί πολίτες: Πώς μπορούμε ως ενεργοί πολίτες να δράσουμε για την προστασία του περιβάλλοντος;*, <http://www.greenchem.robolo.org/a4.html>.

(4) Νομικά κείμενα

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, *Νόμος υπ' αριθ. 3028 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς»*, Αρ. φύλλου 153, 28 Ιουνίου 2002.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, *Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθ. 191 «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού»*, Αρ. φύλλου 146, 13 Ιουνίου 2003.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, *Σύνταγμα της Ελλάδος, Ε' Αναθεωρητική Βουλή*, Αρ. φύλλου 111, 9 Ιουνίου 1975 και *Σύνταγμα της Ελλάδος, Ζ' Αναθεωρητική Βουλή*, 6 Απριλίου 2001.

Συμβούλιο της Επικρατείας, *Νομολογία σχετικά με το Ν. 3028/2002*.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Διεύθυνση Προϊστορικών και
Κλασικών Αρχαιοτήτων

Διεύθυνση Βυζαντινών και
Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων

Διεύθυνση Μουσείων, Εκθέσεων
και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου
Μνημείων

Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων
και Νεώτερων Μνημείων

Διεύθυνση Απαλλοτριώσεων και
Ακίνητης Περιουσίας

Κέντρο Λίθου

Γραμματεία Κεντρικού
Αρχαιολογικού Συμβουλίου

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ,
ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

Διεύθυνση Αναστήλωσης Αρχαίων
Μνημείων

Διεύθυνση Αναστήλωσης
Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών
Μνημείων

*Περιφερειακές Υπηρεσίες : Εφορείες
Προϊστορικών και Κλασικών
Αρχαιοτήτων (39)*

*Περιφερειακές Υπηρεσίες : Εφορείες
Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (28)*

Διάγραμμα Ι

Υπηρεσίες, Διευθύνσεις και Εφορείες του ΥΠΠΟ που έχουν άμεση σχέση με την προστασία των ακινήτων αρχαίων μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων